

Yrittämisen eetos

Kulttuuriantropologinen tutkimus perheyriykestä

Raili Törmäkangas

Pro gradu tutkielma
Jyväskylän yliopiston
etnologian laitoksessa
22.02.2001

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos Etnologian laitos
Tekijä Raili Törmäkangas	
Työn nimi Yrittämisen eetos. Kulttuuriantropologinen tutkimus perheyrytyksestä.	
Oppiaine Kulttuuriantropologia	Työn laji Pro gradu tutkielma
Aika 22.2.2001	Sivumäärä 98 + liitteet 8
Tiivistelmä – Abstract Eetoksen määritelmä lähtee varhaisesta kulttuuriantropologisesta määritelmästä, jossa korostetaan paikkaa, tapoja ja mielenlaatua. Tutkielman tarkoituksena on määritellä yrittämisen eetos useamman polven aikana kehittyneessä yrityksessä. Mallintamiseen on käytetty Pierre Bourdieun teoriaa praktisesta logiikasta. Tutkielma sisältää etnografisen osuuden, jonka eräänä tarkoituksena on tallentaa muistitietoa ja nykyajan kerrottua elämää sahayrityksen työyhteisössä. Aineistoa on kerätty noin kymmenen vuoden aikana monipuolisena kenttätöinä. Tutkittavana on yrittäjäsuku, joka on kehittänyt yritystään noin sadan vuoden ajan silti juurikaan laajentamatta yrityksen kokoa. Yritystoiminta keskittyy perinteiseen agraarikylään ja on sopeutunut vuosisadan ajan maaseudun muutokseen. Tutkielmassa pohditaan suvun eri jäsenten sitoutumista yritykseen. Sekä yrittäjät että muut suvun jäsenet antavat selityksiä omille valinnoilleen. Yhteistä yrittäjäksi ryhtyneillä on, että he ovat suvun miespuolisia jäseniä, kiinnostuneita tekniikasta ja kilpailusta sekä osallistuvat mielellään kylän yhteisiin tapaamisiin. Tutkielman tulosten mukaan yrittäjä on hyvin käytännöllisesti orientoitunut ideoija, joka vie hyvänä katsomansa asian määrätietoisesti päätökseen. Kyky toimia monenlaisten ihmisten kanssa ja rohkeus tarttua tilaisuuksiin takaa jatkuvuuden. Hän nauttii työstään ja toipuu hetkellisistä vaikeuksista nopeasti. Yrittäjän omin sanoin on tarvittu tavallista enemmän maalaisjärkeä myös pitkäaikaisilta työntekijöiltä. Kaikki suvun jäsenet, jotka asuvat kylällä ovat yhteydessä yritystoimintaan. He auttavat käytännön töissä, mutta tuntevat hyvin vähän yrittäjän varsinaisia suunnitelmia tai taloudellista tilannetta. Suuret päätökset ja ratkaisut tehdään yrittäjäpuolisoiden kesken. Maailmantalouden muutoksia seuraamalla he pystyvät ennakoimaan tulevaa, mutta tietty varovaisuus leimaa päätöksiä. Eetos muodostuu kulttuurisesta oppimisesta sukupolvien aikana. Siihen liittyy oma saha-alue, jota vanhan avulla uudistetaan toimivaksi. Mielenlaatu on vaihtunut isänmaallisuudesta kansainväliseen ymmärrykseen ja suvun tavat muuttuneet kaupunkimaista yksilöllisyyttä arvostavaksi. Yrittämisen eetoksen mukaan arvostetaan yhä itsenäisyyttä ja selviämistä arkisella tasolla.	
Asiasanat eetos, yrityskulttuuri, sukuyritys, sahaehtoisuus, maalaisjärki, maaseudun muutos	
Säilytyspaikka	
Muita tietoja	

Yrittämisen eetos

Kulttuuriantropologinen tutkimus perheyrittäjästä

Tutkimuksen lähtökohta	2
Aikaisempia tutkimuksia	5
Eetos kulttuurikäsitteenä	8
Maalaisjärjestä teoreettisesti	12
Aineisto ja tutkija	16
Suku ja yritys	
Maaseudulla rauhallisessa kylässä	20
Koko perheen yritys	27
Työnteon ilmapiiri	
Suomalaisen yhteiskunnan muutos	40
Kitkuttelusta kansainvälisyyteen	44
Selviytymisen strategiat	64
Yrittäjän puhetta, rajanvetoa, me ja muut	
Yrittämisen identiteetti	68
Sosiaalista vastuuta	73
Itsenäisiä, keksijöitä	80
Kulttuuriantropologinen yrittämisen eetos	85
Lähteet	
Liite 1 Sukudiagrammi	
Liite 2 Aikadiagrammi	
Liite 3 Valokuvat	

Tutkimuksen lähtökohta

Yritystutkimuksia on tehty runsaasti viime vuosien aikana monen tieteenhaaran piirissä. Etsiessäni tietokannoista yritys tai yrittäjä termejä, sain valtavan määrän viitteitä sekä suomalaisista että ulkomaalaisista julkaisuista. Pääosa niistä on kirjoitettu englannin kielellä, mutta niiden kirjoittajat ovat yliopistoissa ja korkeakouluissa ympäri maailmaa. Etenkin Itä-Euroopan valtioissa, sekä Kiinassa ja Japanissa näytetään olevan juuri nyt kiinnostuneita tästä aiheesta, onhan yrittäminen muuttunut niissäkin julkiseksi toiminnaksi. Yhdysvalloissa taas tällaista kiinnostuksen nousua ei näytä olevan. Siellä on tehty kulttuuriantropologisia yritystoimintaan liittyviä tutkimuksia, joissa kiinnostus on kohdistunut etupäässä suuriin kansainvälisiin organisaatioihin (mm. Marcus, 1999) ja niissä tapahtuviin ympäristön, vallan ja poliittisen maailmankatsomuksen muutoksiin. Suomessa uutta innostuneisuutta pienyritystoimintaa kohtaan osoittaa Jyväskylän yliopistoon perustettu taloustieteen laitoksen yrittäjyysprofessori, joka on laajentunut erityiseksi oppiaineeksi. Ideana lienee ollut, että kun maakunnassa useita merkittäviä työllistäviä suuryrityksiä lopetti toimintansa tai siirsi konttoreitaan ja tuotantoaan alueen ulkopuolelle, haluttiin kannustaa maakunnan asukkaita hankkimaan itsenäisesti toimeentulonsa. Yrittäjyyttä on käsitelty yleensä teksteissä ja oppikirjoissa laajasti lähtien suurteollisuudesta aina pieneen yhden hengen palvelujen tarjoajaan. Lähtökohta on kuitenkin varsin ekonomistinen oppi yrittäjänä menestymisestä (Koiranen, 1993). Koska yrittämistä on yleensä tutkittu taloustieteen ja tekniikan kysymyksenasetteluin, on päädytty varsin lyhyen aikajakson kokemuksiin. Kansan kulttuurin perusasetelma perinteen käsityksineen antaa kuitenkin mahdollisuuden aivan toisenlaiseen perspektiiviin.

Professuurin perustamisajankohtana monissa yksityisissä keskusteluissa painotettiin, että koulutus ei valmenna opiskelijoita yrittäjiksi ja koska itse opiskelin tuohon aikaan, keväällä 1995, liiketalouden ammattikorkeakoulussa, päätin tehdä pienen pistokoe-kyselyn yrittäjäasenteesta. Erään luennon yhteydessä pyysin osallistujia vastaamaan

kahteen kysymykseen 1) mitä on yrittäjäys? ja 2) mitä eroa on yrittäjällä ja työntekijällä? Sain 18 vastausta, joissa korostettiin yrittäjän vastuuta ja riskinottoa sekä toisaalta työntekijöiden kellon aikaan sidottua, mutta säännöllistä, tasaista ja turvallista työsuhdetta. Yrittäjän uskottiin kykenevän tekemään itsenäisesti mielenkiintoista työtä, kun taas työntekijä tekee, mitä hänen työnantajansa kulloinkin käskää tekemään. Suurin osa vastaajista tunsu, ja muutamien vanhemmat olivat yrittäjiä. Yrittäjäperheiden jälkeläisten vastaukset olivat muita ristiriitaisempia; osa oli niistä positiivisia, vaikka korostettiin pitkiä työpäiviä ja rahallisia sijoituksia yritykseen. Osa vastaajista ilmaisi asiaa myös kuvailemalla yrittämisen olevan tuskaa perheelle tai avio-ongelmia. (Kyselylomakkeet 1 – 18). Kaikki vastaajat olivat jo opiskelleet pari vuotta liike-elämän oppiaineita, joissa perehdytään esimerkiksi yrityksen perustamiseen, palkka- ja verolainsäädäntöön, markkinointiin jne., joten heillä oli myös koulutuksen tuomaa mielikuvaa yritystoiminnasta.

Yrittämistä myös kannustetaan virallisesti. Työttömien ajatellaan työllistyvän perustamalla omia yrityksiä, ja sitä varten annetaan pikakoulutusta ja taloudellista avustusta ensimmäisten toimintakuukausien ajaksi. Suuret ja pienemmät yritykset ovat irtisanooneet työntekijöitä ja, kun markkinasuhdanteet paranivat, ryhtyvät ostamaan palveluja, joita aikaisemmin teetettiin omilla työntekijöillä. Esimerkiksi muutaman naisen ryhmä saattaa perustaa yrityksen, joka siivoaa entisen työnantajansa tiloja kuten ennenkin, mutta yrittäjinä. Käsitän tämän kuitenkin vain uudeksi malliksi palkata apuvoimaa yrityksiin, ovathan työntekijät yhä sidoksissa työnantajaansa ja riippuvaisia sen menestymisestä. Palkkaavan yrityksen lopettaessa toimintansa, he joutuvat etsimään uuden työsuhteen samalla tavalla kuin jos he olisivat olleet suoraan yrityksen palkkalistoilla.

Tässä tutkielmassa keskityn toisenlaiseen yrittämiseen: pienen perheyrittäjän Pohjanmaalla toimivan sahan tutkimiseen. Tutkielman tarkoitus on määrittää yrittämisen eetos useita sukupolvia kestäneessä toiminnassa. Erityisesti tuon esille yrittämisen muodon, jolla on jo pitkät perinteet suomalaisena elinkeinona. Maaseudulla toimiva, kausiluontoisesti ulkopuolisia työllistävä omistajayrittäjä osallistuu itse käytännön työtehtäviin palkattujen työmiesten mukana. Yrityksen pitkään jatkunut toiminta korostaa

yrittäjyydessä olennaista pitkäjänteisyyttä. Tutkimassani pienyrityksessä konkreetisoituu yrittämisen idea, joka jatkuu, vaikka sukupolvet vaihtuvatkin. Saha on kiinnostava tutkimuksen kohde myös siksi, että sen tuotanto perustuu olennaisesti suomalaiseseen puuraaka-aineeseen, jota kasvaa metsissä aina uudelleen lähes ehtymättömästi. Sahatuotanto perustuu myös paikalliseen kulutukseen, tarvitsehan ihmisten rakentaa koko ajan uusia asuntoja ja kunnostaa vanhoja. Sahatavaran vienti on ollut myös merkittävä tulonlähde koko vuosisatamme ajan. Vaikka jättimäiset suursahat ovat olleetkin valtion ja kaupunkien kannalta tärkeitä taloudellisen toimeentulon varmistajia, ovat pienet maalaissahat sopivasti täydentäneet paikallisesti väliin jääviä aukkoja. Maalaissahoilta lähiseudun isännät ovat saaneet tarvittavaa rakennusmateriaalia, tai ovat voineet sahauttaa tukkejaan omaan käyttöönsä laudoiksi ja lankuiksi. Sahan omistaja on voinut olla myös läheinen, tuttu ja tasavertainen puunostaja.

Tutkittavana on myös yrittäjää ympäröivä perhe ja koko sosiaalinen verkko, joka mahdollistaa jokapäiväisen toiminnan siten kuin se perheyrityksessä tapahtuu. Jokaisella perheenjäsenellä on oma muisti- ja mielikuvansa sahasta, siellä olleista ja olevista koneista ja laitteista, työmiehistä, sahauttajista ja työnteosta. Vaikka he eivät itse varsinaisesti osallistuisikaan päivittäiseen työhön, he ovat siihen jollain tavoin sidoksissa. Saha näkyy ja kuuluu, ja esimerkiksi itselläni se nousee välittömästi mieleen, kun aistin vasta kaadetun männyn tuoksun. Kysynkin tutkimuksessa, kenestä tulee yrittäjä ja kuka perheenjäsenistä ryhtyy jatkamaan toimintaa? Millaisia perusteluja yrittäjiksi ryhtyneet antavat uravalinnastaan? Samoja asioita pohtivat myös perheenjäsenet omilla tahoillaan. Yrittämiseen olisi ollut mahdollisuus, mutta kaikki eivät kuitenkaan siihen ryhtyneet.

Yrityksen vaiheet useassa omistajapolvessa antavat myös puitteet pohtia, kuinka yrittäjä selviää väistämättä toistuvista kriiseistä ympäristön ehtojen muuttuessa, ja kuinka yritystä muokkaamalla näistä kriiseistä voi selvitä jatkamaan näennäisesti uusissa oloissa aina nykyajasta tiukasti riippuvaisena. Tästä olettamuksesta nousee esiin ajatus, että yrittäjällä ja yrityksessä vallitsee oma omituinen eetos, yrittämisen henki, jota kuvailen ja pohdin tässä tutkielmassa.

Samaan aikaan oman työni kanssa teki Jorma Hytönen omaa pro gradu – tutkielmaansa Otavan sahan kehityksestä (Hytönen, 2000). Esineelliseen ja tekniseen sahakulttuuriin voi tutustua hänen työnsä kautta. Omassa tutkielmassani ovat fokuksessa ihmiset ja heidän elämänhallintansa.

Aikaisempia tutkimuksia

Kulttuuriantropologiset yritystutkimukset (esimerkiksi Corporate Futures, 1998 tai Marcus and Fischer, 1986) tarkastelevat etupäässä ylikansallisia suuryrityksiä, joissa palkatun johtajiston ja työntekijöiden suhteiden verkostot ovat kiinnostuksen kohteita, taikka tarkastellaan kuinka markkinatalousjärjestelmän rahoituksen myötä taiteellinen ja järjestötyö on ottanut yritystoiminnallisia malleja työskentelytavoikseen. Näissä kirjoituksissa etnografinen osuus jää pieneksi, joten niiden pohjalta on mahdollista tehdä johtopäätöksiä yleisestä kaupallisesta ajattelusta ja toimintamalleista markkinatalousyhteiskunnassa, mutta ei niinkään arkipäivän tasolla tapahtuvasta toiminnasta ja sille annetuista omakohtaisista perusteluista.

Suomalaisessa kansatieteellisessä Ilmar Talven tutkimuksessa sahatyöläisen työstä, työajasta ja palkkauksesta ennen 1920-lukua (1962) on kuvailtu tarkasti sahatyöläisen elämää keskittyen höyrysahojen aikaan 1860 - 1920 lukujen tienoilla. Tutkimuksessa on varsin tarkka kuvaus työnjaosta ja työtehtävistä, työskentelypaikoista, työajoista ja palkkaustavoista. Talve kiinnittää huomion myös kieleen ja runsaasti lainasanoihin, joita käytettiin eri virkojen ja työpaikkojen kuvaamisessa. Lainat ovat joko läntistä tai itäistä perua niinkuin monissa uutuusammateissa nykyäänkin. Ne osoittavat kuitenkin sattuvasti sahatekniikan kulkeutumissuunnan maassamme. Karjalan suuret metsät ja vesistöt olivat ensimmäisiä suursahojen alueita ja nimenomaan läntiset innovaatiot tulivat sinne ensinnä norjalaissijoittajien mukana. Monet sanonnat ovat mukana myös tekemissäni haastatteluissa, joten se kuvaa yli Suomen kulkenutta alan kehitystä. Erikoisosaajat olivat mukana myös syrjäseutujen pienten sahojen suunnannäyttäjinä ja

taitojen opettajina. Talven tutkimuksissa on kuvailtu koko tuotantoprosessi yleistetyinä; puhutaan tukkilaanista, sortterauksesta, haalareista, repsikoista, tälläreistä, kanttauksesta, justeerauksesta, taaplauksesta jne. Norjalainen tariffi viittaa suoraan norjalaisalkuperään ja oli sahoilla yleisesti käytetty palkkaustapa. Sen avulla määriteltiin eri työtehtävien arvojärjestys työporukoissa. Samoja nimityksiä käyttivät myös haastateltavani sahatyötä kuvaillaessaan.

Sahurin palkka oli peruspalkka 100 %, apusahuri sai siitä 90 %, repsikka 80 %. Kanttari 114-120 %, apukanttari 90-100 %, justeeraaja 100 %. Lajittelija 109 %, tapuloitsija 100 %, aputyövoima (naiset ja nuoret aloittelijat) 60 %. (Talve, 1962 s.95)

Varsinkin 70-luvulla tehdyt suomalaiset teollisuustutkimukset keskittyivät mielellään työläistutkimukseen. Tällaisia ovat esimerkiksi Elina Väätäisen (1978) tutkimus Kotkan Tiuttisten työväen kulttuurista osakulttuurina, tai Bo Lönnqvistin työryhmän (1997) Tolkkisten selluloosatehtaan työväestön suomenruotsalaiskulttuurin tutkimus. Molempien tutkimusten aineisto on kerätty 70-luvulla, jolloin tämän tutkimuksen haastateltavien mukaan vallitsi suurteollisuutta suosiva ilmapiiri Suomessa. Ehkä tästä johtuu myös mielenkiinto työväestöä kohtaan. Haettiin uusia kohteita nykyelämästä, koska talonpoikia ja maaseutuelinkeinoja oli tutkittu jo vakiintuneilla menetelmillä vuosikymmeniä. Vaikka molemmissa tutkimuksissa tehdaslaitos sijaitsee maaseudulla, on se hallitsevassa osassa paikkakunnan elinkeinona. Työväestö on riippuvainen laitoksesta, mutta laitos voi tarvitessaan hankkia työvoimaa myös alueen ulkopuolelta. Molemmille paikkakunnille on turvattujen työpaikkojen houkuttelemina siirtynyt uudisasukkaita. Heidän sopeutumisensa yhteisöön ja yhteisön luonne on ollut noiden tutkimusten pääkysymyksiä. Etnologinen teollisuustutkimus näyttää painottuneen pienen ihmisen tutkimiseen, mutta unohtaneen elämänpiirin, jonka se näkee kuitenkin jonkinlaisena yläpuolella hallitsevana henkenä. Patruunoita ja yrittäjä-sukuja kyllä kuvataan lyhyenä biografiana, mutta jätetään sitten myöhemmissä analyyseissä sivuosaan. Historian tutkimus on sitten täyttänyt näitä aukkoja esimerkiksi julkaisemalla yrityshistoriikkejä tai yleishistoriaa metsäteollisuudesta (Ahvenainen, 1984, Kuisma, 1993). Pieni yritys on kuitenkin näiden tutkimusten ulkopuolella ja usein katsottu yhteiskunnallisesti merkityksettömäksi kuriositeetiksi. Tällainen asenne

kuvastuu usein kvantitatiivisessa tutkimuksessa, jota sahateollisuutta seuraava Metsäntutkimuslaitos käyttää. Nyt tutkittavana oleva saha jää yleensä tutkimustulostensa analysoinnin ulkopuolelle tuotantomäärien pienuuden johdosta ja otetaan käsiteltäväksi vain satunnaisesti julkaistavissa erikoisotoksissa (Selby, 1984 tai 1989). Yrittäjäsuvun merkityskään ei yllä kuin harvoin historiantutkimuksen mielenkiinnon kohteeksi, mutta on merkityksellistä kulttuuriantropologian näkökulmasta, jossa on haettu kulttuurin muutoksen tai säännönmukaisuuden perusteluja sukuja ja kyliä tutkimalla varsinkin tieteenalan alkuaikoina (Vesterinen, 1999 s. 83). Elinkeinojen erikoistuminen on tuotu esille kulttuuriantropologiassa ja etnologiassa ekologisena ja kulttuurisena tuotteena esimerkiksi Grenander-Nybergin (1985) etnografiapainotteisessa tukholmalaisen pienyrityksen tutkimuksessa.

Muistitietona kerätyn perinneaineiston tutkimuksessa on keskeistä pohdinta, kuinka muistitietoa ja kerrontaa voidaan käyttää aineistona. Pirjo Korkiakangas (1996) on haastatellut eri ikäryhmien edustajia heidän lapsuuden ajan muistoistaan. Tutkimus on ulotettu koko vuosisataamme käsittäväksi ajan- ja paikankuvaksi, mutta myöskin isiltä saadun perinnön jatkumoksi muisteloiden autenttisuuden ongelmaa unohtamatta. Korkiakangas tuokin esiin eri kansanryhmien elämäntavat, sekä vuosisatamme alussa että nykypäivinä, keskittyen kuitenkin koko ajan maaseudulla vietettyyn lapsuuteen. Aikuisikäiset haastateltavat ovat myös jääneet asumaan synnyinpaikoilleen maaseudulle. Tutkimuksesta käy selville suhtautumisen muutos lapsuuteen; kuinka lapset ja nuoret olivat vuosisadan alussa täysivaltaisia yhteisön työntekijöitä, joilta odotettiin itsenäistä oman osuutensa suorittamista aivan kuten aikuisiltakin. Nykyajan lapsille kuitenkin suodaan vapauksia leikin kautta oppimiseen ja äidin tai isän pikku apulaisen osaan, silloin kun se sattuu olemaan sopivaa. Lapsuuden turvaaminen on siirtynyt vanhempien vastuulle pitkälle nuoruusikään asti. Viime vuosikymmenten aikana työn osuus on muuttunut tekemällä oppimisesta koulunkäyntiin ja harrastuksista oppimiseen.

Hieman maalaiselämän tutkimusta sivuava on myös Beatrix Le Witan (1994) ranskalaista porvariston kulttuuria käsittelevä tutkimus. Hänen lähtökohtanaan on

toteamus, että useissa tutkimuksissa kyllä vedotaan porvaristoon sellaisenaan, mutta koskaan aikaisemmin ei kuitenkaan ole määritelty etnologisessa tutkimuksessa, mistä muodostuu porvarillinen tapakulttuuri. Tutkimuksessa osoitetaan, että yhä vielä porvarisperheet ovat varsin suljettuja laitoksia, jotka suojelevat omaa identiteettiään monenlaisin rajoituksin. Avioitumissääntöjä, harrastusmuotoja tai uskonnon tulkintaa myöten porvarillisuus saa ominaislaatuisia piirteitä, jota sitten vielä korostetaan pukeutumisella, asumisella tai ammatinvalinnalla. Jäseniin juurtuu tämä tietty elämänsä katsomus ja -asenne jo lapsuudessa koko suvun yhteisinä perheviikonloppuina, jolloin usean ikäpolven edustajat viettävät vapaa-aikaa yhdessä, tai koulutuksessa, joka tähtää yhtenäisten arvojen harrastamiseen ja hyväksymiseen. Vaikka yksilö ehkä kapiinoisikin tiukkaa kuria vastaan tai arvostelisi sen hetkistä tilannettaan, hän myöhemmin tunnustaa kasvatuksessa saamiensa arvojen ja ihanteiden olevan elämänsä alitajuinen pohjimmainen vire, jonka tunnistamalla ja hyväksymällä voi jatkaa kanssaelämää muiden erilaisen kasvatuksen saaneiden kanssa.

Eetos kulttuurikäsitteenä

Tutkimuksen kohteena on yrittäminen kulttuurina. Määrittelen käsitteen humanistisesta näkökulmasta, jolloin ehkäpä parhaita kulttuurin perusmääritelmiä on Alfred L. Kroeberin muotoilu, että kulttuuri on opittua, jaettua, kaavamaista ja tarkoituksen mukaista. Sille on ominaista muuttua ylipersonalliseksi, anonyymeiksi malleiksi tai muodon, tyylin ja merkitysten säännönmukaisuuksiksi. Kroeber myös erottelee kulttuurin ja yhteisön, jonka voi muodostaa mikä hyvänsä biologinen olio. Kulttuuri on ainutlaatuinen inhimillinen, kanssakäymisessä välitetty, tuote. (Moore, 1997 s. 73).

Olen valinnut keskeiseksi käsitteeksi eetoksen. Alunperin kreikkalainen ethos on merkinnyt suomenkielessä asuinpaikkaa, tapoja ja yleistä mielenlaatua (Uusi tietosanakirja, 1961). Vasta myöhemmin siihen on liitetty moraalista painolastia. Nykysuomen sanakirjan mukaan (1988) eetos merkitsee siveellistä ryhdikkyyttä, siveellistä elämänsä katsomusta ja siveellisiä periaatteita.

Kulttuuriantropologiassa eetos määritellään luonteenomaiseksi kulttuurin hengeksi; kulttuurin arvojärjestelmän määrittelemäksi; kulttuuritapojen arvojärjestelmäksi; henkiseksi laaduksi, julkituoduiksi asenteiksi, arvoiksi ja tunnesuuntauksiksi, jotka ovat luonteenomaisia tietyssä kulttuurissa ja tekevät tästä kulttuurista ainutlaatuisen (International Dictionary of Regional European Ethnology and Folklore, 1960 s. 116). Sanakirjan mukaan määritelmää on kehitetty edelleen painotusten vaihdellessa eri tiedemiesten määritelmässä. On korostettu eetoksen olevan luonteenomaisten piirteiden kokonaisuus, jolla ryhmä yksilöityy ja erottautuu muista (Sumner). Kulttuuriantropologisen teorian mukaan jokaisella yhteisöllä on oma luonne, eetos ja edelleen täsmentäen myös sosiaalisella ryhmällä on joukko vaihtelevia käytäntöjä, käsityksiä ja tarkoituksia. Ruth Benedict kuitenkin korosti, että käyttäytymisen pohjalla on käsityksiä ja ymmärrys, josta käyttäytymisen oletetaan saavan alkunsa. Tämän johdosta eetoksesta kehittyi kulttuurin sisäinen laatu, sen ydin, joka muodostaa arvojärjestelmän kokonaisuuden. Puhutaan myös objektiivisesti ilmaistuista subjektiivisista arvoista (Kroeber) tai vallitsevasta päämuodosta, joka muodostaa kulttuuria yhdistävän periaatteen (Kluckhohn). Tietyt tiedostamattomat oletukset, sopeutuminen, tai hallitsevat henkiset mallit ja hankitut suoriutumisen motivaatioryhmittymät, jotka ovat ominaisia kulttuurille, ja avoimille ja peitetyille päämäärille, joita kohti kulttuuriset aktiviteetit on suunnattu, ja joita kohtaan on asetettu suurta arvoa (Gillin). Benediktiläisessä sanastossa eetos tarkoittaa kulttuurin muotoa (configuration, cultural pattern, Gestalt). Margaret Mead taas käyttää sanontaa temperamentti ja Opler on ilmaissut saman teemalla.

Näin määritelmän kehittyminen ilmaisee, kuinka keskeistä eetoksen tutkiminen on tieteenalueella. Keskityn kuitenkin lähinnä Benedictiä ja Meadia olevaan määrittelyyn unohtamatta lähtökohtaa: paikkaa, tapoja ja mielenlaatua.

Ruth Benedict (1949) pohdiskelee tieteellisen tutkimuksen lähtökohtaa, jossa yritetään etsiä empiirisesti laboratorio-olosuhteissa kulttuurisista monimuotoisuuksista yhtenäisiä ja yleismaailmallisia sääntöjä. Hän kritisoi vallinnutta tutkimusmenetelmää, jossa

tarkastellaan yksittäisiä kulttuurin piirteitä ja jätetään ottamatta huomioon, missä olosuhteissa ne ovat kehittyneet. Benedict ei uskoisi, että yrittäjäksi tarvittaisiin sopivat geenit, mutta hän on yhtämieltä siinä, että toiset yksilöt sopivat yrittäjäksi paremmin kuin toiset. Biologisella kehityksellä on vain vähän tekemistä sopivuuden kanssa, sen sijaan sosiaalinen ympäristö vaikuttaa ratkaisevasti.

Benedict mallintaa nykyajan länsimaisia yhteiskuntia faustisten ihmisten yhteisöiksi. Niissä yksilö tuntee itsensä voimakkaaksi ja taistelee herkeämättä esiin tulevia esteitä vastaan. Sisäinen kehitys saavutetaan tässä taistelussa, jossa ristiriidat ja onnettomuudet ovat tulosta jostain aikaisemmin tehdyistä ratkaisuksista. Kuitenkin ne ovat olennaisia olemassaololle. Ilman niitä elämä olisi pinnallista ja tarkoituksetonta. Faustinen ihminen pyrkii äärettömyyteen ja hänelle on kaikki mahdollista. Antiikin ihminen oli taas apollooninen ja nykyihmisen täysi vastakohta. Antiikin ihmisen elämänpolku oli ennalta määrätty ja se päättyi maagisesti vainajien tuomarien eteen. Molempien elämänpiirien arvot olisivat hyödyttömiä ja käsittämättömiä toisessa kulttuurissa. (Benedict, 1949, s. 48). Vaikka malli olisikin liian pelkistetty kuvaamaan länsimaisia kulttuureja kokonaisuutena, se kuitenkin antaa kuvan näiden kulttuurien pohjavireistä eri aikakausina. Paikalliset ja ajalliset erot voivat vaihdella suurestikin, mutta aina ympärillä oleva ihmismassa taivuttaa yksilöä yhteiseen muottiin. Arvioimalla kulttuurissaan menestyneitä tai syrjään jääneitä yksilöitä voidaan löytää kullekin kulttuurille ominaisia piirteitä. Kulttuuri on valikoinut kaikista mahdollisista piirteistä sille sopivat ja hylännyt toiset, jotkut piirteet se on muovannut omaan muottiinsa sopiviksi. (emt, s. 43). Kuitenkin ainoastaan tutkimalla ja luetteloimalla näitä piirteitä kulttuurin tutkija ei vielä voi ymmärtää kulttuuria kokonaisuutena. Siellä, missä tavat ovat kehittyneet kaavoiksi, niille ei enää haetakaan järjellistä perustelua. Meidän ajassamme taloudellinen kilpailu on niin itsestäänselvyys, että sitä ei edes kyseenalaisteta. Näemme vain kehittymättöminä yksilöinä ne, jotka asettavat jotain muita arvoja tämän edelle. Kuitenkin jossain kulttuurimme kerroksessa voi toimia yksilöitä, joita ihailemme heidän yksilöllisten ominaisuuksiensa takia. Esimerkiksi taitava muusikko saa ihailua osakseen, vaikka ei olisikaan kovin kehittynyt taloudellisessa kilpailussa. Mutta vielä enemmän massat ihaillevat häntä, jos molemmat kyvyt ovat kehittyneitä. Kun taas

taiteilija, joka kieltäytyy soittamasta musiikkia, joka ei ole kulttuurissamme hyväksytyä, ei saa minkäänlaista ihailua osakseen.

Margaret Mead (1970) on vertaillut sukupolvien asemaa eri kulttuureissa ja päätenyt luokittelemaan yhteiskuntia sen mukaan, kuinka ne käyttävät vanhemmilta polvilta periytyviä tapoja ja käytäntöjä arkipäivän jatkuvuutta osoittamaan. Hänen mukaansa voidaan jakaa kolme ryhmää, jotka kukin suhtautuvat eri tavalla nuorisoon ja sitä kautta osoittavat arvostustaan traditioon. Ensimmäisenä ovat postfiguratiiviset kulttuurit, jotka elävät täysin samalla tavalla kuin menneet sukupolvet. Niissä isovanhemmilta saatu oppi on täysin pätevää myös nykyisyydessä. Toisena ovat kofiguratiiviset kulttuurit, jotka ottavat oppinsa kaltaisiltaan eli elävät nykyisyydessä ja kolmantena prefiguratiiviset kulttuurit, joissa eletään tulevaisuutta ja mallikäyttäytyminen tulee lapsilta ja nuorilta. Tällä luokittelulla hän osoittaa eripuolilla maailmaa elävien ihmisten suhtautumisen vaihtelevan, kun kysymyksessä on muutokseen suhtautuminen. Muutos saattaa aiheuttaa myös häiriökäyttäytymistä, jonka seurauksena vallitsevat tavat vähitellen muuttuvat. Kuitenkin näihin häiriöihin on vaikuttanut jokin ratkaiseva elämäntilanteen muuttuminen, josta radikaaleimpia esimerkkejä ovat tietenkin uuteen ympäristöön tai vieraaseen maahan muuttaminen, ja niiden mukanaan tuoma epävarmuus. Sellaisessa tilanteessa on kehitettävä täysin uusia ratkaisumalleja, jotta elämästä voisi tulla siedettävää. Mutta niinkuin de Vita osoittaa haastatteluisaan, myös näissä tilanteissa entiset opitut asenteet muovaavat uusia käytäntöjä.

Tässä tutkielmassa eetoksen tarkastelu keskittyy alkuperäiseen suomenkieliseen merkitykseen ajan, paikan ja mielenlaadun esille nostamisena. Ajan mukana saadaan pitkäaikainen kehitysprosessi esille, joka on kohdistunut fyysiseen ympäristöön, mutta myös henkiseen ilmapiiriin ja asenteisiin. Kuten Mead korostaa suvun merkitystä mielenlaadun kehityksessä, ovat ilmapiiri ja asenteet sekä niihin liittyvät arvot eetoksen välittymisen ja säilymisen välineitä. Perheen piirissä opitaan tekemisen mallit ja sieltä peritään tavoittelemisen arvoisat päämäärät. Benediktin mukainen yhteiskunnallinen ja yhteisöllinen eetos välittyy samoin mielenlaatuun mikäli ei haluta eristäytyä kokonaan muusta yhteiskunnasta. Siten säilyminen ja muutos ovat jatkuvaa proses-

sointia ja uusien eteen tulevien tilanteiden tulkintaa, jonka esille tuominen on tämän tutkielman tarkoitus käsitettä määriteltäessä.

Maalaisjärjestä teoreettisesti

Tutkielmaa varten tekemissäni haastatteluissa viitattu maalaisjärjen käyttö avasi varsinaisen teoreettisen ja metodisen taustan työlleni. Pierre Bourdieu on hahmotellut käytännöllisen järjen sumeaa logiikkaa (Bourdieu 1995, s. 40), vähän samalla tavalla kuin Benedict, käyttäessään habitus käsitettä. Bourdieu erottaa käytännöllisen järjen ja rationaalisen käyttäytymisen toisistaan. Hän painottaa, että käytännön takana oleva järkevä habitus on pikemmin olosuhteiden tuote kuin rationaalinen tarkoituksenmukaisuus. Habitukseen kuuluu taloudellista ja kulttuurista pääomaa, jotta se kykenee havaitsemaan ja ottamaan vaarin muodollisesti kaikille avoimista potentiaalista mahdollisuuksista. (Bourdieu 1995, s. 155). Habituksen hän määrittelee lähinnä kannanottona ja erottelijana rationaalisen toiminnan teorian intellektuaaliseen rationaaliseen homo economicukseen. Habitus ymmärretään aktiiviksi ja luovaksi suhteeksi maailmaan. Jokaisessa kohtaamisessa on mukana lataus molemminpuolista historiaa, tiedostamattomia kaikuja. Kuitenkin mielekkyys syntyy habituksen kyvystä sopeutua välttämättömyyksiin ja todennäköisyyksiin, josta on seurauksena menestyminen ja suuntautuminen tulevaisuuteen. (emt 1995, s. 151-156). Praktinen, käytännöllinen järki pystyy ennakoimaan (emt 1995, s. 42).

Pelkistetysti Bourdieun teorian mukaan ihmiset/ habitukset/ agentit, toimivat sosiaalisessa maailmassa ja sen eri kentillä vahvistaen niitä ominaisuuksia, sitä pääomaa, joka on kentällä kaikkein arvokkainta, tarkoituksenaan voittojen maksimointi ja pääoman kasaaminen. Ihmiset eivät myönnä tai tiedä kasaavansa pääomaa, sillä he ovat sisäistäneet tämän asenteina ja suhtautumistapoina. Esimerkkeinä erilaisista kentistä voidaan ottaa vaikkapa taiteen, uskonnon, muodin, urheilun - tai yrittämisen kenttä. Kentillä on osittain sumeat rajat ja niillä on alakenttiä tai vastaavasti niiden yläpuolella valtakenttiä. Jokaisella kentällä on omat pelisääntönsä, joiden nojalla pääomapanosten arvo

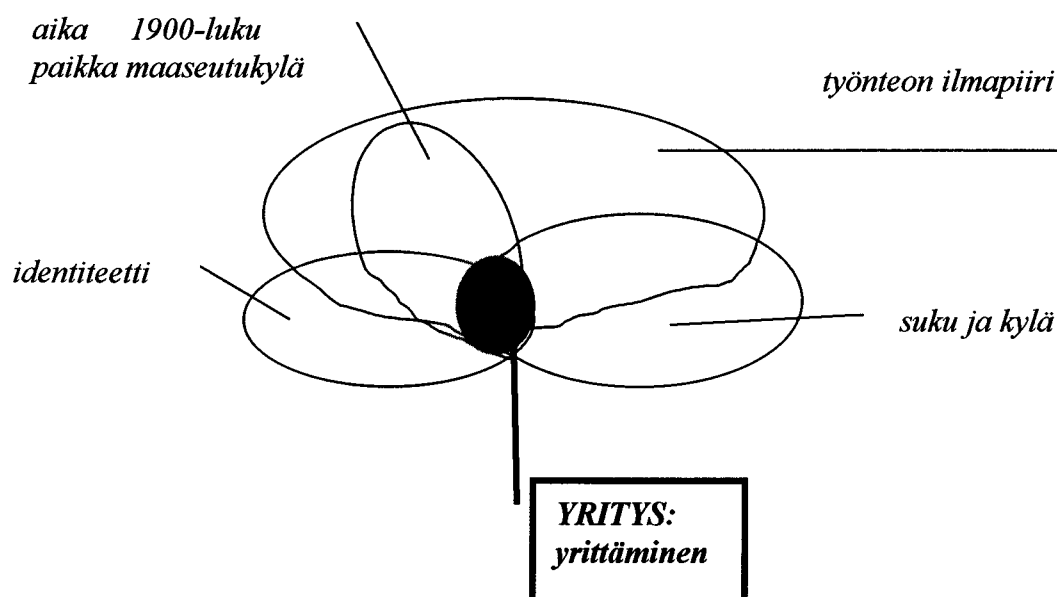
määräytyy. Pääoman muotoja ovat ihmisten eri ominaisuudet: taloudelliset, kulttuuriset, sosiaaliset. Ne saadaan osittain perheen kautta kasvatuksena tai perintönä, mutta osittain hankitaan kentällä pelaamalla toisten siellä toimivien kanssa. Kentälle sisään-pääsyssä on rajoituksia ja sinne pääsee vain omaksumalla kulloinkin vallitsevat säännöt ja hallitsemalla ne. (Bourdieu 1985, s. 11-12). Tässä määritelty kenttä - termi on kulttuuriantropologille hieman harhaanjohtava, koska sitä käytetään tieteenalan piirissä yleisnimityksenä tutkimuskohteesta, jossa tehdään havaintoja tai haastatteluja. Yleensä juuri tutkimuksen empiirinen osa on kerätty kenttätutkimuskokemuksista. Toisaalta yllä oleva määrittely on pätevä myös omassa tutkielmassani, jossa Bourdieun käyttämä kenttien käsite on alakäsite kulttuuriantropologian empiiriselle kokonaiskentälle. Kun viittaa kenttään tarkoitan juuri Bourdieun mallin mukaisia kenttiä (kuva 1) ja kenttätutkimukseen viittaa mainitsemalla aineistolajiin.

Kenttiä tutkittaessa on analysoitava ensinnäkin kentän asemaa sitä hallitsevan vallan suhteen. Toiseksi kartoitetaan toimijoiden ja instituutioiden asemien suhteiden rakenne. Kolmanneksi analysoidaan toimijoiden habitusta eli sitä dispositiojärjestelmää¹, jonka toimijat ovat omaksuneet sisäistämällä tietyt sosiaaliset, taloudelliset ja kulttuuriset ehdot. Kentässä pyrkii vallitsemaan tasapainotila, mutta kumous tapahtuu, kun kentän ja valtakentän väliset suhteet muuttuvat. (Bourdieu 1995, s. 133). Bourdieu havainnollistaa käsitettä jalkapallokentällä, jolla on tiettyjä rajoja, sektoreita, rangais-tusalueita, maalivahdin alueita, jne. Ne kaikki edellyttävät tiettyjä toimintatapoja ja ohjaavat toimintaa pelaajan sitä usein tiedostamatta. Pelaaja tuntee vaistomaisesti, missä suunnassa maali on, aivan kuten hän tuntee olevansa pystyasennossa. Jokainen pelaajan toiminta ja ratkaisu muotoilee kentän pelitilannetta ja saa aikaan uusia rajoja, miljöön ja tietoisuuden vuorovaikutusta. (emt 1995, s. 42). Pelaajaa ei motivoi muiden pelaajien toiminta, vaan kentän lähettämät ärsykkeet.

---

¹Dispositio ja habitus näyttävät kuuluvan erityisesti yhteen Bourdieun teoriassa. Dispositio(järjestelmä) tuo esiin mm. organisoivan teon tuloksen ja on lähellä rakenne-käsitettä, tavan olla eli habituksen tilan ja predisposition, suuntauksen, taipumuksen tai mieltymyksen. (Bourdieu 1977, s. 73 alahuomautus 1.)

Pelivertausta on usein käytetty kuvaamaan liike-elämää tai yrittäjätoimintaa. Seuraavilla sivulla käynee kuitenkin ilmi, että ”peli” ei täysin selitä yrittämisen eetosta, vaan tarvitaan vielä jotain muutakin. Lähdenkin kartoittamaan yrityksen syntyä ja kehitystä siitä fyysisestä kentästä, jossa se on tapahtunut. Kenttää kartoittaessani olen erityisesti kiinnittänyt huomiota ympäristöön eli paikkaan ja aikaan, jossa yritys on kehittynyt. Toinen näkökulma kenttään syntyy siitä ilmapiiristä, joka vaihtelee ajan kuluessa. Aikaan nivoutuu tiukasti myös toinen kenttä, jota voisi nimittää yrittäjän yksilölliseksi identiteetikentäksi. Siihen kuuluu voimakkaana suku ja perhe sekä sosiaalinen kanssakäyminen ympäristön kanssa. Tämän kentän olemassaolo antaa historiallisen perspektiivin yksilön kehittymiseen yrittäjäksi. Kulttuuriantropologisen näkökulman ansiosta on mahdollista tutkia kenttien vaikutusta kokonaisvaltaisesti (Vesterinen, 1999, s. 83-84) syntyvään ja säilyvään instituutioon, yritykseen nähden.

Kuva 1. Yrittämisen eetos analysoidaan kenttiä tutkimalla. Osakenttien leikkaus on yrittämiseen liittyvää aluetta.

Yllä oleva kuva havainnollistaa kenttäajattelua tässä tutkielmassa. Kukaan kenttä kattaa osan yhteisestä alueesta, joka kuvaa yritystä ja yrittämistä. Empiirinen osuus on jaoteltu näiden kenttien mukaan ja niitä käsitellään kutakin omissa luvuissaan. Pitkät

lainaukset haastatteluista on poimittu kuvaamaan yrittämisen eetosta sellaisenaan ja varsinainen analyysi sisältyy lainausten valintaan. Ne kuvastavat myös sitä tunnetta, jolla yrityksestä puhutaan ja siten antavat käsityksen arvomaailmasta, jossa yritystä on kehitetty. Analysoinnin apuna olen käyttänyt argumentointi analyysiä - toisin aika väljästi kohtalaisen suuren aineiston johdosta. Aineistoa järjestäessä kokosin haastatteluista eri alueita, kuten maisema, työntekijät, yrittäjäksi ryhtyminen jne. Kutakin kenttää varten olen varannut oman luvun, jossa olen pohtinut ja kuvaillut kenttää ensin yleisestä, laajemmasta perspektiivistä ja sitten keskittynyt varsinaiseen case-ilmioon, jonka perään olen tehnyt heti yhteenvedon yrittämisen eetoksesta. Viimeisessä luvussa olen vielä pelkistänyt asian kuvien ja kuvatekstien avulla.

Aineisto ja tutkija

Tämän tutkimuksen päämateriaali on kerätty vuonna 1995 haastattelemalla. Kaikkiaan neljätoista henkilöä on kertonut vapaamuotoisessa jutustelussa suhteestaan yritykseen. Haastattelun alussa oli pelkästään määrä kertoa sahasta, jotta voidaan tallettaa sahan historia perheen omaan käyttöön. Pyysin myös luvan käyttää aineistoa tämän opin-
näytetutkielmani aineistona ja sen perusteella kyselin haastateltavien omia kokemuksia työnteosta ja yrittämisestä. Näillä tiedoilla aloimme keskustella sahan vaiheista.

Annoin kerronnan kulkea vapaasti, vain harvoin tein huomautuksia tai kysyin yksityiskohtia. Informanttini ovat olleet tekemisissä sahan kanssa varsin kattavasti eri aikakausina. Haastattelut olen kirjoittanut nauhalta muistiin ja numeroinut nämä muistiinpanot järjestysluvuilla 1-14. Lähdeluettelossa ne ovat nimettyinä esimerkiksi Haa2, joka tarkoittaa haastattelutuokioita kahden perheenjäsenen kanssa. Samaa numerointia olen käyttänyt tallentaessa ne tiedostoiksi tietokonelevylle. Viitatessani haastatteluihin mainitsen tulostettujen muistiinpanojen sivunumeron, esimerkiksi (Haa2, s. 3).

Olen myös saanut neljä vanhempaa nauhoitusta, jotka on tehty vuonna 1985 ja 1986, ja 1989. Näitä en ole kirjoittanut sana sanalta muistiin, vaan lähinnä niiden asiasisällöt ja aina sitä tarkemmin, mitä lähempää sahaan liittyviä asioita kosketellaan. Kuitenkin nämäkin haastattelut ovat tallessa ääninauhoituksina ja tarkistettavissa myöhemmin, jos niin halutaan. Perheen jäsenet luovuttivat myös käyttööni 60-luvulla tekemänsä pienen haastattelun koulun perinnekerhoa varten. Siinä on ollut aiheena sahan historia, joka on merkitty muistiin ensimmäisen yrittäjän kertomana. Viimeisenä löytyi dokumentaatio noin vuodelta 1953, joka on tehty opettajaseminaaria varten. Siinä oleva kuvaus rakennuksista ja koneista täydensi ja selvensi muistitietoa viidenkymmenen vuoden takaa. Tämä aineisto ei ollut käytettävissä haastatteluvaiheessa, vaan vasta tutkielmani kirjoitusvaiheessa.

Varsinaisia yrittäjiä olen tavannut useammin ja nauhoittanut keskustelujamme yrittä-

misestä sekä pyytänyt selityksiä tai täsmennyksiä aikaisemmin tai muissa yhteyksissä esille tulleisiin asioihin, mutta ennen kaikkea heidän tulkintaansa muun materiaalin suhteen. Muutamia työntekoa kuvaavia valokuvia on löytynyt perheen valokuva-albumeista sahan alkuvaiheilta, mutta kuvasin myös nykypäivää tätä tutkimusta varten. 70-luvulta löytyi varsin monipuolisesti kuvattua työntekoa, mutta sitä aikaisempi materiaali on sattumanvaraista. Kuvat kuitenkin kertovat läpileikkauksen työn ja olosuhteiden muutoksesta eri aikakausilla. Niistä voi myös tehdä johtopäätöksiä yrityksen luonteesta ja yrittämisen edellytysten muuttumisesta. Olen ottanut kuvat mukaan selventämään kerrottua tarinaa etnografisessa osuudessa ja erityisesti johtopäätöksiä tehdessäni, jolloin se selkeyttävät abstraktia tulkintaa. Kuvat ovat jäljennöksinä arkistossani järjestettyinä toiminnallisina kokonaisuuksina: työntekoon liittyvät henkilökuvat, rakennukset ja laitteet, yrittäjäperhe ja suku. Osa kuvista on myös digitoitu sähköisiksi kopioiksi.

Yritykseen kuuluu myös yleensä varsin kattava lakisääteinen dokumentointi. Sen systemaattisesta tarkastelusta kehitystä kuvastavana tekijänä on kuitenkin luovuttu. Jo lakisääteisestikin sitä tarvitsee tallentaa vain kullekin dokumentoinnille määrätyn ajan ja sen tähden pienessä yrityksessä pidetään kiinni vain näistä määräajoista. Joitakin asiapapereita olen ottanut ikään kuin apupapereiksi haastatteluja tehdessäni. Esimerkiksi alkuvuosien kirjanpitokirjojen tai sahauslistojen perusteella yrittäjät ovat tehneet johtopäätöksiä yrittämisestä ennen heitä, eli siis ajasta, jota ei ole voitu kattaa itse eletyn muistamisella. Samantapaista aineistoa ovat kauppakirjat, joiden tarkastelu on tuonut esiin tapahtumia, jotka olisivat unohtuneet aivan vapaan keskustelun yhteydessä. Näiden ansiosta olen saanut eräänlaista tutkijan tukijalkaa pelkän spontaanisti esille tulevan vanhojen aikojen muistelun rinnalle. Yrityksen tuntemustani värittää lisäksi osallistumiseni sen työhön noin kymmenen vuoden ajan 1986 - 1997. Olen toiminut kirjanpitäjänä samaan aikaan kuin tein tutkimusta. Tein tilinpäätökset, palkkalaskelmat ja veroilmoitukset yhdessä yrittäjän kanssa. Tässä ominaisuudessa olen keskustellut nykyisen yrittäjän kanssa erittäin kiperistäkin tilanteista ja sitä kautta nähnyt läheltä yrittämisen arkipäivää. Koska tämä tutkielma kuitenkin käsittelee yrittämistä kulttuurisena tuotteena, jätän puhtaan numeroaineiston sivuosaan. Yritys käsite-

tään siellä työskentelevien ihmisten aikaansaannoksena ja osana elämäntapaa, jolloin tilinpäätökset tai varojen käyttö on nähtävä ainoastaan apuvälineinä yhtä hyvin kuin konkreettiset esineet tai ulkoapäin tulevat määräykset. Ne kaikki ovat leimallisia ja ilmentävät yrittämisen edellytyksiä ja niitä kaikkia voidaan käyttää hyväksi tulkinnoissa, mutta ne eivät kuitenkaan muodosta varsinaista aineistoani. Omalta osaltani olen tehnyt pitkän periodin osallistuvaa havainnointia, vaikka työni ei vaatinut kokoaikaista läsnäoloa sahalla, ainoastaan käyntejä aina silloin tällöin.

Itse koetulla on suuri merkitys. Kulttuuriantropologisessa tutkimuksessa tutkija yrittää päästä sisään kulttuuriin osallistumalla jokapäiväiseen elämään ja vähitellen oppimalla ja sisäistämällä kanssaeläjien tapoja ja uskomuksia omasta elämästään, kulttuuristaan. Oletuksena on, että sosiaalinen ja ekologinen ympäristö muovaa yhteisössään elävien ihmisten ajatuksia samansuuntaisiksi. Kulttuuriantropologi etsii usein kohteensa eksoottisista etnisistä ryhmistä voidakseen paremmin tuoda esiin kulttuuria toiseuden kautta. Tässä tutkielmassa yritän nähdä toiseuden melkein sisäpuolelta. Olen kasvanut samassa laajennetussa perheessä, jota tutkin, mutta viettänyt kuitenkin suurimman osan elämästäni siitä kaukana. Informantit ovat siis sukulaisiani, mutta hämmästykseni huomasi, että osa kuulemastani oli minulle ennen tuntematonta. Osa taas hyvinkin tuttua.

Sahakokemukseni perustuu siten aivan lapsuuteen ja vastakoettuun lähimenneisyyteen. Tuolloin toimin varsinaisesti itsenäisenä yrittäjänä ja sahan työhön osallistumiseni antoi hyvän aineiston testata omia tuotteitani käytännössä. Rakensin atk-järjestelmiä monenlaisiin yrityksiin ja tulin tuntemaan lukuisia yrityksiä ja yrittäjiä eripuolelta Suomea. Tällä kokemuksella olen tyytynyt keskittymään yrittämisen eetosta määritellesäni tähän yhteeseen yritykseen.

Alkuaikojen yrittäjä on äidin isäni eli vaari kuten kutsun häntä monissa haastattelulainauksissa. Enoni ja serkkuni jatkoivat sitten hänen työtään. Alle kouluikäisinä asuimme jopa samassa talossa ja leikkipaikkamme olivat aivan sahan lähistöllä. Joskus, kun koneet eivät olleet toiminnassa, livahdimme saha-alueelle. Laskemaan

opettelimme mummon kanssa vetämällä viivan aina, kun tukkikuorma ajoi pihan läpi sahalle ja asioiden toimittamista ja muistamista opettelimme viemällä puhelinviestejä sahalle. Suuret yhteiset sukujuhlat toivat meidät sitten yhteen myöhemminkin, vaikka suurin osa meistä serkuksista muutti 70-luvun aikana muille paikkakunnille.

Tuttua lähestyessä jouduin tekemään päätöksen, mitä kerron edelleen ja päädyin siihen, mitä informantit itse kertovat. Olen käyttänyt tutkielmaa kirjoittaessani peitenimiä, koska aivan kaikilta kertomuksen kohteena olevilta ei ole ollut mahdollista hankkia suostumista. Tämän johdosta kaikki nimet ovat muutettuja. Aineistomateriaali muuttuu myös toisenlaiseksi, kun tullaan lähemmäs nykyaikaa. Haastattelut kuvaavat pääasiassa edellisten sukupolvien aikaa, kun taas kuvat ja havainnointi aivan viimeaikaisia tapahtumia. Olisikin ollut vaikeaa ottaa lainauskatkelmia nykyisiin työmiehiin ja kumppaneihin liittyvistä kertomuksista. Lisäksi monesti nykyistä yrittäjää ”haastatelllessani” oli kysymyksessä ammattimainen keskustelu yrityksen rahoitukseen tai henkilöstöön liittyvistä seikoista. Näiden julkituominen etnografisena kuvauksena on yleiselle tasolle nostettua kerrontaa yrittämisestä yleensä esimerkin avulla.

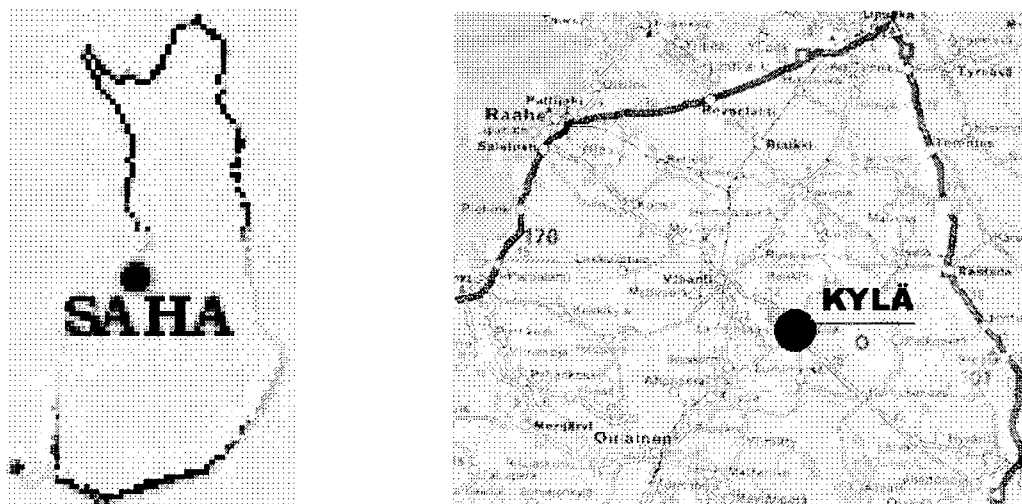
Suku ja yritys

Maaseudulla rauhallisessa kylässä

Tässä luvussa kuvaan taustatekijöitä, jotka vaikuttavat yritykseen ja yrittäjäksi ryhtymiseen. Maalaiskylän historialliset tapahtumat ja niihin vaikuttaneet suvun jäsenet sekoittuvat keskenään. Syntynyt yritys on oleellinen osa kylän elämää ja toisinpäin kääntäen – kylän kehitys on vaikuttanut yrityksen kehitykseen.

Tutkielman empiirinen osuus on kerätty haastattelupaikkakunnalla pienessä maalaiskylässä. Ensimmäiset rekisterimerkinnät kylästä ovat vuoden 1563 Salon pitäjän kymmenysveroluettelossa. Vuonna 1672 todetaan kylässä olleen 12 taloa ja samana vuonna Korvenkylän kahdeksasta talosta mainitaan kolmen olleen tutkimuksen kohteena olevan suvun halussa olevia taloja. (Vihannin Kirja I, 1977 s. 14 – 15). Suvun juuret ovat siis syvällä pohjoispohjalaisessa mullassa. Kylän halkaisee harjujono, joka on ollut muinainen kulkureitti Savosta Pohjanlahden rannikolle. Asukkailla on siis ollut jo varhain yhteyksiä itäisen kulttuurin kanssa. Sieltä suunnasta ovat seudulle tulleet myös metsänkäyttöä ja sahatekniikkaa koskevat innovaatiot. Seutu on hyvin soista, pieniä järviä ja lampia siellä täällä. Suuret joet eivät satu lähelle kylää, joten niillä ei ole vaikutusta kulkuväylinä, eikä myöhemmin energian tuotannossa. Pienien purojen ja laskuojien virtaama käytettiin hyväksi 1900-luvun alussa vesimyllyissä, joita oli lähes jokaisessa purossa (Vihannin kirja I, 1977 s. 30). Tällaisesta myllystä sai tutkittava yritys alkunsa.

Kartalta näkyy, että kylä kuuluu Vihannin kuntaan, joka sijaitsee noin 90 km Oulusta etelään ja 40 km Raahesta kaakkoon. Molemmilla kaupungeilla on ollut oma vaikutuksensa kylän elämään, mutta nykyään on vahvistunut lähempänä olevan Oulaisten kaupungin asema.

Kuva 2. Tutkimuspaikan sijainti.

Kunnan kehitys on käynnistynyt varsinaisesti vasta 1900-luvulla, jolloin ensimmäinen valtuusto kokoontui vuonna 1911 edistämään kuntalaisten asioita. Sitä ennen yhteinen toimeliaisuus purkautui lähinnä maamiesseuran puitteissa. Kylässä seura perustettiin vuonna 1905 ja sen aloitteesta perustettiin osuusmeijeri ja osuuspankki. Molemmat ensimmäisiä koko lähiseudun alueella. Jopa kunnallisen itsehallinnon eli kunnan valtuuston perustamishdotus lähti seuran taholta. Poliittiset puolueet eivät vielä tuolloin vaikuttaneet, vaan maamiesseura nimitti valtuustoehdokkaat ja keskusteli veroäyrin suuruudesta. (Vihannin kirja I, 1977 s. 181). Tällainen yhteinen toiminta edisti karjavaltaista maataloutta, mutta myös metsänhoitoa ja rahatalouden käyttöön-ottoa. Paikallaan oleva maalaiskylä oli kosketuksissa ulkopuoliseen virkakoneistoon ja sitä kautta myös liike-elämään. Elävän kuvauksen kylän kehityksestä tässä suhteessa on antanut Aapo Kaurala lähes koko 1900-lukua käsittelevänä tarinatuokiona.

Aapo syntyi vuonna 1900. Kotitilan koko oli tuolloin 900 hehtaaria, josta suurin osa oli metsää. Ensimmäiset tukkikaupat tehtiin Aapon ollessa nelivuotias. Sukutilan pinta-alasta annettiin 500 hehtaaria hakattavaksi raumalaisen yhtiön lukuun. Järeät tukit kuljetettiin hevosilla jääteitä pitkin pitäjän rautatieasemalle tai uitettiin kevät-tulvien aikaan jokea myöten rannikolle. Aapo muistelee, että savottaväkeä asui talon pirtissä ja äiti tarjoili 8 litran kahvipannusta miehille kahvit. Karjatilalla valmistettiin

voita, joka pakattiin tammitynnyreihin ja kuljetettiin luultavasti Englantiin.

Nuorena miehenä Aapo joutui kunnostamaan tilan vastattavaksi määrättyjä tie-osuuksia. Eräskin osuus sijaitti kymmenien kilometrien päässä kotitalosta. Kruunuvouti ja nimismies tarkastivat osuudet kirkossa ilmoitettuna aikana. ”Lakki käjessä piti oottaa...”(Haa 5, s.3) tarkastajia. Toisinpaikoin tiet olivat hyvin huonossa kunnossa, kun taloilla ei ollut pystyviä miehiä hoitamaan osuuttaan.

Aapon elämäntyö kului tilan ja kylän yhteisten asioiden hoidossa. Hän oli meijerin isännöitsijä ja osuuspankin luottamusmies. Meijeriin toimitettiin alkuaikoina maitoa 30 tilalta, mutta jo 1950-luvulla kerättiin maitoa yli 700 tilalta lähikaupunkia myöten. Samoin osuuskassa toimi aluksi pyöräntarakassa olevassa salkussa ja paras pankkiaika oli sunnuntaina kirkonmenojen jälkeen. 1930-luvun lama toi vekselit maaseudulle ja niiden uutuus viehätti rahanlainaajia ”... saa rahaa aivan kuin ilimaseksi, mutta siinähan oli kolomen kuukauven maksuaika... (Haa5, s. 5)”. Meijerille hankittiin tavaraa Hankkijalta, josta laitettiin automaattisesti vekseli laskun mukana. Aapo maksoi laskun rahalla kuten ennenkin, mutta kirjoitti punakynällä vekseliin ”kirottu olkoon tämä paperi” ja palautti maksurahojen kanssa samassa kirjekuudessa takasin. Sen jälkeen ei maksukykyä enää epäilty.

Kun samat miehet olivat mukana lähes kaikissa luottamustoimissa, tiedettiin, että pankkitalletukset olivat varma merkki varallisuudesta. Usein veroja merkittiin samassa suhteessa kuin oli kassatalletuksia. Tämä saikin vieraspaikkakuntalaiset tuomaan rahojaan turvaan myös kylän osuuskassaan. Pankkisalaisuus oli jo tuolloin tunnettu asia ja uuden, vuonna 1925 rakennetun, kassan talon perähuone eristettiin kahdella ovelta ja pumpuliseinällä, jotta eteisessä odottajat eivät kuulisi sisällä käytyjä keskusteluja. Tällaisella ilmapiirillä, jossa kaikki tuntevat toisensa jopa veron määräämisperusteita myöten on tietenkin vaikutusta paikallisen yritystoiminnan kehittymiseen.

Ehkä vaikuttavin kyläläisten yhteisvoimanponnistus on ollut kylän järven kuivaus niittymaaksi. Se on vaatinut monet neuvottelut ennen kuin kaikki maanomistajat ovat

tulleet vakuuttuneiksi hankkeen onnistumisesta. Työllisyystöinä kaivettu laskuoja on yhä vielä ihmetyksen aiheena vierailijoille, mutta Aapon mukaan kuivaus on antanut kylän pientilallisille lisäniittyä ja siten taannut myös heille riittävän mahdollisuuden hoitaa karjaa perheen toimeentuloksi.

Aapo oli monessa mukana ja näki yhteisten asioiden hoitamisen kehittyvän valtakunnalliseksi poliittiseksi toiminnaksi. Hän toteaa: ”Politiikka oli tulla haitaksi, mutta kyllä minä hyvin pärjäsin kommunistien kanssakin. Minä otin sen huumorin kannalta. (Haa5, s. 4).” Kovin suurta ei kuitenkaan politisoituminen ollut, kun vertaa esimerkiksi sellaiseen Pohjanmaan lähipitäjään kuten Nivala.

Myös muu seuratoiminta oli varsin vilkasta. Nuorisoseura ja urheiluseura ovat olleet kylän nuorisoa ja yhdistystoiminnasta kiinnostunutta väkeä kokoavia paikkoja aina 1990-luvulle saakka. Nuorisoseura perustettiin jo vuonna 1902 ja se oli myötävaikuttamassa kunnan sivistystoimen syntyyn. Lainakirjasto aloitteli siellä toimintaansa ja samat ihmiset olivat myös puuhaamassa kylälle koulutaloa. Nuorisoseuralehteen kirjoitettiin julkaistavaksi runoja ja kertomuksia. Näytelmä- ja tanhukerhoissa harjoiteltiin iltamia varten ohjelmaa ja varsinkin 1950-luvulla käytiin joukolla ahkerasti naapurikylien seurantaloilla pitämässä ”vierailuitamia” tai pelaamassa ja katsomassa pesäpallopelejä. (Haa8, s.13). Sodan jälkeinen aika oli seurantalon kukoistusaikaa, mutta sillä näyttää olleen jonkinasteista merkitystä jokaiselle ikäluokalle. Tyyne Jussila muistelee, kuinka Tampereelta muuttanut kauppa-apulainen toi mukanaan uusia virtauksia ja vauhditti näytelmäkerhoja. Hän avioitui kylälle ja vähitellen kehittyi kirjailijaksi, joka ymmärtävällä tyylillä kertoi kylän ihmisistä ja elämästä kirjoissaan ja pakinoissaan valtakunnallisissa lehdissä. Sen sijaan meijerin työntekijät, ”meijeskat”, eivät osallistuneet aktiivisesti seuran toimintaan. Tässä tulee selvästi esille raja ulkopuolisten ja kyläläisten kesken. Koulutetussa ammatissa toimivat viipyivät usein vain muutamia vuosia kylällä ja jäivät siten syrjään yhteisön ajanvietteistä. Rajan toiselle puolelle jäivät myös ne opettajat, jotka tulivat kylän ulkopuolelta. (Haa11, s. 2). Nuorisoseuran talolla oli merkitystä vielä 70- ja 80-luvulla, jolloin järjestettiin tanssi- ja diskotapaamisia arki-iltaisina, kun suuremmat lavat ja paviljongit olivat suljettuina.

90-luvun lopulla on tiloissa toiminut kesäkahvila Euroopan unionin työllistämistuen turvin. Kahvila toiminta ei kuitenkaan ole ollut niin kannattavaa, että se olisi antanut toimeentuloa siellä työskentelevälle emännälle.

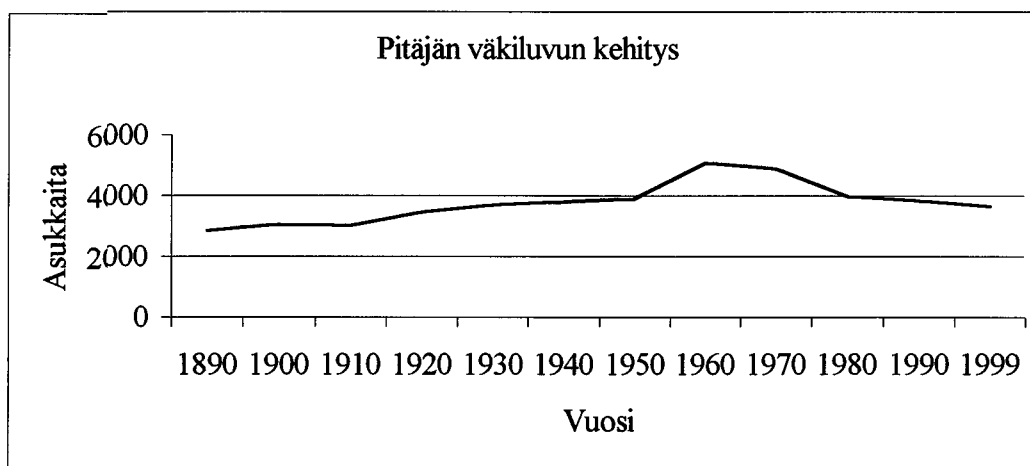
Nuorisoseura veti puoleensa nuorisoa tanssin ja ilonpidon merkeissä. Kylällä toimi myös aktiivinen uskonnollinen herännäisryhmä. Rauhanyhdistyksen talossa pidettiin seuroja joka viikonloppu. Se määritteli elämän rajat ja muutamissa perheissä myös ristiriidat (Haa11, s. 2). Korvenkylällä perustettiin Kaarlo Jussilan aloitteesta teosofinen seura ”Korven tuli” vastapainoksi herännäisliikkeelle. Siihen sanottiin liittyneen pitäjän kerman; opettajia, kirjailija, seppä, räätäli jne. (Lackman, 1991 s. 318).

Jokaviikkoisissa kokouksissa pohdittiin sekä uskonnollisia että yhteiskunnallisia kysymyksiä, ja lienee siten ollut varsin merkittävä henkireikä osallistujille itselleen. Kaarlo oli tutustunut aatteeseen Amerikan vuosinaan ja osoitti jo nuorena tällä tavalla kykyään vaikuttaa ajatuksillaan ja koota kannattajia.

Sodanjälkeisen ajan yritteliäisyyden saavutus oli, kun alueelta löydettiin malmi-esiintymä. Tuohon aikaan malmikiviä etsittiin yleisesti ja kylän lähellä olevalta suoalueelta lähetetty kivinäyte johti alueen lähempiin tutkimuksiin. Vuonna 1951 alkoi kaivoksen suunnittelu ja pian sen jälkeen rakennustyöt. Kaivoksen työntekijät tarvitsivat asuntoja ja sitä varten suunniteltiin huomattavan asuntoalueen rakentamista jo lähellä olevaan kylään. Keskusjohtoinen pääkaupunkilaisyhtiö päätti kuitenkin rakentaa kaivoskylän aivan kaivoskuilun vierelle, ja niin alkoi kokonaisen uuden taajaman rakentaminen keskelle suota. Parhaimmillaan siellä asui yli 200 kaivosmiestä perheineen. Kaivoksen rakentaminen edesauttoi myös muuta yritteliäisyyttä. Kunnan ja lähialueiden miehiä palkattiin yhtiön töihin ja heidän varma ja turvattu toimeentulonsa säteili samaa vaikutusta ympäristöön. Kaivoksen johtaja sai tietenkin osakseen arvostelua paikallisilta vaikuttajilta. Hän oli kaupunkilainen, joka ei ymmärtänyt kyläien tapalaitoksia, ja toisaalta auktoriteettiasemaa omaava nopea päätöksentekijä. Aapo kuvaakin sattuvasti tätä kokonaisuasetelmaa haastattelussaan.

“Kaivoksen johtaja oli joutuisa johtaja, mutta maaseudun kannalta kapia näkökaista.

Hänelle oli outoa maaseutu ja varsinkin osuustoiminta (Haa 5, s.8)”. Kansallispankissa hoidettiin kaivosyhtiön raha-asiat, mutta Aapo sai kuitenkin houkuteltua johtajan ensimmäiseksi osuuspankin tallettajaksi, joka autolla käytiin hakemassa tekemään talletusta uuteen pankkiin. Säästöpankissa oli Anni kassassa ja tätä pyydettiin kaivoskylän Säästöpankin toimistonhoitajaksi. Kun Anni puhui aikeista, Aapo avasi kiireesti Osuuskassan iltavastaanoton opettajan päivähuoneeseen. Piti olla varovainen, eikä edes kylän Osuuskassan hallitukselle voinut puhua, ennen kuin asia oli valmis. Aapo tapasi kirkolla Säästöpankin johtajan päivittäin, kun he olivat karja- ja hevostmiehiä molemmat. Kun johtaja totesi, että Aapo oli perustanut kaivoskylään konttorin, tämä vastasi, että niin piti tehdä, kun vaativat niin paikallista pankkia. Säästöpankki perustettiin myöhemmin, mutta se sulki pian konttorin kaivoskylässä ja keskitti toimintaa muille kylille. (Haa 5, s. 8). Kilpailu ja pilanteko sekoittuvat Aapon kuvauksessa toisiinsa, mutta näillä keinoilla Osuuspankki säilyi pitäjällä kilpailukykyisenä ja vuonna 2000 paikkakunnan ainoa pankkilaitos.

Kaavio 1. Kunnan väkiluvun kehitys. Luvut ovat otoksia luetelluilta vuosilta (Lackman, 1991. s. 16, 412, 580) ja väestörekisteri vuosilta 1990 ja 1999.

Kunnan väestökehityksessä on selvästi nähtävissä kaivoksen aktiivisen ajan vaikutus. Samalla työntekijöiden maksamat verotulot edesauttoivat kunnallispalveluiden rakentamista. Niistä melkoinen osa rakennettiin juuri kaivoskylään, ja kun kaivoksen

toiminta lakkautettiin, jäi alue osittain tyhjäksi asutuksesta. Vain viiden kilometrin päähän rakennettu kaupunkimainen alue vaikutti välillisesti kyläläisten elämään. Sinne muutti koulutettua väkeä muualta Suomesta ja toisaalta se toimi potentiaalisena kanavana ”nousta” maanviljelijän asemasta tehdastyöläiseksi. Joka viikko maksettava palkka ja säännöllinen työaika houkuttelivat, ja kun muutamat olivat jo onnistuneet saamaan yhtiöstä paikan, se kannusti nuoria opiskelemaan ja haaveilemaan arvostetusta toimesta maan päällä tai työstä maan alla. Kaivoskylästä muodostui kuitenkin suljettu yhteisö. Sen asunnot olivat vain yhtiön palveluksessa olevien saatavilla, samoin kuin muut palvelut ja vapaa-ajan harrastustoiminta. Ne, jotka eivät olleet yhtiön palveluksessa, jatkoivat entiseen tapaan elämäänsä maaseudun rauhassa. Aikanaan malmiesiintymät ehtyivät ja kaivoksen symbolin – kaivoskuilun hissitornin - kaataminen vuonna 1996 oli paikallinen merkkitapaus, jota katseltiin näköalapaikoilta järkyttynein, ja ehkä pelokkain mielin.

Kunnan talouselämään kaivoksen hiipumisella oli suuri vaikutus, vaikka kokonaisuuteen osaltaan vaikuttavat myös samat tekijät kuin maaseudun hiljenemiseen muuallakin. Kunta pysyi vain pidempään vireämpänä kuin toiset lähipitäjät. Kun kylän koulu toimi parhaimmillaan 1960-luvulla neliopettajaisena ja yli sadan oppilaan laitoksena, se nyt on kahden opettajan ala-asteen koulu. Peruskoululaiset kuljetetaan joka päivä opiskelemaan 15 kilometrin päässä olevaan kirkonkylän peruskouluun ja lukioon. Liikenneyhteyksien paraneminen on merkinnyt oppilaille pidempää työpäivää, mutta myös muiden palveluiden keskittymistä kirkonkylän taajamaan. Asukkaita sentään vielä riittää kylälläkin, vaikka pientilat ovat enää vanhuksien asuttamia. Pellot ja karjat ovat muutaman tilan huolena, ja useimmissa metsissä tekevät metsätöitä palkatut metsurit. Kun sodanjälkeisinä vuosina rakennettiin innostuneina teitä ja taloja tai vedettiin rautalankaisia sähkölinjoja, nyt ostetaan tietokoneita helpottamaan pankkiasiointia, jotta jäisi riittävästi aikaa työntekoonkin. Kylän ihmisten keskuudessa tuntuukin vallitsevan hiljainen luopuminen sotien jälkeisen rakentamisen ja innostuneen yritteliäisyyden sijasta. Toki on vielä entisiä yrityksiäkin jäljellä ja niiden työllistävä ja vireä toiminta antaa uskoa kylän säilymisestä, vaikka väkiluku onkin vähennyt.

Aapon kuvauksesta selviää kuinka aktiivisesti kyläläiset olivat mukana omaksumassa uusia innovaatioita ja osallistumassa kyläyhteisön ja läheisen kaivoskylän kehitykseen. Innostuneita toimijoita näyttää olleen kaikilla elämän alueilla ja heille kaikille leimallista yhteenkuuluvuus. Muukalaiset, kuten opettajat ja meijerin työntekijät, eivät helposti sopeutuneet joukkoon, jos eivät sitä erityisesti yrittäneet. Kaikessa toimeliaisuudessa oltiin kuitenkin myös vanhoillisia hyväksymällä oma tapa toimia, kuten esimerkiksi tavassa perustaa pankin konttori tai osallistuttaessa kansallishenkiseen nuorisoseuratyöhön.

Koko perheen yritys

Kulttuuriantropologiassa on tutkittu erityisen tarkasti erilaisia sukulaisuuskäsityksiä ja niiden kautta selvitetty sukujen ja perheiden jäsenten käsitystä itsestään. Tarkastelinkin nyt yhtä yrittämisen eetokseen liittyvää kenttää, yrittäjän identiteettiä (vrt. Kuva 1.) tästä näkökulmasta. Suvun yksittäisiä jäseniä kuvaillessa on samalla pidettävä mielessä avainkysymys, mikä sai hänet ryhtymään yrittäjäksi. Tässä luvussa keskityn kuitenkin koko sukuun taustavaikuttajana ja palaan myöhemmin tarkemmin sahan varsinaisiin yrittäjiin. Suku kokonaisuudessaan näkyy liitteenä 1 olevasta graafisesta sukudiagrammista, jossa on kuvattu sukulaisuussuhteet ydinperheen ympärillä. Siihen on myös merkitty kunkin jäsenen yrittäjästatus, joka merkitsee ydinperheen ulkopuolella kunkin jäsenen omaa erillistä yritystä. Ydinperheellä tarkoitan tässä tutkittavan suvun perheenjäseniä, jotka suoraan alenevassa polvessa ovat omistaneet kyseisen sahayrityksen. Käsite on siten laajempi kuin yleiskielessä, jolloin perheellä usein tarkoitetaan yhteisessä taloudessa asuvia ylenevässä tai alenevassa polvessa olevia jäseniä. Haastatteluja tehdessäni vuonna 1996 Kylli, Leena ja Kaarlo olivat jo kuolleet, joten heistä olen saanut lähinnä toisenkäden tiedonantoja ja muisteluja.

Jussilan Kaarlo oli körttiläisperheen poika. Vanhemmat olivat tilallisia ja saivat elantonsa maanviljelyksestä, Kaarlolla oli veli ja neljä sisarta. Isä oli oppinut kirjoittamaan

ja lukemaan, ja hoiti sen takia myös muiden kyläläisten virallisia asioita. Jussilan talo sijaitsee Korvenkylässä noin kymmenen kilometrin päässä. Kun Kaarlo syntyi vuonna 1881, elettiin vielä Venäjän vallan alla. Nuoreksi mieheksi vartuttuaan hän omaksui, muiden mukana, suomalaisuuden aatteen, jonka innoittamana matkusti salanimellä Amerikkaan. Siihen aikaan muun muassa raahelaiset laivanvarustajat mainostivat turvallisia merimatkoja New Yorkiin 120 markan hintaan (Lackman, 1991 s. 28). Sulo kertoo käsityksensä tilanteesta seuraavassa haastatteluotteessa.

Sulo: Tuota, sehän meni siihen aikaan. Venäjän vallan aikaan, pakotettiin suomalaisia nuoria miehiä Venäjälle armeijaan. Se on niitä niin sanottuja kutsuntalakkolaisia.

Se oli semmonen kansanliike, että se oli semmosta isänmaallisuutta. Että ne ei lähteneet sinne Venäjää puolustamaan. Sehän päinvasto sitte myöhemmin syntyi se liike, että piti päästä Venäjästä irti. Joka oli siihenki aikaan jo aika suuri, suuri uhraus uskaltaa semmosta liikettä tekemään.

Minä: No, mites se, oliko se vaarin veli sitte kans?

Sulo: Ei ollu, ei ollu tuo Jaako. Ei ollu siinä. Sehä oli nuori. (Haa3, s. 12).

Kaarlo työskenteli vaaralliset vuodet Atlantin takana verkatehtaalla ja karpalofarmilla ja palasi vuonna 1907 takaisin kotiin, mutta ei enää kotitalalle, vaan osti oman talon Korvenkylästä ja siirtyi muutaman vuoden kuluttua sahalle terien asettajaksi ja työnjohtajaksi. Sahan omistajana oli sen perustaja Jussi Järvelä, ja hänen palveluksessaan oli myös Paakkulan Tyyne, Kaarlon tuleva puoliso. Avioliitto solmittiin yhteisestä tahdosta, ja yhdessä rakennettiin tulevaisuutta. Suurista, ja pienistäkin, asioista neuvoteltiin puolisoitten kesken ennen päätöksentekoa. Tämä käy esiin haastatteluissa (esimerkiksi Haa8, s. 2) ja erityisen kuvaavana se on seuraavassa otteessa, joka on heidän tyttärensä Valman tekemässä nauhoituksessa, missä Tyyne kuvaa seurustelua ja myöhemmin sahan ostamista. Nämä molemmat tapahtumat sekoittuvat kuvauksessa toisiinsa niin, että on vaikea erottaa, mitä aikaa kertoja on kulloinkin kuvaamassa. Alussa Tyyne on aivan nuori tyttö, joka on jo toisessa palveluspaikassaan töissä. Kertomus etenee suhteellisen johdonmukaisesti, koska Valmalla on jo entuudestaan tiedossa tapahtumien kulku ja hän johdattelee kysymyksillään kerrontaa. Tämä pitkä lainaus kuvastaa samalla tutkijan ongelmaa pysyä tapahtumien kulussa mukana. Haastattelujen analysoinnissa tuleekin ottaa huomioon se tarkoitus, jota varten

nauhoitus on tehty eli tässä tapauksessa Valma - tyttären halu tallentaa muistiin hyvänä tarinankertojana ja kyläyhteisön perinnönkantajana tunnetun iäkkään äidin muistitietoa. Nauhoitus tapahtui Tyynen ollessa jo 94-vuotias.

- Tyyne: Nii vai minen muista minkä ikänen minä liene ollu.
 Valma: Joo, ja sitte Järvelälle ja sitten tuota [töihin]. Seurustelittako te kauan aika?
 Tyyne: Se oliki, oliki täälä sahan hommisa sitte. Kaarloki. Saha oli Järvelällä nii se Jussila sielä päällikkönä sahalla.
 Valma: Joo, ja sitte ne nii tuota, sitte isä tuli toiseksiko omistajaksiko. Vai ostiko se. Eikö ne omistanu kahestaan?
 Tyyne: Nii.
 Valma: Yhesä sen?
 Tyyne: Kenen kans?
 Valma: Järvelän kans, vai.
 Tyyne: Sahanko? Ei.
 Valma: Nii, se sitte Järvelä myi.
 Tyyne: Se sitte. Se yksistään osti sitte. Minä vielä muistan sen, kun minä kauhistun, kun se rupes puhuu sitä. Me olimma jo naimisissa, nii se rupes puhuu, että jos hä ostaa tuon sahan. Ku se Järvelä rupes tekkee konkurssia ja siihe ei. Ja se kai tekiki konkurssin. Se tuota, niiku pakko.
 Valma: Se tuli niiku pakko
 Tyyne: Pakkomyytiin saha niiku. Se oli Kaarlo sielä, tuota päällikkönä ja Järvelän työmiehenä ja minä olin Järvelällä palavelijana ja ruokin sitte sitä Kaarloa ja sielä
 Valma: Joo. Se katto, että tuosa on, saa ruokaa. Katto sillä silimällä.
 Tyyne: Ja se istusteli sielä keittiösä sitte niin kauan ku minä tein kaikki työt, nii minä lähin tekkee sille sitte vuojetta, ja se tulla hippasi jälesä sinne ja sielä kai sitä sitte virkailtiin. Sielä sitte virkailtiin aina vähä pitempää. Kai se on tuo.
 Valma: No, miten se tuo Järvelä, joutuko se sitte lähtemään siitä talostaan tuon konkurssin takia, vai menikö sillä muuta, ku tuo saha?
 Tyyne: Kait sillä. Kaikki kai. Tietysti. Kaikki kai sen piti sitte myyä pois sitten, ku ei se pystyny hommaamaan. Velekaa sitte.
 Valma: Joo, kyllähä se sitte vähä hirvitti. Se oli iso osto.
 Tyyne: Nii mitä?
 Valma: Isälleki, se oli aika iso osto. Sahan osto, vaikka.
 Tyyne: Joo, kyllä minä muitan se sitte, ku se Kaarlo rupes sitte puhuu sitä, että hän ostaa sitä. Minä iha kauhistun. Me olimma sillo jo naimisissa.
 Valma: Asuttako te sillo sielä Taskilasa, sillo?
 Tyyne: Tottapa sitä sitä oltiin. En minä sitä muista. Tietysti.
 Valma: Joo, sielä sahatiin ja mylly, eikös siinä ollu kansa?
 Tyyne: Myllyhä siinä oli kansa. Sen piti jo ostaa uusi turkkiki, kun se lähti tekkee niitä sahan kauppakirijoja. Kaarlon. (Haa11, s. 4).

Todellisuudessa viimeinen repliikki viittaa jo toiseen sahasta tehtyyn kauppaan, joka tehtiin pankin kanssa, ja sellaista tapahtumaa varten oli hankittava oikea kaupunkilais-

vaatetus.

Kaarlo siirtyi sahanomistajaksi, mutta se ei ollut kuitenkaan hänen ainoa työsarkansa. Kuten isänsäkin luku- ja kirjoitustaitojensa takia oli ollut kylän luottamusmiehiä, oli Kaarlokin lautamies kymmenien vuosien ajan. Hän oli kaupanvahvistaja, ulosottomies, asutuskassan rahastonhoitaja, maanmittari ja ennen kaikkea pientilallinen. Hänellä oli käytössään kirjoituskone ja myöhemmin taloon rakennettiin toimistohuone kassakaappeineen ja presidentin kuvineen. (Haa8, s. 2). Tyynen työskenteli naimisiin mentyään kotona ja perheeseen syntyi seitsemän lasta. Tyynen tehtävät liittyivät kotipiiriin, taloustöihin ja karjanhoitoon, mutta myös sahan työntekijöiden ja asiakkaiden kestitsemiseen. Elämä ei kuitenkaan rajoittunut ainoastaan perhepiiriin, koska varsinkin Kaarlon tuttavapiiri oli laaja, vietettiin kutsuja ja merkkipäiviä tämän tästä. Taloon rakennettiin jopa oma huone, sali, tapahtumia varten. (Haa8, s. 3).

Lasten ammatinvalintoihin vaikutti ainakin heidän omien muistelmiensa mukaan suuresti sota-aika. Pojat, Alpo ja Sulo, olivat nuorina vapaaehtoisina sotilaina rintamalla ja tyttäret huolehtivat perheen toimeentulosta yhdessä jo vanhuuteen kallistuvien vanhempiensa kanssa. Vanhin tytär, Kylli, avioitui jo ennen sotaa kylälle tulleen opettajan kanssa ja muutti tämän uuteen virkapaikkaan Etelä-Suomeen. Hän oli seitsemän henkisen perheen kotiäitinä koko elämänsä ajan. Kun tarkastellaan perhedigrammia, huomataan myös, että nuorimmista tyttäristä ei tullut yrittäjiä. Salme pääsi Raaheen keskikouluun ja seminaariin ja avioitui kylälle muuttaneen karjalaisperheen pojan kanssa. He molemmat työskentelivät kylän koululla eläkeikään saakka. Mutta toisin kuin Kylli, joka pitkien välimatkojen takia oli vain satunnaisesti yhteydessä vanhempiinsa, asui Salme naapuristossa ja vieraili tämän tästä lapsuuden kodissaan. Nuorimmainen, Leena, löysi työpaikkansa läheisestä kaupungista Oulaisista. Hän työskenteli viikot toimistotöissä ja asui kaupungissa, mutta kävi melkein joka viikonloppuna vanhuksia tapaamassa. Muut sisarukset olenkin luokitellut yrittäjiksi.

Koska haastatteluissa annettiin ennakkoasetelmana sahan vaiheiden muistelu, on varsinkin sodan jälkeisen ajan tapahtumia pohdittu eräänlaisena mietiskelyn ja

etsimisen aikana. Sota katkaisi yrityksen toiminnan ja sodan päätyttyä sisarukset olivat aikuistuneet ja etsimässä kukin itselleen tulevaisuuden suuntaa. Haastatteluista käy ilmi vahva koulutuksen arvostus ja kukin pohtii tahollaan, miksi opinnot jäivät sangen lyhyiksi, lähinnä yleissivistäviksi. Kaisa jopa mainitsee, että kun vuosi emäntäkoulussa oli ohi, oli nuoremman sisaren vuoro lähteä opiskelemaan (Haa8, s.9) ja Sulo harmittelee, kun opiskelupäätöstä ei tullut tehdyksi, vaikka lukeminen kyllä kiinnosti. Ullakkoa tutkiessani löysin sinne säilöttyjä kirjoja ja lehtien vuosikertoja, jotka kertovat koko perheen lukemisharrastuksista. Kuitenkin käytäntö oli opettanut, että myös tekemällä voi oppia. Monenlainen käsillä tekeminen oli arvostettua ja siihen paneuduttiin perusteellisesti. Käsityötaitoja arvostettiin vielä pitkän aikaa sodan jälkeisen pula-ajan jälkeenkin.

- Sulo: No se oli tuota, se oli nuoresta pojasta opetettu, että eihän niitä lukemalla ennen opetettu. Että se oli semmosta perinnöllistä ja tuota niin oli kaikki nuo. Sitähän piti olla hyvin omavarainen ennen, eihän niitä niitä rahoja ollu käyttää verroihinkaan kaikilla ees. Se oli hyvin omavarasta se elämä, että samon ku isähän oli niiku puuseppä, aika hyvä.
- Minä: Joo, silloin hienoja huonekaluja.
- Sulo: Sehän oli sielä puuseppäkursseilla ja sillähän on, tuota kiillottanu ne ilman lakkoja ja muilla. Huonekaluja. (Haa3, s. 7).

Kaisa, Sulo, Alpo ja Valma olivat osittain jopa henkilökohtaisesti tekemässä päätöstä, ryhtyäkö sahayrittäjäksi. Tyttären puoliset olivat lyhyen aikaa mukana toiminnassa, mutta lopettivat sangen pian ja perustivat omaa yritystoimintaa. Kaikki kuitenkin asuivat samassa laajennetussa kolme sukupolvea käsittävässä perheessä, jossa itsekin kasvoin serkkujen, tätien ja enojen muodostamassa yhteisössä aina kouluikään saakka.

Kaisa, äitini, oli vanhimman tyttären asemassa Kyllin avioituessa nuorena ja muutettua pois yhteisöstä. Luonnollisesti Kaisalle lankesi päävastuu jokapäiväisistä naisten tehtävistä ja karjanhoidosta. Vaikka perhe ei varsinaisesti elänyt ainoastaan maataloudesta, oli navetassa tehtävää yllin kyllin: neljä lypsävää lehmää, nuori vasikka, sikoja ja lampaita, kukko ja kanoja sekä hevonen. Kesällä karja oli sahan ympäristössä laitumella ja hevosella tehtiin heinätöitä kuivatun järven niityillä kaukana asuintalosta. Hevonen oli erityisesti Kaarlun hoidossa ja sen viisaudesta kerrottiin juttuja meille

lapsille. Tuntuikin, että se oli pitkinä pimeinä iltoina tuonut isännän aina turvallisesti kotiin pitäjämatoilta. (Haa8, s. 8)

Sisarusten avioituessa ja perustaessa oman perheen talon yläkertaan rakennettiin huoneistoja sitä mukaan kuin suurperhe laajeni. Muistan elävästi, kuinka pienenä ollessani kävimme päivittäin lypsillä, usein oli Kaarlo apuna raskaimmissa töissä. Haastatteluissa jokainen lapsista muistelee, kuinka he ovat olleet isää auttamassa; heinätoissa, pajassa, sahan konehuoneessa tai ympäristön siivouksessa. Kaikki ne kuuluvat, ja on sisäistetty, oman osuuden hoitamiseen perheen taloudessa. Nuoremmat sisarukset Valma ja Salme olivat enemmän apuna kodin sisätöissä. Kuitenkin sellaiset yhteiset työt kuten siivoukset, pyykinpesut ja juhlien järjestelyt suoritettiin yhteisinä urakoina suurella joukolla. Leena, muita paljon nuorempana, kuului lähinnä meidän serkusten ikäpolveen ja samastui siten muiden sisarusten silmissäkin paremmin tähän ryhmään. Leenaa ei kuitenkaan heidän taholtaan holhottu kuten pikkusiskoa, olihan muilla sisaruksilla omiakin lapsia kasvatettavanaan.

Sodan päätyttyä pojat palasivat takaisin ja oli aika käynnistää saha jälleen.

Kaisa: Oliha se. Sitte. Kun nuo alako nuo Alpo ja Sulo sitä sahkaa. Eihä sielä sillo töitä ollu sielä sahalla. Ihan kiinni ja sitte tuo Järvelä jo kovasti sitten, ku se välitti niitä kauppoja. Niin minä muistan, ku se äitiki kerra. Isäki kerra sano, että se Järvelä nyt sen verran antas siitä että. Ois kaupat, kun se severran sais sillä sahalla, että myyäänkö. Niin ite oli sitä mieltä, että antaa olla nyt tuosa, ku ei tiä siitä sitte minkälainen siihen tulee sitte. Äitihä oli sitte sammaa mieltä, että antaa olla, että eihä sitä tiä, miksi se mennee. Että jos vaikka pojat sitte rupiaa siinä sitte. Niihä ne alako. Tekivät sitä pilikettä ensin, kun oli se puukaasuauto ja piti olla.

Minä: Joo, ja Eetuki oli sitte siinä.

Kaisa: Eetuha oli sillo ku ne meni naimisiin ja oli sielä sitte töisä. (Haa8, s.2).

Vävyt olivat aluksi mukana, mutta jäivät nopeasti pois tai olivat myöhemmin kiire-aikojen apuna. Vaikka elettiin sodan jälkeistä rakennuskautta, ei sahaus ja höyläys yksistään elättänyt koko joukkoa. Kuitenkin pienikin kekseliäisyys otettiin avuksi.

Minä: Joo, sinä puhut siitä kalijan myynnistä silloin.

Valma: Joo, se oli

- Eetu: Tai sahtia oikeastaa, hyvää sahtia se teki. Kyllä sitä oli mukava, kun janotti aina nii. Se oli kori oli sielä.
- Valma: Pänikkään minä sitä tein ja sitten se oli kellarisa, että se tuli hirviän kylmäksi ja sitten minä panin tuota puolenlitran pulloihin, että se oli. Pitihä se joku määrä olla sitten ja siitä oli sitten pikkunen maksu. Se nyt ei ollut kovin palijo.
- Eetu: Halapaa se, sieloli semmonen oikein semmonen vihkonen johon viiva aina pantiin, kuka on ottanu pullon ja. Lauttasen poikia sielä oli töisiä, ne oli myötään sielä sahtihuikkua ottamasa ja tekihä ne ne viivat vai ku ei niitä tullu sitte maksettua.
- Minä: Jaa, millon tämä tapahtu?
- Valma: Sitä minä rupesin muistelemmaan. Sitä oltiin Jussilan vintissä.
Se oli joskus viiskymmentä luvun alakupuolella. (Haa1, s. 9)

Eetu jatkoi yrittäjän uraansa puuseppänä ja Valma aloitti kauppapuutarhalla, mutta vaihtoi sitten pitkäaikaiseen kutomotoimintaan. Molemmat elättivät itsensä ja perheensä yrittäjinä ja lapset olivat vartuttuaan apuna työnteossa. Kaisan puoliso, isäni, oli opetellut sodassa automiestaitoja ja jatkoi tätä alaa sitten myöhemmin. Hänkin oli muutaman kuukauden sahatöissä, mutta luopui siitä hyvin nopeasti. Haastattelujen yhteydessä tämä tieto tuli minulle yllätyksenä; siitä ei pienenä ollessani juuri puhuttu. Kuitenkin vahva yrittäjäasenne oli hyvin tuttua kotikeskustelujen taustaa. Vaikka äitini, meidän lasten vartuttua, oli koululla keittäjän toimessa, oli hänkin varsin itsenäinen ja käsittääkseni arvosti riippumatonta asemaansa. Työnsä hän sai järjestää omien taitojensa mukaan ja hän muisteli vieläkin, kuinka keittiö oli ollut oppilaiden juttelupaikka ja kuinka hän oli neuvonut ruuanlaittovinkkejä niitä haluaville.

Sulo muistelee hyvin käytännöllisesti tilannetta, johon hän tuli 23 vuotiaana nuoruuskaisena oltuaan viisi vuotta sotilaana. Samalla tulee esiin kylällä tapahtunut kehitys, joka mahdollisti myös muiden elinkeinojen ja yritysten käynnistämisen.

Sulo: Sieltä, kun tultiin sitte tuommosena. Ei mitään semmosta varsinaista ammattitaitua ollu. Ja ruvettiin sitte ihimettelleen, että millekäs täsä sitten oikeen nyt aletaan. Että tuota niin, että siihen aikaanhan piti jokkaisen ite omat työpaikkansa ja oma elantonsa tienata. Ei niitä ollu työnvälityksiä eikä ollu sosiaalihuoltua eikä ollu kansaneläkettä eikä mittään. Piti jokkaisen se elatuksensa tienata. Ja sitä mentiin kattoon sitä rapistunutta sahkaa. Ja kateltiin, että kyllähän täälä näitä koneita ois vielä. Että joilla sai puuta halaki, mutta kun kaikki on niin huonossa kunnossa. Rakennukset luhistumispartaalla ja tuota. Remmit ja kaikki oli sitten tuota niin, ne oli jo lahonneet ja sitä tuota huonossa kunnossa. (Haa3, s.9).

Ensin päätettiin ryhtyä valmistamaan puukaasuautoja varten pilkkeitä. Tehtiin sahan vanhoista koneista pilkekone ja ostettiin halkoja. Vesivoima pyöritti moottoria, jonka teho riippui tietenkin veden virtaamasta. Tekninen kekseliäisyys, kokeilut ja testaukset vauhdittivat töitä ja pilkkeiden myyntituloilla saatiin ostettua remmejä ja muita varaosia höyrykoneen käynnistämistä varten. Pahoin ruostunut kattila oli virallisesti tarkastettava ja raami kunnostettava sekä rakennukset kunnostettava turvallisiksi työtiloiksi. Kun vielä muistetaan, että sahatulot olivat ainoastaan osavuosituloja, ei ole ihme, että toinen yrittäjistä luopui toimesta varsin pian.

Sulo: Niin minähän luovun siitä sitte sahomista, sahomista pois. Kun tämä kaivos tuli. Niin se nimismies tuota rupes puhumaan, että sinne pitäs saaha auto, taksilupa sinne. Että liian kaukana taksit pitäjän kirkolta tilata. Ja tuota aluksi en siihenkään oikein antanu varmaa suostumusta. Että kun tuota sahkaa, sahommaa ruvettiin yrittään. Mutta se toisen kerran sitte vielä puhu siitä, nimismies. Niin sitte viimehän annon luvan hommata, että samahan se on. Että yritetään, ja tarpeen tullen. Sitä hommaa oli sitten sen verran palijo, että eihän sitä kahta hommaa voi sammaan aikaan tehdä. Luovun siitä sahomasta, ja Alpo se on siitä sitte kehittäny. Kehittäny saa sanua, nykyselle tasolla sen. (Haa3, s. 9).

Sodan jälkeinen pula-aika hankaloitti aloitusta, koska varaosia ei ollut saatavilla. Täytyi aloittaa sillä, mitä paikanpäältä löytyi ja kun varoja saatiin kokoon, ne täytyi sijoittaa koneisiin. Ei siis ollut ihme, että kaivoksella avautuvat toimet houkuttelivat keskittymään niihin. Alpo puolestaan muistelee, että on ollut koko elämänsä ajan sahalla. Heti kansakoulun jälkeen hän on opetellut terien teroitusta, mikä kertoo sekä tarkkuudesta että käsityötaidoista. Hän huomauttaakin, että on ollut terien teroittajana viidenkymmenen viiden vuoden ajan (Haa12, s. 8). Kaikki sahatyötaidot on opeteltu tekemällä ja muodolliset yrittäjätaidot yhdellä lyhyellä kirjanpitokurssilla.

Alpo jatkoi sahaustoimintaa, ja toiset löysivät muut ammatit. Jonkinlaista analyysiä tilanteesta kuvaa seuraavakin ote Alpon haastattelusta. Jo sahan kunnostamisvaiheessa tehtiin pitkiä työpäiviä ja yrittäjäpalkka oli epävarmaa. Työpäivät eivät lyhentyneet myöhemminkään, koska yrittäjänä joutuu vastaamaan kokonaisuuden toiminnasta.

Alpo: Niin. Sulon kansa olin ensin ja sitte Sulo eros siitä hommasta ja sitte Villen kans oltiin pikkusen aikaa. Ja sitten minä oonki ollu yksin. Kyllähä se vähä vaikia

tuommosta nuiki pikkusta, pikkusta liikettä on hoitaa.

Minä: Joo. Ja varmaan teilläki oli vähä erilaiset ajatukset siitä hommasta?

Alpo: No nii. Eihän siinä, ku siinä joutuu tekkeen jatkuvasti töitä, että melekeen joutuu sielä asumaan, jos meinaa pienesä yrityksesä pärijätä. Ei se kaheksankymmentä tuntia viikosa riitä. Pittää panna vielä kaheksankymmeneen tuntiin vielä lisää. Kaikki hommat on tehtävä, mikkä on tehtävä ja siinei muu auta. Kyllä siinä jonkulaisia hulluutta tuosa yrittämisesä tarvitaan. Eihän siinoo mittään järkiä. Hulluutta. Kyllä se nii o. Palijo helepompi seun olla jossaki virasa tai toimesa. Ainaki vappaa-aikaa riittää. Mitä se sitte se vappaa-aika on, jos työntekua harrastaa. Jos sitä harrastaa, nii mikä se sen parempi harrastus on sitte. Miksi sitä vappaa-aikaa pittää olla. (Haa12, s. 9).

Alpo opiskeli Mikkelissä kansanopistossa ja jäi vasta tämän jälkeen lopullisesti sahalle töihin. Nuorten harrastukset eivät kuitenkaan jääneet taka-alalle, vaan puolisokin löytyi näissä merkeissä. Nuorisoseuralla pidettiin innokkaasti kerho- ja kurssitoimintaa, ja tällaisella kurssilla oli neuvojana Helmi, saman kansanopiston kasvatti. Helmi kertoo, että Alpon tarjous tuli juuri oikeaan aikaan, ja kun paikkakunnalta löytyi vielä alakoulun opettajan paikka, oli Lapin tytölle helppo päätös jäädä Pohjanmaalle. Helmi oli kotoisin yrittäjäperheestä, joten hänen suhtautumisensa on ollut suvaitsevan kannustavaa. Sen kuulee puolisoiden välisestä kommunikoinnista. Kuitenkin Helmin tausta ei ole samalla tavalla maatalouteen liittyvää kuin muulla perheellä. Mauno kommentoikin, että äiti opetti välillä isää, ettei kaikkea tarvitse itse tehdä vaan pärjää ne miehet itsekseenkin (Haa7, s.1). Helmin isällä oli ollut paljon miehiä töissä ja niin laajat metsäalueet, ettei hän voinut olla joka paikassa henkilökohtaisesti läsnä ja siten kehitti toisenlaisen johtamistavan kuin mitä sahalla oli käytännöllistä.

Kaikki sisarukset rakensivat talonsa aivan naapurustoon, Kaarloilta ostetuille tonteille. Syntyi Pajusaari, Koivuaho, Mäntyaho ja ainoastaan Sulo rakensi talonsa aivan kylän keskusta. Salme rakensi talonsa vasta eläkepäiviä varten, olihan opettajilla pitkään kouluilla lakisääteinen asuntoetu. Näin meidän serkusten yhteys säilyi tiiviinä jatkossakin, aina nuoruusikästä saakka, jolloin muutimme opiskelun tai työn takia muille paikkakunnille. Diagrammia tarkastellessa on huomattavaa, että serkuksista, kolmannen polven ikäryhmästä, on enää harvemmin tullut yrittäjiä. Paikkakunnalle jäänti on merkinnyt, ja ehkä edellyttänyt, omaa yritystoimintaa. Koulutus, ja sitä kautta pois muutto jo nuoruusiällä, on vahvistanut muita toimeentulomahdollisuuksia. Kuitenkin

esimerkiksi Salmen poika, vaikka asuikin kaukana, on yrittäjä. Itseni olen myös luokitellut yrittäjäksi, koska toimin siten lähes kymmenen vuotta ja tällä hetkelläkin työskentelen yrittäjämäisesti, tosin ilman henkilökohtaista taloudellista panosta.

Kun Alpon kanssa kävimme läpi vanhoja kauppakirjoja ja kirjanpito- ja sahausdokumentteja, huomasimme, että Kaarlon aikana sahalla olivat käyneet lähes kaikki lähiseudun isännät sahauttamassa tukkejaan laudoiksi. Sotaa edeltävänä aikana taloudellinen tulos oli ollut hyvä, joten ei ollut ihme, että nuorille miehille tarjottiin näin innokkaasti yritykseen siirtymistä. Sama tilanne oli seuraavankin sukupolven vaihdoksen aikaan, kun Alpo etsi pojistaan seuraajaa. Mauno vietti ylioppilaaksi valmistumisensa jälkeen vuoden sahatöissä, jota Alpo kommentoi vapaavuodeksi. Silloin kehitettiin yhdessä kaikenlaisia tilastoja ja tarkkailtiin tuottavuutta, sekä tehostettiin työtapoja kun huomattiin puutteita.

Alpo: Niin, ja silloin laskettiin kans aika tarkkaanki, kuinka paljo oli menny päivä ja palijoko saatu aikaa. Kyllä se oli paljo tehokkaampaa, vaikka oli huonoja päiviä silloinki. (Haa10, s. 10).

Mutta toisaalla hän huomauttaa, että kyllä Mauno on lukuihmisiä, joille sopii paremmin yliopistohommat. Mauno muuttikin Helsinkiin ja opiskeli aina tohtoriksi saakka.

Mauno: Tämä kyllä kuuluu minun historiaan. Yksi tärkeä asia on minulle ollu tämän opiskelumotivaation kannalta, kun silloin, kun en päässy opiskelleen. Kun minä olin sahalla mittamassa lumihangessa, kumisaappaissa, lautoja.

Minä: Sen jälkeksi tuli motivaatio.

Mauno: Niin, se nosti opiskelumotivaatiota kyllä. Sinä talavena luin puoli päivää kokkeisiin ja puoli päivää olin sahalla töissä. Tilastotieteen kokkeisiin luin ja siten pääsin Helsinkiin ja Jyväskylään pääsin kumpaankin. Jyväskylään oisin päässyt yrityksen taloustiedettä lukkeen, Helsinkiin pääsin tilastotiedettä. Minä oisin päässy taloustiedettä pääaineena lukemaan, mutta ei se yritysala kuitenkaan ollu niiku minun ala. Etten minä ollu oikein kiinnostunu. Että minua kiinnosti tämä sahan tilastot sieläki jo. Että me isän kans tehtiin semmostaki mittaussysteemiä. Lautaniput, nehän meni semmosta huonompaa tavaraa Outokummulle, niin me pantiin vaakaan ja sen trukilla pantiin semmoseen, yksi keskellä, missä kohti se on se painon keskipiste. Että mitattiin se tasapaino ja sen perusteella arvioitiin se. En tiiä, kuikahan hyvin semmonen pittää paikkansa, mutta sillä tavalla me arviotiin se. (Haa7, s. 2).

Mauno puolestaan itse pitää yrittäjätoimintaa hyvin vapaana työnä, jossa saa kehitellä omat toimintatapansa suhteellisen vapaasti (Haa7, s.6). Mutta ehkäpä tällainen suurpiirteisyys juuri erottaakin yrittäjän lukuihmisestä. Vähän samaan tulokseen voi tulla Alpon arvioista, kun puhutaan sahan tulevaisuudesta. Esan vanhempi poika on pikkutarkka pohdiskelija, joka on menestynyt ja nuoresta iästään huolimatta voittanut kansainvälisiä shakkimestaruuksia. Joni on hakeutumassa jollekin teoreettiselle alalle ja valitsemassa sen mukaisesti lukioaineita, jotka johtavat toivottuun yliopistoon. Konsta sen sijaan on lupautunut jo kolmivuotiaasta asti alkaa puutavara-alalle. (Haa12, s. 13)

Niin kuin aiemmat polvet myös Esan molemmat pojat Konsta ja Joni työskentelevät kesällä ja loma-aikoina sahalla taskurahoja tienaamassa. Mauno on omien muistikuviansa mukaan ollut pienestä asti sahalla töissä, ja hän kertoo, realistisesti, että hänen työpanostaan on myös arvostettu vanhempien yrittäjien, Alpon ja Kaarlon, taholta. Mauno on ollut kuitenkin kevyemmissä töissä kuin häntä edeltänyt sukupolvi, jotka muistelevat tehneensä ruumiillista työtä, joskus niinkin innokkaasti, että seuraavana päivänä ei päässyt ylös sängystä.

Mauno: Minähän olin pienestä asti, kaheksanvuotiaasta asti, sielä kaikissa paperihommissa, kun sielä siihen aikaan, ei ollu niitä paperimiehiä muuta kuin isä. Niin ensimmäiset kaheksan, seittemän, ensluokalla oli semmoset tehtävät, että minun piti tarkistaa, kun isä oli laskenu mittalistat ja tuo vaari. Niin sitten minä sanon, että kun olin aikani tarkastanu, ettei vaarin listoja kannata tarkastaa, kun niisei oo ikinä virheitä. Vaari oli hyvin tyytyväinen. Niisei ollukkaan virheitä. Isällä oli kiireempi ja sillä oli. Ihan yksinkertasia listoja. Sitten minä olin jatkuvasti lautoja merkkäämässä siinäkin. Se oli joskus meleko kiireistäki hommaa, kun kaksiki miestä huuteli niitä, kun ne nakeltiin auton lavalle ja meni kaivokselle. Kun siihen aikaan niitä ei mitattu niiku nykyäänhän ne mittaa jo valamiiksi jo lippuja. Sillon suoraan tapulista heiteltiin ja huusivat vain pittuuet. (Haa7, s.3).

Esa kuitenkin ryhtyi yrittäjäksi ja Maunosta tuli kaupunkilainen tutkija, joka korjauttaa pyöränsäkin ammattikorjaamossa ja keskittää ajatustyönsä oman alansa huippuosaamiseen. Yritin saada Maunoa arvioimaan Esan osallistumista sahatöihin lapsuudessa, mutta jo kolmen vuoden ikäero tuotti vaikeuksia itsevertailulle.

Minä: Olittako te Esan kans siinä yhdessä hommissa?

Mauno: No ei kovin palijo. Ei se Esa ollu pienenä kovin palijo. Kyllä minä sielä enempi olin poikasena, että minusta. Minulla ainaki semmonen kuva oli. Olinhan kolome vuotta vanhempi, kun minä kaheksanvuotiaana alotin. En tiä sitten vanhempänä. Kyllä minä sielä kesät palijo olin. Justiin niitä paperihommia. Minä en muista, Esahan sitten aikuisena on ollu. Minä oon kyllä ollu niiku issää tuuraamassakin jo vähän yli kymmenvuotiaasta lähtien. Sillon, kun se on jossakin ollu. Niikun myymässä, justiin niitä hommia teheny. En minä niinkään palijo oo, en oo höylänny palijo ollenkaan ja semmosta. (Haa7, s. 4).

Mauno huomauttikin sattuvasti, kuinka uudet suuntaukset ja ajatukset tulivat sahalle kuin huomaamatta. Hän sanoo joskus kuuntelevansa Alpon ja Esan keskusteluja kuin ne kertoisivat aivan oudosta, ulkopuolisesta maailmasta. Samaa viittausta voisi käyttää arvioon, jonka hän antoi kuvia katsellessamme Esan ensi askelista sahalla. Silloin Esa oli vielä työntekijän asemassa, eikä hänellä ollut vielä varsinaista valtaa päättää suurista linjoista. Hän kuitenkin toi mukanaan opiskelussa ja harjoittelussa oppimiaan työturvallisuuteen ja markkinointiin liittyviä käytännön asioita. (Haa7, s. 7).

Mauno: Niin kato, kun Esahan oli tavallaan vähä sitä mieltä, että täälä touhutaan kauhiasti, mutta ei kukkaan myy. Tavaraa ei kukkaan oo myymässä. Ja vähän semmosta se oli se systeemi. Siihen aikaan se toisaalta meni meleko hyvin kaupaksi. Että kaivos osti ja sitten oli niitä agenteja, ja muuta. (Haa7, s. 6).

Esa avioitui Etelä-Suomesta kotoisin olevan liikunnanopettajan kanssa. Hän löysi työpaikan läheisestä kaupungista, jonne perhe muutti asumaan. Tuula on ollut myös yhtiökumppanina ja kommentoi terävästi oman työpaikkansa kauppaopiston asenteita yrittäjiä kohtaan. Viimeksi tavatessamme hän myös toivoi, että pojat opiskelisivat ennemmin ammattia varten kuin yrittäjäksi ryhtymistä varten. Kuitenkin Konsta oli samalla hetkellä tekemässä vertailua edullisinta tietoliikennetarkkaisu yrityksen kotisivua varten. (Haa14, s. 7).

Kaarlo, Aapo ja Esa ovat hyvin käytännöllisesti suuntautuneita ajattelijoina. Heille on tyypillistä ryhtyä nopeasti toteuttamaan ideoitaan. Samaan aikaan kun Sulo tai Mauno miettivät vielä ideoita ja kehittelevät mielessään erilaisia mahdollisuuksia tai punnitsevat epäonnistumisen riskiä, on yrittäjällä jo käytännöllisiä ratkaisuja, joiden avulla hän voi katsoa kannattaako jatkaa eteenpäin vaiko luopua koko ideasta (kuva 7.). Samalla vahvistuu usko omaan kykyihin ja luottamus käytännölliseen oppimiskykyyn.

Luovuus sopeutettuna ulkopuolisiin rajoihin tuottaa uusiin olosuhteisiin sopivia ratkaisuja. Yrittäjän luovuudelle on ominaista käyttää hyväksi ja suodattaa aiempaa kokemusta, jota on kertynyt itselle ja edeltäjille vastaavan kaltaisissa tilanteissa.

Työnteon ilmapiiri

Suomalaisen yhteiskunnan muutos

Kun ihmiselämän alueita luokitellaan aihepiireittäin, on siitä huomattava osa työntekoon liittyvää ja varmasti työntekoon vaikuttaa ihmisen koko elämäntavot. On kuitenkin reunaehtoja, jotka eivät ole yhden ihmisen muutettavissa, vaan niihin on sopudeuttava ja hallittava niin, että oma elämä ja työnteko on mielekästä. Ruth Benedict tuo mallin tälle alueelle selittämällä, että jokaisella yhteisöllä ja yhteiskunnalla on oma luonne, tai kuten tässä luvussa kutsun sitä, oma ilmapiiri.

1900-luvun vaihteessa Pohjois-Pohjanmaan kylissä viljeltiin maata ja kasvatettiin karjaa. Suuremmilla tiloilla asui monenlaista väkeä: isäntä ja emäntä lapsineen, isovanhemmat, naimattomia sisaruksia ja muita sukulaisia, palkattuja piikoja ja renkejä sekä satunnaisia auttajia, jotka saattoivat asua pienissä mökeissä lähellä tilaa. Tuohon aikaan maaseudun tilaton, maata omistamaton, väestö oli sangen suuri. Monen perheen ja ihmisen toimeentulo riippui päätilan menestyksestä; säästä ja vuodenaajoista, mutta myös tilan isäntäväen kyvykkyydestä hoitaa sosiaalista ja taloudellista pääomaansa. Katovuodet vaikuttivat paitsi paikkakunnan terveystilanteeseen myös muuttohalukkuuteen paremman elämän toivossa. Elämisen mahdollisuuksien kaventuminen saattoi ajaa tilan nuorempia sisaruksia kaupunkiin ja taajamiin vanhimman pojan usein periessä kantatilan ja jatkaen suvun työperintöä sukupolvelta toiselle. Nuoremmat kotiin jäävät sisarukset olivat samassa asemassa kuin muu talon työvoima. (Vuorela 1975, s. 605-606, Sinisalo 1981).

Tuohon aikaan tilan varallisuus laskettiin viljasadon tai karjan tuoton mukaan. Metsien käyttö oli pienimuotoista kotitarvetervanpolttoa tai rakennus- ja lämmitystarpeisiin hakkaamista silloin tällöin. Samaan aikaan, kun Oulujokivarren asukkaat polttivat tervaa ja Oulun tervaporvarit kauppasivat sitä maailmalle, Etelä-Suomessa ja Karjalassa oli jo suuria vientisahoja (Sirelius, 1989, s. 56). Niiden aika koitti vasta 1900-luvulla

Pohjois-Suomessa ja Pohjanmaalla. Suursahat olivat aluksi norjalaisten tai saksalaisten liikemiesten ja sukujen hallussa. Vain muutama suomalaisliikemies oli toiminnassa mukana, sen verran suuria pääomia vientisaha vaati toimiakseen. Alan tietotaito oli siten maahamme tuotuja liikemiestaitoja. Ulkomaalaisten ehkä helpoltakin näyttävän menestyksen innoittamina suomalaiset kyläkauppiaat perustivat yhteenliittymiä ja osuuskuntia maanomistajien kanssa päästäkseen osalliseksi puuraaka-aineen vientituloista. Metsillä alkoi näin vähitellen olla työ- ja toimeentulomerkitystä maaseudun asukkaille. Kausiluontoinen metsätyö oli sopiva lisä maanviljelyn ja karjanhoidon kesäsesongin välissä.

Itsenäistymisen aika johti Suomen vähitellen teollistumisen aikakauteen. Sen alkaminen oli kuitenkin pitkä prosessi, jota viivästytti yhteiskunnallisten olojen muuttumiseen liittyvä omien kansallisten arvojen ja suomalaisuuden merkityksen tunnistaminen. Tunnistamista ja tunnustamista tarvittiin kansainvälisellä tasolla, mutta myös siirryttäessä agraarisesta kaupungistuvaan yhteiskuntaan. Sosiaalisia rakenteita tutkineet ovat tulkinneet maaseudun liikaväestön (tilaton, varaton, työtön) yhteiskunnalliseksi tekijäksi, joka nopeutti maaltapakoa kaupunkiin ja teollisuustyöhön (Waris, 1961). Taloushistoriallisesta näkökulmasta katsottuna teollistumista nopeuttivat sotavuosien jälkeinen rakentamisen aika ja velvoitteet nykyaikaistaa teollisuutta (Hjerpe, 1993 s.160). Niin tai näin - jo kaksikymmentäluvulla muutettiin maaseudulta kaupunkiin ja vieraille maille. Pohjanmaalta lähti laivalasteittain siirtolaisia Amerikkaan, osa lopullisesti ja osa tilapäisesti. Näin radikaalien päätösten taustalla on lohduttomuutta ja epäuskoa omaan tulevaisuuteen kotipaikkakunnalla. Vaikka osasyynä sanotaan olevan pakolaisuuden Venäjän hallitsemasta Suomesta, on varmasti syynä myös toivo löytää jotain parempaa kaukomailta.

Toinen lähtöaalto maaseudulta oli 60-luvulla, jolloin muutettiin jälleen kaupunkiin taikka siirtolaiseksi Ruotsiin. Molemmilla kerroilla oli ilmapiiri muutolle suotuisa. Kerrottiin huhuja amerikoissa onnistumisesta taikka ruotsalaisten tehtaiden hyvistä palkoista, joilla kävi mahdolliseksi kotipaikalla uskomattomalta tuntuva aineellisen elintason nousu. Alkuvaiheessa riitti työ ja turvattu toimeentulo, kunhan lomilla

saattoi tulla takaisin kotiin. Kaupunkilaiset tai Ruotsin siirtolaiset perheineen viettivätkin lomansa säännöllisesti kotitiloillaan ja olivat vanhenevalle isäntävälle tervetullutta apuvoimaa maatilain kesätöissä. Seuraava sukupolvi oli jo oppinut kaupunkilaisiksi ja se vietti kesänsä lomamökeillä kuluttaen maaseudun palveluja. 80-luvulla maatilat olivat myös muuttuneet tuotantolaitoksi, joissa koneet hoitivat mahdollisimman monet työt. Metsänhoito annettiin asiantuntijoiden tehtäväksi, mikä saattoi merkitä metsän myymistä välikäsien kautta paperi- ja metsäteollisuuden raaka-aineeksi (Haa14, s. 3). Sahateollisuuden suhteellinen osuus pieneni vuosisadan loppua kohden kokoajan.

Teollistuminen merkitsi suuriin yksiköihin siirtymistä. Tuotantolaitosten rakentaminen antoi työtä niiden perustamisvaiheessa ja niissä työskenteleviä luokiteltiin yhä lukusampien erikoisammattien mukaan. Työ pirstoutui aina vain pienemmiksi kokonaisuuksiksi. Puhuttiin suunnittelun merkityksestä ja uskottiin, että hyvin suunniteltu oli puoliksi tehty. Suunnitteluun koulutettiin erikoisryhmiä ja pian sillä punnittiin työtaitoja ja se astui yhä ratkaisevampaan asemaan työpaikan saannissa. Uuden tuotannon vaatimaa työntekijämäärää ei voitu enää kasvattaa perinteisillä tavoilla jatkamaan ja uusimaan vientiteollisuutta, jonka ajateltiin olevan tulevaisuuden kannalta tärkeä työn muoto. Maaseudun työtapojen osaamisen merkitys väheni koko ajan ja vallalle tuli ajatus, että maaseudulla tehtävä työkään ei ole niin merkityksellistä kuin tehtaissa tai virastoissa tehty. (Sarmela, 1989, Alasuutari 1996). Se on vaikuttanut henkiseen ilmapiiiriin aivan yhtä lailla kuin maalta muutosta johtuva väestörakenteen muutoskin.

Aivan vuosisadan lopulla varsinkin Pohjois-Suomen maaseudulla on jälleen koettu muuttoaalto pääkaupunkiseudulle. Sen lisäksi pienet kylät ovat tyhjentyneet yksin jääneiden eläkeläisten muuttaessa kirkonkyliin tai suurempiin asutuskeskuksiin, joissa terveydenhoidon ja asumisen palvelut ovat lähellä. Kun vielä 50- ja 60-luvuilla auttaminen ja huolehtiminen olivat perheen sisäinen asia, on 80- ja 90-luvuilla ryhdytty käyttämään kunnan tai seurakunnan avustuksia. Vanhukset ja vajaakuntoiset on eristetty viralliseen avunsaajajoukkoon, joka on kotisairaanhoidon ja kotipalvelujen asiakkaana. Erilaisten tukien ja avustusten hakeminen ja järjestelmän tunteminen takaa heidän hyvinvointinsa. Laitoksiin ja hoitokoteihin sijoitetut ihmiset tulevat mukaan

koko laitoksen yhteisöön ja näin heidän elämänhallinnan alueensa muuttuu täysin aikaisemmasta isännän tai emännän itsenäisestä, täysivaltaisesta asemasta.

”Liikaväestö”, eli ne jotka eivät omista, eivätkä löydä kokovuotista toimeentuloa kotiseudullaan, ovat oikeutettuja työttömyysavustuksiin. Heidän asemansa on turvattu peruslähtökohdiltaan, mutta elämän sisältö on toinen kuin valtaväestöllä. Tämä takaa sen, että suurin osa heistä pyrkii saavuttamaan mielekkäänä pidetyn elämäntilanteen – tasapainon ympäröivän yhteisön kanssa – ja ääritilanteessa tämän pyrkimyksen täyttämiseksi syntyy päätös muuttaa toiselle paikkakunnalle. (Sarmela, 1984). Varsinkin 90-luvulla uudet työpaikat keskittyivät suuriin taajamiin ja niissä useimmat työntekijät eivät tunne työnantajaansa muuta kuin lähimmän esimiehensä kautta. Työnantajan suurimmat järjestelyt tulevat hänen tietoonsa välikäsien kautta; lehdistä tai televisio-uutisista, ja lähempiä tietoja antavat työntekijöiden edustajat, luottamusmiehet (Laki yhteistoiminnasta yrityksissä 725/78). Järjestelyt voivat kuitenkin vaikuttaa ratkaisevasti tulevaisuudessa paikkakunnan vaihtoon, työttömyyteen, uralla etenemiseen jne.. Tässä mielessä tavat eivät ole toiset kuin vuosisadan alussakaan, jolloin päätökset tehtiin kabineteissa ja salongeissa, nyt päättäjät ovat vaihtuneet suurten yksiköiden edustajiin – luottamusmiehiin, kansainvälisten yhtiöiden edustajiin, ministereihin ja sijoittajiin. Kun kansalaissota pelotti ulkolaiset sijoittajat muuttamaan pois Suomesta, he ovat palanneet takaisin, mutta eivät ole asettuneet asumaan tänne. Yhteydet luodaan välikäsien kautta ja siten päätöksiin eivät vaikuta henkilökohtaiset tunnesiteet Suomea ja suomalaisia kohtaan.

Sama kehitys, kuin tehdas- ja virastotyössä noudatettavissa sopimustavoissa, heijastuu myös maaseudun elinkeinoissa. Noudatetaan puhtaasti rahapalkkaisia sopimuksia, jolloin työ myydään työnantajalle tiettyä korvausta vastaan. Määritellään kellonajat, jolloin työpäivä alkaa ja päättyy, vieläpä lepotauot minuutin tarkkuudella ja lepotilat, joissa se vietetään, vaikka muuten työ tehtäisiin ulkona. Kun kellonajat määrittävät palkkatyössä käytettävän ajan, on loppuaika päivästä vapaa-aikaa. Silloin, kun sopimusneuvotteluissa ei päästä enää korkeammalle rahapalkan suhteen, käydään kauppaa työajasta (vrt. esimerkiksi työsopimusneuvottelut TV1-uutisissa 6.1.2000). Vähitellen

tällainen sopimusmenettelytapa tuli myös maatalouteen. Kun keskitetysti neuvoteltu viljan tai puun rahallinen arvo ei enää noussut, tuottajat saivat oikeuden lomaan, joka korvattiin verovaroin lomittajajärjestelmän kautta. Vähitellen katosi suora yhteys tuottajan ja kuluttajan välillä, myös tukkipuiden kauppa tehtiin metsähoitokuntien kautta. Ostajat ja myyjät ovat erikoistuneet omiin ammatteihinsa niin, että jokapäiväinen kasvokkaskontakti on hävinnyt tarpeettomana. Asioita hoitavat keskitetysti molempien osapuolten edustajat.

Erikoistumisen seurausta oli myös yksilön keskittyminen tiettyyn osa-alueeseen ja sen hallintaan. Kun agraariyhteisössä oli vallalla käsitys itsetehdyn arvostamisesta, hankittiin 90-luvun lopulla mieluummin ammattilainen korjaamaan rikkoutunut ikkuna tai käytettiin sama aika, joka olisi kulunut polkupyörän kumin korjaamiseen, sen viemiseksi pyöräkorjaamoon korjattavaksi. Keskittyminen ja erikoistuminen ovat johtaneet kouluttamisen kierteeseen. Kun ei enää luoteta tekemällä oppimiseen, mennään kursseille ja koulutukseen, jossa opiskellaan työmenetelmiä teknologian ja sosiaalisen uudistumisen hämmentäminä. Erikoisammattin hallinta saattaa perustua jonkin koneen tuntemiseen ja kun teknologian uudistuessa kone jää tarpeettomaksi, on opeteltava uusi ammatti tai jäätävä työttömäksi. Koko teollistumisen aika on merkinnyt tällaista osaamisen uudelleen arviointia, jossa korkeimmalle arvostettuja ovat uusimman teknologian osaajat. (Talve 1962, Sarmela 1989).

Tämän viitekehyksen valossa tarkastelen seuraavassa luvussa sahayrittämistä maaseudun pienyrityksenä, joka on Suomen oloissa toiminut pitkään syrjäisellä paikkakunnalla saman suvun hallussa.

Kitkuttelusta kansainvälisyyteen

Vuonna 1912 talokas Juho Järvelä osti jo omistamansa palstan rajalta lisämaata Häkkilän perintötilasta. Syntyi Myllyn palstatila, joka ”1914 syyskuun 4. päivää huudatettiin Salon y. m. kuntien käräjäkunnan kihlakunnanoikeudessa ensi kerran

julkisesti ja moitteettomasti”. Kauppakirjassa mainitaan palstan läpi juokseva oja, jonka vettä Häkkisen maille on lupa juoksentaa ainaisesti. Ojan varteen talollinen Mikko Pienihäkkinen oli rakentanut myllyn jo vuoden 1890 paikkeilla.² Vuonna 1905 Pienihäkkinen myi myllyn Juho Järvelälle. Talokkaana Järvelä tarvitsi myllyä omiin tarpeisiin, mutta myllyssä ovat myös kyläläiset, jopa Paavolasta asti, käyneet jyviä jauhattamassa (Haa5, s.4). Myöhemmistä Kaarlo Jussilan muistiinpanoista käy ilmi, että myllyn käytöstä maksettiin korvauksena villoja ja muuta vaihtotavaraa. Myllyn toiminta jatkui noin 30 vuotta, joskin myöhemmässä vaiheessa myllyn kivien kunto salli lähinnä karkean karjan rehun jauhatuksen (Haa8, s.).

Järvelä laajensi myllyä toisella kiviparilla sekä aloitti sahaustoiminnan. Liitteestä 2 selviää sahan kehitys ja omistajat aikadiagrammina. Vuonna 1905 hän hankki raamin ja 1907 höyrykoneen, joka käytti raamia, särmäyssahaa eli kanttikonetta ja toista kiviparia. Aluksi saharakennusta ei vielä varsinaisesti ollut, ainoastaan tukeva lattia ja laudoista kyhätty konehuone. Raamin ympärille rakennettiin kuitenkin suoja vuoden 1907 jälkeen. (Verkasalo, 1953). Puron vesipyörästä saatavaa energiaa oltiin täydentämässä höyryvoimalla. Uuden tekniikan käyttöönotto ei kuitenkaan sujunut aivan vaivattomasti. Sahan ainoa tulipalo sattui juuri noihin aikoihin vuonna 1912 (Verkasalo, 1953). Sahan lautatarhan paloa epäillään usein petokseksi, jonka avulla huonossa taloudellisessa tilanteessa oleva yrittäjä yrittää epätoivoisesti kohentaa taloustilannettaan. Niinpä tämä palo nostaa esiin perusteluja, joilla vakuutetaan palon tapahtuneen aikana, jolloin se ei ollut suvun hallussa. Lainausta osoittaa, että tulipalo on joka tapauksessa tragedia.

Valma: Ku ei se, ei se isän olon aikana oo palanu, vaan oisko

Eetu: Joo ei

Valma: Se palanu Valtasaaren aikana

Eetu: Kyllä se on Järvelän aikana, kun tuota Aate selevitti siitä tuota. Siitä tuota, kun se sano, että he kahtottiin. Kun ne on nuo Järvelät olleet Niemellä ja että kun mummu - äiti itki. No se on ollu se Aaten äiti. Ollu elossa sillo. (Haa1, s. 7).

---

2. Samanlaisia puromyllyjä oli runsaasti ympäri Suomea. Laajan selvityksen asiasta on tehnyt Kainuun myllyprojekti (Korhonen, Teppo 1993: Vesimyllyt. Historia, rakenne, käyttö ja kunnostus erityisesti kainuulaisen myllyperinteen valossa. Kajaani: Kainuun Museon ja Museovirasto).

Seuraava merkintä Myllyn palstatilasta on vuodelta 1913, jolloin J. Järvelä myi ”myllyn laitoksen ja koneet sekä myllyn tykönä olevat tukit, lauat ja roskat”, joka viittaa jo siihen, että myllyn yhteydessä oli pienimuotoista sahausta. Laitoksen ostajana oli Kylän mylly- ja sahaosakeyhtiö ja kauppakirjan allekirjoitti yhtiön puolesta Juho Anttila, Antti Häkkilä, Aukusti Ahola ja Jaakko Aho. Kauppakirjan todistajana oli Juho Järvelän palvelijat Tyne Paakkula ja Liisa Sipola. Laitoksen arvo oli 6000 mk ja palstan 500 mk. Kaupassa määriteltiin myös, että jos kattila ei kestä virallista tarkastusta, niin hintaa alennetaan 1500 mk. Kauppakirjan mukaan sahayhtiö sai vapaasti käyttää palstan liepeillä olevia maita läpikulkuun ja varastointiin, ja vastaavasti myyjällä oli lupa näyttää palstalla olevaa heinää. Kovin suurimuotoisesta toiminnasta ei vielä ollut kyse. Yhtiö rakensi palaneen konehuoneen tilalle sementtirakennuksen ja kaikki muut saharakennukset uusittiin. Ensimmäinen nelikutterinen höyläkone hankittiin laudan viimeistelyyn (Verkasalo, 1953). Sahaa alkoivat siten pyörittää kyläkauppias Jaakko Aho ja joukko talokkaita samaan tapaan kuin monella muullakin paikkakunnalla eri puolella Suomea. Omatarvekäyttö oli kasvava alue, kun hirsirakennuksia alettiin vuorata laudoituksella yleisen suuntauksen mukaisesti. Pitäjän ensimmäisiä julkisia lautavuorattuja hirsirakennuksia olivat muun muassa asemarakennus (1886) ja Osuuspankin talo (Pohjois-Pohjanmaan kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet, 1993. s. 60,62). Nämä kauniit talot olivat esimerkkeinä muille rakentajille.

Mylly- ja sahalaitoksen toiminta ei kuitenkaan säilynyt pitkään yhtiökumppanusten hallussa, vaan se palautui vuonna 1916 takaisin Järvelän haltuun. Yhtiökumppanina hänellä oli Oskari Jääskeläinen noin vuoden ajan. Juho Järvelä tunnettiin nopeaotteisena miehenä ja vuonna 1918 hän myi yhdessä vaimonsa kanssa Mylly- ja Saha Oy:stä puolet Kaarlo Jussilalle. Silloin yhtiön arvo oli jo kohonnut 15000 mk:n kauppasummaksi. Tosin mainitaan, että entisten koneiden ja laitteiden lisäksi kauppaan kuului Alapereestä ostetut koneosat. Saha siis laajeni ja investointien maksamiseen tarvittiin osaava kumppani. Kaarlo suoritti maksun vuoden loppuun mennessä eli 2/3 kauppahinnasta kertyi 6 kuukauden aikana. Sahatoiminta oli siten kannattava yritys. Tämän kaupan Kaarlo allekirjoitti yksin, mutta seuraavassa kaupassa tarvittiin jo Tyynen suostumus.

Sahatoiminnan alullepanijana oli yleinen metsänkäytön laajentuminen. Hyvien vesireitien varsilla se alkoi jo 1800-luvun lopulla, mutta ehti Pohjois-Suomen terva-alueille vasta myöhemmin. Vuosisadan alun metsäkaupoista antaa Aapo Kaurala oivan aikalaiskuvan, jossa hän kertoo, kuinka eteläsuomalainen liikemies osti 500 hehtaarin metsäalueen, jolta hänellä oli lupa hakata kaikki tarvitsemansa puu. Metsää ei oltu sitä ennen koskaan aikaisemmin hakattu järjestelmällisesti, saati sitten harvennettu nykyisen metsänhoitokäsityksen mukaisesti. Tukit kuljetettiin jätteitä pitkin pitäjän rautatieasemalle tai jopa Raahen satamaan ja sahoille. (Haa5, s.1). Tällaisen hakkuuinnostuksen aikana ja varsinkin, kun Suomesta oli Venäjän vallankumouksen heikentämänä, tullut yksi maailman johtavia sahatavaran viejiä, Kylän Sahalle ja Myllylle (nyt näin päin) löytyi uusi omistaja. Kaskisista kotoisin oleva liikemies Elo J. Valtasaari osti koko ”laitoksen kaikkine siihen kuuluvine koneineen, rakennuksineen, kalusteineen ja maineen sellaisena kuin se nyt on” 57000 markan hintaan. Vaikka rahan arvo oli heilahtanut sotien johdosta, oli sahan arvo ostajan silmissä paljon suurempi kuin se oli ollut kaksi vuotta aiemmin Kaarlon ostaessa osuutensa. (Haa13, s.2-8) Valtasaari toi uudet tuulet mukanaan ja laajensi heti sahan rakennuksia ja kunnosti perheelleen läheisen tilan asuinrakennukset. Paikalliset työmiehet oudoksivat hänen suureellisia tapojaan ja rahan käyttöä. Lähiseutu oli tottunut tulemaan toimeen oman tilan antimilla, jolloin työn ja tavaroiden laadulla oli ainoastaan käytännöllistä arvoa. Haastattelujen mukaan sahausta tehtiin iltapimeälle asti, joten tarvittiin öljyvalot raamin lähelle työtä valaisemaan. Samalla totuteltiin palkkatyöntekoon, jossa kellonaika on määräävämpi tekijä kuin päivän ja vuodenajan vaihtelut. Kuljetus tuotti kuitenkin pulmia, kun suoalueille tehdyt tiet eivät kestäneet raskaita kuormia edes pitäjän asemalle saakka. (Haa3, s.3-4). Vaikka vientiä oli useita satoja standardeja ulkomaille asti (Verkasalo, 1953) yritystoiminta päättyi vuonna 1922 konkurssiin ja saha joutui pankin haltuun. Huhujen mukaan yrittäjä päätyi viinatrokariksi Helsinkiin (Haa12, s.17). Tosin huhua ei koskaan tarkistettu, mutta se kuvastaa paikallista ajattelua ja paheksuu suurellisesta elämästä, joka johtaa lopulta turmioon.

Vihdoin vuonna 1926 Kaarlo päätti ostaa koko sahan itselleen. Perhe asui silloin

Taskilassa, kylän toisella laidalla. Tyyne kertookin, että hän tästä ajatuksesta aluksi ”ihan kauhistui”, mutta Kaarlo hankki kuitenkin turkin (Haa11, s. 4-5) ja kaupunkilaisvaatetuksen ja matkusti Ouluun tekemään elämänsä kaupat. Hän osti Suomen Liittopankki Osakeyhtiöltä Myllyn palstatilan ja sahan. Tästä alkoi Kaarlon varsinainen yrittäjaura sahanomistajana. Liittestä 2 selviää sahan kehitys ja omistajat aikadiagrammina.

Saha oli jo tuossa vaiheessa vakiintunut laitos, jossa kuitenkin työskenneltiin sesonki- luontoisesti. Tukit hakattiin metsätiloilla talviaikaan ja kevättalvella ne kuljetettiin sahattavaksi. Usein isännät tulivat hevosilla aamuvarhaisella tukkikuorman kanssa ja odottivat kunnes saivat sahatut laudat ja lankut illalla mukaansa. Matkaan lähdettiin jo aamuyöstä, jotta päästiin oikotietä kantavia hankia pitkin sahalle raskaan kuorman kanssa. Illalla palattiin kotiin tietä pitkin, kun aurinko oli pehmittänyt keväthanget. Puiden sahuuttamien tapahtui juuri kevättalvella, jotta välttyttiin kostean laudan sinertymiseltä. Kevätuulet kuivattivat laudat tehokkaimmin.

Sulo: Ne ootti, sehän on se nykyinen kotitalo. Se, Myllyahohan se on nimeltään. Niin sehän on varsinaisesti tarkotettu juuri niille. Asiakkaita varten, jotka kävi myllyssä, taikka sitten sahalla. Siellä ne oottivat, söivät kontista omia evvääitään ja ja äiti laitto kahavia. Ne osti kahavit ja ison nisurinkilät ja nauttivat siitä kovasti. (Haa3, s. 1)

Työ oli aikaa vievää, koska raamin terän asetuksia täytyi yhtenäen muuttaa lankun ja laudan paksuutta varten. Tukkeja ei myöskään voinut sekoittaa keskenään, vaan joka isännän kuorma käsiteltiin yhtenä erillisenä eränä. Vain pieni osa laudoista otettiin sahalle myyntiä varten ja käsiteltiin myöhemmin höylätyiksi laudoiksi. Tämä tavara vaati kuivatusta, jonka johdosta sahausken jälkityönä jouduttiin tekemään paljon lisätyövoimaa vaativaa lajittelua ja siirtelyä tapuleihin varastointiin luonnollista kuivatusta varten.

Sulo muistelee aloittaneensa sahatyöt jo hyvin nuorena koulupoikana. Repsikan tehtävänä oli saada tukit sisälle raamin ääreen sahurille. Tukit nostettiin kahden miehen voimin kiskoilla kulkevalle vaunulle, josta ne työnnettiin seinässä olevan

parioven kautta raamille. Siellä taas kuorma purettiin. Yhteen vaunukuormaan saattoi sopia kymmenenkin tukkia, koosta riippuen. Kaksi miestä oli raamilla sahurina. Suurikokoisen kehikon läpi pantiin tukki kulkemaan ja joskus, kun vain yksi mies hoiti tehtävää, hän juoksi toiseen päähän ottamaan laudat vastaan. Viimeistely tapahtui vielä sirkkelillä kanttaamalla. Kanttaamista hoiti kaksi miestä. Kuori, joka jäi jätteenä jäljelle tiputettiin alasahaan, josta se johdettiin höyrykoneen käyttäjälle. Kanttamisen yhteydessä syntyi myös vähän vahvempaa rimaa, josta tehtiin polttopuuta perheen uuneihin ja kyläläisten ostettavaksi. Rimojen pilkkomista hoiti vanha eläkeikäinen mies. (Haa3, s. 1). Kanttauksen jälkeen laudat nosteltiin taas vaunulle ja työnnettiin saharakennuksen toisesta päästä ulos, josta sahauttajat siirsivät ne reelle tai kärryille.

Kun sahausseasonki päättyi, hyölättiin osa laudoista ja siirrettiin tapuleihin kuivumaan. Tähän työhön pystyivät jo nuoremmat työmiehetkin ja siinä moni kylän poika opetteli ensimmäiset palkkansa ansaitsemaan.

Suurten tukkien käsittelyyn tarvittiin pystyviä miehiä ja vaikka työsuhteen pituus oli vuosittain lyhyt, monet heistä kehittyivät tehtäväänsä arvostaviksi ammattilaisiksi. Käyttökelpoiset työtavat kehitettiin käytettävissä olevan tilan, koneiden, käsiteltävien tukkien ja valmiin tavaran vaatimusten mukaan.

- Alpo: Nii on [tukkien] pittuuksia. Tuoson ollu aika pitkiä ollu kuus ja kuus ja puoli. Vaa yllesähä ne täälä on nelijää ja puolta ja viittä metriä.
- Minä: Joo, seittemän metriä ois täälä tää pisin. Mut sitä ei palijo oo.
- Alpo: Joo. Kyllä tää on semmonen kirija, että tähän merkitään nuita sahhuita. Sehän oli se kirija siinä ja se sahuri, joka oli sielä peräsä, nii se aina veti hyvin tärkeästi viivan sinne, kun pistettiin tulleen. Ne oli seinäsä. Oli semmoset metrimäärät, että sai katottua, palijoko on pituus. (Haa 13, s.9)

Saha oli monelle lähistön pienviljelijälle sopiva lisätulonlähde (Haa3, s.3). Kaksikymmentäluvun kirjanpito osoittaa, että sahalla toimi yrittäjien lisäksi 4 - 8 palkallista työntekijää (Haa3, s.3). Pitkäaikaisin heistä, vuodesta 1917 lähtien aina sodan jälkeisiin vuosiin asti, oli höyrykoneenkäyttäjä. Hän oli virkamiehen tavoin täsmällinen ja huolellinen työssään (Haa2, s.10). Höyrykone oli aina kiiltävä ja sen pillillä ilmoitettiin kaikille kyläläisille ruokatunnin ja työpäivän päättymisen. Karjatalouskylällä tämä

huomioitiin uuden ajan ääninä.

Eetu: Nii olin halonteosa tuola syvänmaalla, kun minä aina kahton kelloon, kun se höyrykonneen piipaus kuulu tuonne. Se kuulu hirviän kauas.

Valma: Kuinka pitkälle se ois sitten kuulunu?

Eetu: No, kun minolin tuola, sielä Pankanpalolla, josaki sielä. Salan Olovastin saaresa.

Valma: Sinne linnuntietä tulee jotaki puolikymmentä kilometriä

Eetu: Kyllä kai sinne se tulee. Nii se kahentoista aikana kuulu aina sitten sahan pillin huuto sinne sitte. (Haa1, s. 10)

Höyrykone oli aiemmin palvellut Oulun Seurahuoneen voimalähteenä. Samalla tavalla olivat muutkin koneet käytettyinä hankittuja ja vaativat siten perinpohjaista tuntemusta jo asennusvaiheessa, jolloin niihin tehtiin korjauksia ja muutoksia. Sahan raami yhdistettiin voimahihnoilla höyrykoneeseen ja höyryn paine säänteli työn tahdin ja joutumisen. Ne nousevat esille haastatteluissa melkein pä yhta usein kuin varsinaisen sahausken kuvauksetkin, vaikka eivät olekaan jokapäiväisiä toimia. Ne ovat joka tapauksessa vaatineet enemmän pohdintaa ja panostusta kuin muu työ.

Minä: Yks sylinterinen kone?

Sulo: Yks sylinteri siinä oli. Iso vauhtipyörä, semmonen hidas kierroksinen oli, kun se noin satakaksikymmentäkierrosta minuutissa siinä oli. Ja siinähan oli sitten tämä voiman välitys. Sehän sitten tästä höyrykonneesta se meni. Akseli jatku sinne toiselle puolen seinää. Ja sitt sielä oli iso remmisiima. Ja tuommosilla lattahihinolla tuota siirrettiin voima voimansiirtoakseliin, josta sitten oli eri koneisiin, oli taas eri hihinat. Ne oli siihen aikaan kaikki tuommosia leveitä lattahihinoja. Ja tuota sen takia oli nämä akselivälit aika pitkiä, että saahan siihen remmiin painoa, niin se on sitten niiku pitävämpi. Niitä oli niitä remmejä sitte siitä. Nykyään ois aivan kertakaikkiaan hengenvaarallinen semmonen homma. Mutta se oli silloin aivan yleinen kaikissa laitoksissa. Että yhdellä koneella pyöritettiin voimansiirtoakselia, jota sitä sanottiin valta-akseliksi. Ja sieltä oli sitten, siirrettiin voima taas eri koneille. (Haa3, s. 6)

Sahan pajassa taottiin rautaa, kun siellä valmistettiin omaan käyttöön työkaluja tai korjattiin akseleita. Kaarlo oli oppinut taidot tilallisen poikana jo nuoruudessa ja tarttui itse työhön, jos ei seppää ollut muuten saatavilla. Lapset olivat jo pienestä pitäen mukana palkeiden lietsojana. (Haa3, s. 7)

Vielä kolmekymmentäluvulla oli mylly toiminnassa ja sai voiman samasta höyry-

koneesta kuin raamikin. Myllyssä voimanlähteenä käytettiin purossa virtaavan veden pyörittämää vesipyörää. Sen tehokkuus riippui vesitilanteesta ja monesti kevättalvella työt viivästyivät veden vähyyden ja jäätyneen takia. Heti sodan jälkeen oli myös vesi-voima käytössä, koska höyrykoneen kunnostamiseen kului aikaa varaosien ja pääomien puutteessa.

Minä: Mutta entäs se oja sitte? Oliko se tuo Järvioja?

Kaisa: Tuo Järvioja ja siinoli sitte pato ja sitte semmonen haara meni sinne sahalle. Siinähan oli ensinnä semmonen pato, että siinä oli semmonen aukko, jota piti isontaa ja pienentää sen mukkaan, mitä tarvittiin. Vettä. Niiku sivu siitä laskettiin sillo, ku oli enemmän vettä. Mutta sitte ne, niin ne joutuvat tekkeen niiku uunen pavon, niin ne teki semmosen pavon, että se ylivirtas, se liikavesi. (Haa8, s. 5)

Rakennukset käsittivät 30-luvulla laajimmillaan varsinaisen sahan ja pannuhuoneen lisäksi pajan, tallit ja suojat työvälineille ja ajopeleille. Tukkivarastosta johti raide sahan raamille ja edelleen kanttauskoneelta lautavarastolle. (Haa12, s.6). Purut ja lastut johdettiin kuljettimien avulla ulkovarastointiin. Kuivattuina niitä käytettiin rakennusten eristeinä tai eläinten kuivikkeena. Höyryä saatiin aikaan sahausjätteitä polttamalla. Saha ei kuitenkaan ollut kenellekään siellä työskentelevälle muuta kuin osatulonlähde. Vuoden kiertoon liittyvät työt lomittuivat toisiinsa ja vaikka maanviljelystä tai karjanhoitoa olisi ollut vain vähän, se kuitenkin takasi osan toimeentulosta, elettiin vielä 60-luvulle asti ainakin osittaisessa omavaraistaloudessa jopa opettajan ja papin perheissä (Haa1, s.5). Vähitellen saha alkoi olla yhä paremmin omavarainen myös työntekijöiden suhteen. Kaarlon pojat, Sulo ja Alpo, olivat jo koululaisina auttamassa ja oppimassa työtapoja. Tytöt kuitenkin pidättyivät naisten töissä, talouden ja karjan hoidossa, ainoastaan Salme ansaitsi välillä taskurahoja kanttikoneella lajittelijana. Salme ei oikein osannut arvioida, minkä takia muut tyttävät eivät osallistuneet varsinaiseen työhön sahalla. Muistissa oli jonkinlainen ennakoasenne siitä, millainen työpaikka on sopiva nuorelle naiselle. Salme oli kuitenkin itsenäistynyt jo koulussa ollessaan ja asuessaan vieraalla paikkakunnalla talviajat. Opiskelua varten hän tarvitsi taskurahoja ja sen toki muutkin perheenjäsenet ymmärsivät. Sahatyö oli ansiotyötä toisin kuin kodinpiirissä tehtävä työ.

- Salme: En minä siitä paljo muista muuta kun sen, että tärisihän se ylälattia hirviästi niiku höylättäessä. Että sen takia kai se äiti ei ois, niiku välttämättä sitä sitte, että nuorelle naiselle on sopiva työpaikka. Ja sitte, olihan se melu aika mahoton, eikä mittään kuulosuojaimia käytetty. Mutta ei, minusta oli iha kiva olla sielä työsä. Se oli semmonen suhteellisen sopivan mittanen työpäiväki, että ei sitä nyt illalla hirveen pitkään tehty. Niin no, kun se koneki pysähty nelijään.
- Anton: Sehän oli höyläkoneen vieressä se monttu, se kantin monttu, siinä. Eikä mittään aitauksia ollu siinä.
- Salme: Ei ollukkaan, mutta kato, minähän olin töisä sielä höyläkonneen ja sen ratan välissä.
- Anton: Niin, vallan toisella puolen.
- Salme: Nii, sieltä puoleltahan minä nostin siitä höylän pöyältä aina puut siihen kärryyn, eli eihän se monttu mua siinä haitannu. En minä sillä puolella joutunu olleen. Mutta tuota lankkuja, kun sahattiin ne oli kyllä raskaita nostella. Että sen minä muistan, että se oli, se oli misä nyt ois saanu ollu niiku voimia enempiiki. Kun oli levveitä, paksuja lankkuja.
- Minä: Niin sä et, Sulohan sano, että oli sielä sen takia, että voimat kasvaa.
- Salme: Joo, minä en varmaan osannu arvostaa sitä puolta siitä. (Haa2, s.4)

Sota vuonna 1937 seisautti sahan muutamiksi vuosiksi. Nuoret miehet olivat rintamalla ja kotona olevat naiset keskittyivät karjan- ja puutarhanhoitoon. Sahalla oleva vesipyörä kuitenkin pyöri yhä ja latasi dynamojen avulla kyläläisten akkuja radion kuunte-lua varten. Paikat siistittiin ja kaikki sahausjäte käytettiin vähitellen lämmitykseen. (Haa2, s.7). Saha oli seisokin aikana lähinnä jännittävä lasten leikkipaikka (Haa1, s.5). Sodan loppuvaiheessa Järvelä otti taas yhteyttä ja toimi ostotarjouksen välittäjänä (Haa8, s.2). Saha ei kuitenkaan ollut myytävänä, vaan päinvastoin, Kaarlo halusi turvata sodassa aikuistuneiden poikiensa tulevaisuuden. Usko sahausken jatkumiseen oli vankkumaton. Kun pojat palasivat takaisin kotiin, olivat koneet huonokuntoisia ja pula-ajan takia varaosien saanti oli mahdotonta (Haa3, s.9). Sahaa ei luokiteltu virallisesti isänmaan kannalta välttämättömien ja kiireellisten investointien joukkoon. Siihen pääsivät lähinnä suuret vientisahat ja konepajat, joiden avulla selvittiin sotakorvauk-sista.

- Sulo: Ja ruvettiin sitte laittaa käyntiin niitä konneita ja raivaan paikkoja. (Haa3, s.9)
Niin se. Sitä koitettiin aina käyttää hyväksi näitä tilasuuksia. (Haa3, s.10)

Vuonna 1948 ryhdyttiin jälleen sahaamaan. Paikallisasutusta palvelevalla sahalla pohdittiin tulevaisuuden tuotantosuuntaa. Kokeiltiin pilkkeen tekoa puukaasuautoja

varten ja rahtisahausta entiseen malliin. Jälleenrakennus ja asutustoiminta lisäsivät kysyntää, mutta raha ei kuitenkaan vielä liikkunut normaaliin tapaan. Kuitenkin molemmat pojat yhteistuumin ostivat sahan nimiinsä. Mukana olivat vielä perheen vävytkin hetken aikaa kokeilemassa yhteisyrittämistä. Elettiin suurperheen aikaa ja Jussilan taloon, entiseen myllyn pirttiin, saatiin lisätilaa rakentamalla uusi huone aina perheen kasvaessa. Saman katon alla asui Kaarlon ja Tyynen kanssa lapsia ja lapsenlapsia joskus jopa 13 henkeä.

1950-luvun puolivälissä jälleenrakennus oli päässyt todella vauhtiin, kaivoksen rakennustyöt alkoivat, Siikajoen perkaus lisäsi puutavaran kysyntää ja ulkomaankauppa lähinnä Ruotsin kautta vilkastui (Haa12, s.4). Työtilaisuuksia alkoi olla tarjolla lähiseudulla ja Alpo jäi lopulta yksin vetämään sahayritystä muiden siirtyessä omiin yrityksiinsä. Konekantaa kehitettiin kysynnän mukaan siten, että kuivaus ja höyläys tulivat vähitellen yhä merkittävämmiksi tuotantolinjoiksi. Se merkitsi investointeja tukkivarastoihin ja suuria lautatapulialueita kesäkaudella. Alpo joutuikin hankkimaan lisämaata sahan ympäriltä. Ostoja tehtiin pienissä erissä useina vuosina, joten se ei rasittanut liaksi muuta yritysrahoitusta. Alueet täyttyivät tukkilasteista kevättalvella ja lautatapuleista kesällä. Tukit mitattiin sydäntalvella metsissä, josta joko sahan palkkaamat miehet kaatoivat ne ja kuljettivat hevosilla ja myöhemmin traktoreilla sahalle tai tilalliset hankintasopimuksen perusteella toimittivat ostetun erän metsätien varteen tai perille asti. Varastoihin sitoutui lähes kaikki saatavilla oleva omaisuus.

- Alpo: Kyllä siinä oli hommia, kato kun minä yksin hoijoin kaikki nämä puunhankinnat, kirjanpito ja kaikki vaan. Aluksi ei ollu vielä autua, polokupyörällä polin.
- Minä: Pitkin pitäjää. Mistä asti niitä sitten ostettiin?
- Alpo: Tuota, tuli tuolta Savalojalta. Sieltä tuli aika palijo.
- Minä: Sinäki ostit sieltä sitte
- Alpo: Joo, kyllä, Karhukankaasta tuli palijo ja sitte lähempää.
- Minä: No, oliko tässä sitten ympärillä, niiku kilipailijoita ja sahoja?
- Alpo: Olihan ne nuo, niitähän oli palijo silloin. Raahasaki oli ja sitte Oulusa oli ja Raumarepola ja ne oli ja Metsäliitto. Isoja, kova homma niien kans tarijota piempiä, kun oli semmosia kauppoja, että piti antaa tarijous ja sen mukkaan, että ei neuvottelua. Se tarijous suoraan. Kyllä sitten loppuaikana oli, tuota niin, kun minä ostin. Niin oli hirviän palijo niitä isäntiä jokka. Melekein tuli niiltä samolta ostettua palijo. Ja silloin, ku ei ollu niitä leimaustietoja, ihan piti vain mennä talloon ja ettiä kauppaa. Ja hyvä tarijous antaa. Ei mittään, korkeintaan sitten,

kun kauppa tehty, leimaan alettiin. (Haa10, s.3)

Alpo osti aluksi kaikki tukit suoraan isänniltä, mutta Esan aikaan tällaisia eriä ostettiin enää harvoin. Myyjät halusivat teettää metsätyöt yhdistyksen kautta. Monet metsänomistajat olivat kaupunkilaisia eivätkä hallineet enää kuin pientä palstaa perintötilasta. Työläs neuvottelu jäi siten pois kun joka tapauksessa hinnat olivat kaikilla ostajilla lähes samat. Tukkihinnat oli määritelty taulukoihin jo vuosisadan alussa ja samanlaista hinnoittelua seurattiin koko vuosisadan ajan (Mellqvist, 1897). Hinnan määräisivät käytännössä suuret ostajat, pienemmät saattoivat ainoastaan kilpailla puueristä korkeammilla hinnoilla tai suostumalla ostamaan pienempiä eriä kuin muu puuteollisuus. Aivan vuosisadan lopussa puukaupat tehtiin metsänhoitoyhdistyksen kautta ja silloin koko kauppaan liittyvä paperityö, muun muassa erittäin monimutkainen verotus, hoidettiin yhdistyksen virkamiesten toimesta.

Vielä 70-luvulla sahan vanha raami oli käytössä, mutta siirtelyssä käytettiin jo apuna kauhakuormaajaa ja trukkia. Vesipyörä oli korvattu ensin höyrykoneella, joka vaati yhden miehen työpanoksen kokonaisuudessaan. Omasta muuntajasta saatiin sähkö ensimmäisen sukupolvenvaihdoksen aikaan. Myöhemmin sähkö ostettiin yleisestä verkosta, vaikka välillä kyllä laskettiin oman voiman tuottamisen kustannuksiakin.

Sulo: Se oli niin pieni se sähkön tuotto niin. Ja se saha, mikä oli hyvin epätasapainonen. Ja se otti semmosia, tuota niin, virtasyöksyjä joutu moottori ottaan. Mutta niin silloin, kun se saha otti sähköä niin paljon. Niin valot tahto vilikkua koko kylällä. Yhellä muuntajalla, kun oli koko kylä silloin sovan jälkehen. Sähkämoottori, kun oli kaikki tuommoset vauhtipyörät oli siinä jo. Se otti hyvin epätasaisesti sitä virtaa. (Haa3, s.13).

Sahaan sidotut investoinnit olivat suuria yhden yrittäjän kannettaviksi. Palkkakustannusten luonteen muuttuminen oli yksi sellainen tekijä. Kun vielä kaksikymmentäluvulla käytettiin osittain vaihtokauppaa työn maksamiseen rahtisahauksessa ja jyvien jauhauksessa, niin 90-luvulla palkkaan sisältyi jo monenlaisia eläke- ja vakuutusmaksuja, jopa rahastomaksu työntekijän mahdollisen tulevan työttömyyden varalle.

Minä: Oliko ne sitten kaikki suurinpiirtein täältäpäin, jotka sielä töissä oli?

Alpo: Kyllähän ne oli. Sehän oli, kun sillohan oli melekein joka vuosi, että talavella alettiin vähän eri aikaan tuosa enemmän maaliskuusa sahhaamaan. Ja sitten ne melekein mennee sahantyöntekijät. Jaa no, kyllä se suurinosa siitä sahhuu porukasta meni tuonne, ennen juhannusta piti saaha sahhuu päättymään. Niin ei jääny, kun ne semmosta lautatarhan porukkaa, sittenhän ne oli taas syyskuulle asti. Palijo tuli sitten samoja takasi. Se ei ollu se työsuhe, kun sen mitä tarvi. Se oli muuten hirviän hyvä. Sillon sai melekein niiku parempia työntekijöitä, semmosia jokka halus olla. Kunnolla töihin. Vanhan ajan työntekijöitä. Kyllä siinä sitä koulutusta tuli palijo. Että, kyllähän ne. Sahuri tunsikonneen, että kaikkia ei tarvinnu kokonaan kouluttaa. Mutta kyllä sitä koulutusta ois saanu tehdä vieläki. Työvoima on semmosta oppilasta. (Haa10, s.1)

Vielä kuusikymmentäluvulla tarvittiin laudan taplaajia niin suuri joukko kesäkuukausina, että kylän pojat olivat koulun lomien ajan repsikoina sahalla. Kahdeksankymmentä luvulla ei enää keskitytty sahaukseen, vaan yhä enenevässä määrin erikoislaudan ja -paneelien höyläykseen. Tuotannosta merkittävä osa meni vientiin kaikkialle maailmaan, mutta se työllisti vain muutaman miehen, tosin koko vuoden ajan. Kun vuosisadan alun palkka maksettiin työntekijälle, se oli juuri sama summa kuin, minkä yritys maksoi tehdystä työstä. Ainostaan tapaturmavakuutukset nostivat hieman kustannuksia (Haa13, s.5). Vielä 50- ja 60-luvulla työntekijät olivat työsuhteessa ainoastaan osan vuotta, muutamat vain viikkoja tai päiviä silloin tällöin. Hyvinä aikoina yleensä otettiin töihin kaikki, jotka tulivat työtä kyselemään. (Haa10, s.3). Lyhytaikaiset työsuhteet olivat edullisia myös palkkojen sivukustannusten puolesta. Aivan 90-luvun loppuvaiheessa myös nämä palkkakustannukset olivat yhtä suuret kuin vakituisessa työsuhteessa olevilla, mutta niistä saatavat avustukset houkuttelivat käyttämään tällaisia työsuhteita vähän erikoistumista ja harjaantumista vaativissa töissä. Ammattilaiseksi kouluttautuminen tapahtuu usein oppisopimuksen avulla, jossa osa ajasta kuluu koulussa ja loppuosa työssä yrityksessä. Tätä mallia on alettu jälleen suosimaan 90-luvun lopulla isoissa ja pienissä yrityksissä. Tällaiset käytännöt ja säännöt ketaan joskus liiankin sitoviksi velvoitteiksi.

Minä: Tuo on minusta aika jännää, että mulla on ollu semmonen tunne, että just se pikkuyrittäjä on vähä sillälailla heitteillä. Että ne isot saa kaikenlaisia avustuksia ja ne sillä pystyvät oikiastaan kilipaileen.

Alpo: Kyllä, nehän nuo isot paperitehtaat. Nehän saa monta sattaa miljonaa rahhaa. Sitte ovat nostamasa palakkoja. Kaikenlaista avustusta. Pienet yrittäjät maksaa verroina niitä, kun ne menevät nurin. Ne on niin isoja, että pittää valtion maksaa. (Haa10,

s.10)

Kilpailu suurten yritysten kanssa koetaan melkein epäreiluksi ja kärjistetyimminkin se tulee ilmi pelkona yritystoiminnan epäonnistumisesta. Kun merkittävät työllistäjät pelastetaan yhteiskunnan tuella, niin samanlaiseen tilanteeseen joutuut pienyrittäjä vastaa yksin tai perheen kanssa kaikista tappioista ja velvoitteista.

Konttoritoille ja neuvotteluille varattu työskentelypaikka kuvaa hyvin myös yritystoiminnan muutosta. Vuoden 1915 tilikirjan mukaan maksettiin jo ”telefoonikuluja” (Haa13, s. 7). Tämä ei kyllä suoranaisesti kerro, oliko sahalla jo puhelin omassa käytössä, mutta näin lienee ollut. Yhteyksiä on jouduttu pitämään myös muun toiminnan puitteissa, olihan esimerkiksi Järvelällä monia muitakin yrityksiä hoidettavanaan sahan ohella. Vaikka kylällä ei juuri puhelimia ollut aina 40-luvulle saakka, oli keskuksen numero yksi varattu Osuuskassan konttorille ja numero kaksi Jussilalle. Tähän vaikutti tietysti se, että Kaarlo hoiti paljon kyläläisten yhteisiä asioita kunnanvaltuustossa ja lautamiehenä. Noiden virkojen ainoana palkkiona olivat usein tällaiset puhelimen käyttöön liittyvät ”luontaisedut”. Samaan luokkaan voidaan lukea ajatuksesta rakentaa työhuone asuinrakennuksen yhteyteen. Tätä huonetta hallitsi taidokas, omatekoinen kirjoituspöytä, jonka päällä oli kirjoituskone (hankittu käytettynä vuonna 1926 (Haa12, s.3)), seinällä puhelin ja nurkassa kassakaappi. Konttorin vieressä oli sali, jossa pidettiin suurempia pitoja tai kutsuttiin valtion virkamiehet kahville, jos heitä oli kylässä käymässä.

Kaisa: Seha oli se kassakaapi sielä.

Minä: Kumpikas presidentti, oliko se Rytin kuva vai Kallion kuva? Siinä seinällä kassakaapin päällä.

Kaisa: Kallioha siinä oli ja se kirja sillä oli. Sota-aikana. Niin kyllä se sota-aikana.

Minä: Asiallinen toimisto, ku sielä oli presidentin kuvaki.

Kaisa: Nii, Kallioha oli semmonen ku se oli maalaisliiton presidentti. Nii.mieluinen.

Minä: No, kävikö niitä sitte niitä semmosia pomoja, kun se sali oli sielä?

Kaisa: Joo, kato sitä siihenaikaan oli vähä semmosta. Se vierashuone oli sielä sitte. Se oli tehty iha sitä vaste. Ylimääräisiä vieraita. Sehä oli hirviän, sillo sota-aikana ne piti niitä semmosia syntymäpäiviä ja kaikenlaisia semmosia kekkereitä. Ja tehtiin kaikkia niitä kakkuja ja ku ei ollu sitä, nii kotitekosta siirappia ja sokerijuurikasta vilijeltiin ja niistä tehtiin siirappia ja piirakkaa. Oli se palijotöistä, pottujauhot tehtiin perunoista ja.

Minä: Että omavarasta. Palijo töistä, mutta omavarasta. (Haa8, s.3)

Kun samanaikaisesti piti osallistua kaikkiin töihin, oli joskus puute muistiinpanovälineistä ja asiat kirjoitettiin väliaikaisesti vaikkapa läheltä löytyneille laudanpätkille. Esan hoitaessa yritystä oltiin jo niin riippuvia tietoliikenteestä, että hänellä oli langaton puhelin käytössä jo ennen varsinaista GSM-verkkoa. Ongelmana vain oli, että työn touhussa puhelin tahtoi hukkaa tukkikasojen sekaan. Pankkiasiointikin siirtyi nopesti 90-luvulla tietokonevälitteiseksi ja muutenkin kommunikointia hoidettiin faksilla ja sähköpostilla. Esan nuorin poika oli kehittelemässä yrityksen kotisivuja, joilla esitettiin tuotetietoja ja tilauskoodeja. Varsinkin vanhaan aikaan jotkut asiat oli kuitenkin hoidettava virallisuontoisesti sisätiloissa ja asian tärkeyttä korostavin rituaalein kuten seuraavassa on kerrottu kauppakirjan kirjoittamisesta.

Salme: Alpohan se hoiti sen konttori homman ja niillähän oli se yläkerran se iso huone. Se oli pojilla se huone ja sielä se Alpo piti ne konttori. Sielä sillä oli sillon konttorihommat. Toisin sanoen, että kun ne otti sahalla jotaki asiaa ylös, ja niillä ei ollu paperia, niin ne kirjotti lauan pätkään ja Alpo toi sen lauan pätkän sinne, tuota konttoriin ja siitä kirjotti sitten paperille. Silloli usein sitten näitä tämmösiä lauanpätkiä, johon oli hirveesti kirjojotettu kaikkia.

Minä: Ne varmaan oli niitä sitten, tuota, kun minä löysin niitä. Että oli niiku just tukkimiehen kirjanpivolla tehty. Että ne oli semmosissa kaikenlaisissa vihoissa, jossa oli ensinnä jotain muuta ja sitten oli tätä kirjanpituua.

Salme: Joo, no sinä löysit sieltä pirtinpäältä, sieltä. Mutta tuota se isän konttori, isän etukamariksi sanottiin. Niin se oli aika palijo sitä, ja sitä oli loppujen lopuksi aika palijoki sitä, että isä teki kauppakirjoja siinä. Ja tuota kirjotti koneella ne puhtaaksi. Ja sitten, kun se oli asutuskassan rahastonhoitaja, niin niitä kävi niitä lainojen lyhentäjiä ja korkojen maksajia. Ja sitten näitä, just näitä lautamiehen paperijuttujen takia. Niin kyllä sillä isällä aika palijo sitä konttorihommaa, semmosta, oli. Ja se sitten, vai sinne ne ihimiset. Ja pirtin ovi pantiin kiinni ja tuota asiat hoiettiin. Ja sitten äiti pani tytöt viemään kahavia kauppakirjantekijöille. (Haa2, s. 12)

Kun Kaarlon pojat siirtyivät yrittäjiksi, muuttui heidän ajankäyttönsäkin vähitellen enemmän sahatoimintaan sitoutuneeksi. Jouduttiin miettimään yritysinvestointeja ja oli otettava yhä enemmän huomioon myös kommunikaatiovaatimukset. Enää ei riittänyt, että noustiin ylös aikaisin ja sahattiin ne tukit, joita päivän aikana saapuivat sahalle. Yhteydet ulkomaailmaan, yli oman pitäjän rajojen veivät aikaa, mutta olivat välttämättömiä myös tuotannon kehityksen kannalta. Puhelin hankittiin myös sahalle ja toimisto

kehittyi vuosisadan aikana pienestä pöydästä omaksi huoneeksi työmiesten taukotuvan yhteyteen. Yrittäjällä on kuitenkin aina ollut toimisto- ja neuvotteluhuone kotona, jossa tehdään varsinainen suunnittelu ja allekirjoitetaan sopimukset. Pienellä kylällä ei myöskään ole saatavilla tarjoilu- ja ravintolapalveluja, joten kestitys on aina ollut yrittäjäpuolison tehtäviä.

Alpo: No, ei siinä oikiastaan paljoo ollu konttoria. Ku sielä oli konehuoneesa aluksi. Tehtiin, ku puhelinki laitettiin. Niin no, aluksiha sielä Jussilan puhelimesa käytiin. Sillonku oli vielä se pilikehomma. Ja olikoha se sillonki vielä varmaan, ku sahattiin niitä Siikajoen työmaalle sitä vesiponttia. Niin Jussilasa oli sielä puhelin. Sittehä se laitettiin sinne sahalle. Se oli siinä konehuoneesa aluksi. Semmonen pikkunen tuommonen pöytä. Jonka päälle sopi tämmösen paperin panemaan ja kirijottamaan. Ja puhelin oli siinä. Sitte seuraava vaihe oli nii siihen tehtiin semmonen metriä leviä. Vähä semmonen lipaston mallinen, että siihen sopi jo paperia. Että sitte, ku avas sen oven, nii se oli niiku pöytänä. Se oli sielä konehuoneesa ja siinoli jo varmaan koko kirijanpito jo sielä. No, pääkirija ja semmoset piti sitte tehä mualla. (Haa12, s.11-12).

Vuonna 1986 saha vaihtoi jälleen omistajaa, jolloin tapahtui toinen sukupolvenvaihdos. Saha jatkoi Jussilan Saha Kommandiittiyhtiön nimellä ja aikaisemmat omistajat Alpo ja Helmi Jussila siirtyivät sivuun heidän nuorimman poikansa ottaessa sahan toiminnan haltuunsa. Uusiksi omistajiksi tulivat puoliset Esa ja Tuula Jussila sekä eläkkeelle siirtyvä Alpo Jussila. Uuteen aikaan siirtyminen tapahtui vähitellen, melkein ulkopuolisilta huomaamatta. Alpo jatkoi edelleen töitä sahalla viettäen vain välillä pidempiä viikonloppuja ja lomina kesämökkillään. Sahatuotteilla oli vakiintuneet markkinat ja laitos tunnettiin lähiseudulla vakavasti otettavana kumppanina sekä metsänmyyjien että tukkuostajien keskuudessa. Vielä 70-luvulla tuotettiin kysyntään perustuen monenlaista tavaraa. Pienistä rimoista aina kyllästettyihin lankkuihin. Sahausjätteitä myytiin säkeissä karjatilaille kuivikkeeksi aivan yhtä hyvin kuin traktorikuormissa lämmitykseen ja 80-luvulla jopa lähistölle rakennetuille kaukolämpölaitoksille rekka-lasteittain. Tällainen myynti satoi tietenkin yrittäjän aikaa aivan toisella tavalla kuin suuremmat ulkomaille suunnatut kaupat. Vähittäismyyntitavassa onkin vielä samoja piirteitä kuin vuosisadan alun rahtisahauksessa.

Mauno: 70-luvulla olin myyntihommissa ja isä oli jossain, missä lienee. Tuli joku

maalaisisäntä ja sen kans joku 50 metriä puutavaraa puolituntia ainakin mitattiin ja se sano, että ku on niin kiire. On niin mahoton kiire. Ja sitä kiirettä kyllä kauan aikaa puhuttiin, kuinka mahoton kiire on.

Minä: Ja sitten se sai päätettyä, mitä se ostaa.

Mauno: Niin, ei sillä mikään hätä ollu kuitenkaan. Ja tuota. Mulla oli semmonen taipumus vähä, kävi mustalaisia kerran. Ne niitä kaupanpäällisiä otti niin paljo sitten, että issää nauratti, että kylläpä tekivät hyvät kaupat. Ei se mulle ollu vihanen ikkään. Annoin vähän liikaa alennusta kyllä. (Haa7, s. 2)

Suurempien erien tuontantoa harjoiteltiin 60-luvulla lähiseudun jälleenrakennustyömaiden kanssa. Molempien osapuolen kannalta oli edullista, että käyttötarkoitukseen sopivaa tavaraa saatiin nopeasti ja halvalla. Tuotantoa varten ostettiin etukäteen tukkeja ja sodan jälkeinen jälleenrakennus vaati kaiken tuotannon laadusta piittaamatta. Laajempi tuotanto alkoi siten paikallisesta tarpeesta ja siihen tuli aloite yrityksen ulkopuolelta.

Alpo: Jaa koskahan se on tuo tukin osto on alotettu. Kyllä se kohta sovan jäläkiin, kun Siikajokia perkattiin ja sinne tartti semmosta vesiponttilankkua. Sillä se oikiastaan niiku alotettiin. Se Nokela se vähä niiku pani sen kauppahomman alulle. Kun Nokela oli tuola Luohualla. Se sano, että Siikajoki perkkaustryömaalla tarvitaan semmosta vesiponttia. Niin sitä ostettiin tukkeja. Ne sahattiin, tuota niin höylättiin tuorena, jäisinä. Ja ne meni sinne työmaalle.

Minä: Niitä ei tarvinnu kuivata mitenkään?

Alpo: Ei. Lankkua sai tehdä, viiskymmentä millistä lankkua niin paljo, ku siitä vain aina tuli. (Haa12, s. 4).

Etäällä olevat kohteet olivat paljon riskialttiimpia, koska vastapuolta ei tunnettu entuudestaan. Kuitenkin kaikkea oli yritettävä kun investointeja oli tehty ja lähellä olevat hankkeet tulivat valmiiksi. Markkinointia ja sopimuskäytäntöjä opeteltiin varsin tavanomaiseen tapaan. Ensimmäin otettiin yhteyttä lehti-ilmoitusten perusteella ja saatiin aina muutama kuorma kaupattua eteenpäin. Tällainen tyyli ei ollut vielä kannattavaa, mutta siinä sai hyvän tuntuman siihen, millaisia tilanteita saattaa tulla esiin, kun toimitaan yhdysmiesten kautta tai kun tilataan palveluja muilta yrittäjiltä. Kumppanusten valintaan kiinnitettiin myöhemmin suurempaa huomiota, jotta yllätyksiltä vältyttäisiin.

Alpo: Ulukomaan kauppa alako siitä nii, ku joku metsänhoitaja se lehessä ilimotti, että se välitti tuonne Haaparantaan tavaraa. Ja sinne sitä ajettiin sitte. Se oli

semmonen. No, se oli Ruukkiyhtiöki myyny sille ja Jormane varotti, että se lopulta tekkee semmosen kuprun. Että se heittää maksamatta. Ja niihä siinä kävi sitte.

Oli mahtava ulosvienti, ku Jääskelän Kalevi vei ja kuorma oli sotkeunu oikein pahasti, kun kura lenti. Ku ne oli avonaisia lavoja. Eihä ne ollu suojattuja niiku nyt. Niin se oli Haaparannalla siinä, josaki se oli suihkulla pessy sen kuorman, vaikka se piti olla kuivaa tavaraa. Ku se oli savinen se kuorma. Vai hyvin se oli kelevannu. (Haa12, s. 4).

Pienen yrityksen kehitystä vauhditti lähellä oleva varma ostaja, valtionyhtiö, joka näytti olevan takaajana tulevaisuuden uskolle. Kaivoksen rakentaminen ja laajentaminen vaati puutavaraa kaiken aikaa. Sahalta toimitettiin vajaasärmäistä eli laatutasoltaan heikkoa tavaraa kaivokselle ja varsinainen laadukas osa tukista sahattiin ja höylätettiin vientitavaraksi. (Haa12, s. 13). Suurempien ulkomaan kauppojen menestyksellinen hoitaminen tapahtui välikäsien kautta. Sahatavaran vientitoiminnassa olivat kaupan käynnin hoitaneet kautta aikojen erityiset kauppahuoneet ja agentit, jotka tunsivat tuottajan ja ostajan menettelytavat molemmin puolin. Pienen yrittäjän oli vain löydettävä luotettavat agentit, vaativathan heidän välittämänsä kaupat suuria taloudellisia sitoumuksia ja koko vuoden tuotannon rahoittamista ennen saatavien realisoitumista vuoden lopussa. Kun oikea kaupanvälittäjä löytyi, saatiin tavaraa liikkeelle melkein kuinka paljon tahansa. Alkuvuodesta tehtiin kauppasopimukset ja syksyllä valmis lauta lastattiin laivaan. Päävientikohde oli Englanti, josta Jussilan laudat ja lankut kulkivat edelleen asiakkaille eripuolille maailmaa. Kauppoja tehtiin myös suoraan Ruotsiin, Israeliin, Kreikkaan, Italiaan, Saksaan ja Hollantiin. Näin laajaa toiminta oli etenkin 70- luvulla. (Haa12, s.14).

Minä: No, mistä sinä ne agentit hommasit?

Alpo: No, Rönnikki oli ensinnä. Se oli hyvä akentti. Hirviän hyvä akentti. Sill oli hyviä asiakkaita. Se oli kyllä semmonen varma ja se oli kattomasa, ku laivaan pistettiin tavarat. Että minkälaista tavaraa. Ja se huolehti kyllä kuntoon. Sitte ku jos jostaki vähä tuli, vaikka ei reklamaatiua, ei oo palijo tullu. Joskus oli tuota nii ku, se on tuommosta hirviän leviää. Tuumiaha ne sillo oli. Kaheksan tuumasta tavaraa ja ku nehä sillo oli semmosia käsintehtyjä tapuleita. Ne oli niitä ristitapuleita ja sinne oli pantu niitä kaheksantuumasia. Niistä oli pantu latat sinne välille. Nii risteyspaikkaan oli tullu semmosia pieniä, mustia läikkiä. Nii siitä ostaja sitte reklamoit. Mutta Rönnikki sai sitte, ei siitä palio mittää sitte tullu. Hyvä akentti, ku oli. (Haa12, s.13).

Jyrkät kansainväliset suhdannevaihtelut alkoivat vaikuttaa laudan menekkiin samaan aikaan kun tultiin enemmän riippuvaksi vientitoiminnasta. Kun vuoden 1975 aikoihin sahalla toimittiin täydellä teholla, oli jo seuraavana vuonna kaupankäynti varsin hiljais- ta. Saha laajennettiin kuitenkin varovaisesti, eikä kasvatettu investointeja ja varastoja pelkästään lainojen avulla. Näin tehdyistä sitoumuksista pystyttiin aina selviämään myyntituloilla ja omalla pääomalla.

Alpo: Ne oli silloin seitsemänkymmentä, enneku tuli se. Silloha tuli se kova lama senki jälkehen. Seitsemänkymmenen viien paikkeilla. Se oli silloin joskus seitsemänkymmenetä kaks. Silloin ne on ollu kaiken parraat kaupat. Silloin kävi kauppa hyvin. Ne soittivat aina, että tuota, ku neuli nuo isot sahakki myyneet tavaransa. Ja hinta nousi vain ja niille ollu ennää mittää myyä. Ku neuli nii tarkkoja. Ne ulukolaiset ostajat haki vain tavaraa. Nii pieniä eriäki, vain mitä oli vielä myymättä. Niin ne meni hirviän hyvin. Sieltä se Paavilaisen akentti aina soitti, että vieläkö jotaki löytyy. Ja hinta nousi ja nousi vain. Ja seuli kyllä hyvää myyntiaikaa. (Haa12, s. 15).

Alpo: Niihä seun pääasiasa nytki, että pääasiasa myyään. Ainaki nämä pienet ja keskisuuret sahat nii myyvät akenttien välityksellä. Eipä niistä suoraa kauppa o o palijo. Vai tuommonen niiku tuo Esan kauppa nii ei se onnistus kyllä akenttien välityksellä. On vaativa asiakas. Nii kyllä siinä täytyy olla suorat suhteet. Ei saa olla välisä kyllä sotkemasa mittää. Ei sitä pystys kyllä tuommosta kauppa tekkee akenttien kansa. Eikä se varmaan ala se sveitsiläinen mitään ostamaankaan nii. Se haluaa tehä ite. Valita asiakkaansa. (Haa12, s. 15).

Vientitoiminnan aloittaminen ei suinkaan ollut ainostaan päätös vastata lehti-ilmoitukseen, kuten yrittäjä ensin ajatteli. Jo pelkästään rajan yli Haaparantaan toimitettu lasti oli tullattava ja siten ensimmäiset vientipaperit opeteltiin täyttämään rajalla. Vähitellen lupia ja säännöksiä oli jo enemmän kuin osasi kuvitellakaan. Lupien saanti sai 70-luvulla jo hyvin erikoisia piirteitä, joten Jussilan Sahankin oli liityttävä johonkin yhteisöön saadakseen tällaisen vientiluvan. Yhdistyksistä ei ollut paljon tietoa ennestään, joten tultiin liittyneeksi suursahojen liittoon ja siten ostajapiireissä luokitelluksi merkittäväksi sahatavaran viejäksi.

Minä: Mutta silloin ei ollu vielä se myyntikään mitenkään semmosta aggressiivista, niiku se tavallaan nyt on.

Mauno: Niin kato, kun Esahan oli tavallaan vähä sitä mieltä, että täälä touhutaan kauhiasti, mutta ei kukkaan myy. Tavaraa ei kukkaan oo myymässä. Ja vähän

semmosta se oli se systeemi. Siihen aikaan se toisaalta meni meleko hyvin kaupaksi. Että Outokumpu osti ja sitten oli niitä agenteja ja muuta. Ja sen minä muistan, kun minä olin siellä sahalla niin tuli Iranista kirije. Että olemme ymmärtäneet, että te olette yksi Euroopan suurimmista sahaajista. Saisimmeko, jonku minkähän, se oli hirviän ison koe-erän. Se oli meidän kymmenen vuojen tuotanto. Minä kiitin kohtelaasti, että en tiä, onko täsä tullu erreys. Että minä kerron, että tämä on vähä liian iso erä meille. Hyvä, ettei sinne muutenkaan, sitähan shaahi meni pois vallasta, että sitä ei tullu. (Haa7, s.6)

90 - luvulla vienti oli yhä merkittävämmässä osassa tuotannon myynnissä ja samalla täytyi opetella uusi toimintatapa. Käytännöksi tuli suora toiminta ulkolaisten tukkuostajien kanssa. Palattiin takaisin tapaan, jossa molemmat osapuolet tunsivat hyvin toisensa. Vierailuja tehtiin puolin ja toisin. Esimmäinen tällainen merkittävä kauppasuhte solmittiin sveitsiläisen tukkuostajan kanssa 80 - luvun loppupuolella. Noin kerran kuukaudessa lähti tavaraa satamasta Etelä-Suomesta ja suurin piirtein saman verran toimitettiin lautaa kotimaan tukkukaupoille. Esa joutuikin käyttämään jakuvasti aikaa edullisten kuljetusten hankkimiseen. Varsinkin 90 - luvulla hinnat muuttuivat nopesti ja joskus oli jopa edullisinta toimittaa tavara pohjoiseen ja Ruotsin kautta Eurooppaan. Koko 90 - luku on merkinnyt sahan toiminnan ja tuotteiden osalta sopeutuisen vaihetta, jonka aikana on harkittu ja yritetty löytää sopivat tuotteet, joiden avulla turvataan yritystoiminnan jatkuvuus.

Tuotteet ovat pitkälle jalostettuja erikoislautoja. Tämä merkitsi jälleen kerran laiteinvestointeja. Pitkälle viety automatisointi vähensi työntekijöiden osuutta, mutta toisaalta vaikutti tuotannon vaatimustasoon. Laitteiden käytössä käteväksi osoittautuneilla työntekijöillä oli myös kysyntää lähiseuden muilla sahoilla. Höylääjän vaihtuminen oli riski, jolla oli vaikutusta koko lähitulevaisuuteen. Suuren viallisen erän lähettäminen Sveitsiin tai Japaniin on yhä mitattavissa usean viikon tuotantoriskinä, johon pienyrityksellä ei ole varaa. Tavaralan laatu on merkittävä tekijä, kun valikoima on peinentynyt muutamiin tuotteisiin.

Alpo: Nii on. Joo, kyllä siinä ongelmaa on. Vaativa asiakas, jolle pitäs tehdä semmosta tavaraa, ku se haluaa. Eikä sovi oikein suomalaiselle luonteelle. Sitä katotaan, että kyllä tuo nyt mennee, vaikka sei oo semmosta, ku se pitäs.

Suomalaiset vähä semmosia koheltajia, että nei tee nii justiisa. Sveitsiläiset ja saksalaiset varmastiki, että ku siinä on vika, nii se on vika ja se pittää korijata. Suomalainen kattoo, että tuo ny tuommonen pikku vika mittää haittaa. Että annetaan mennä vain. Kyllä se tahtoo olla ongelma vähäse. Se työvoima. (Haa12, s.19)

Jälleen on päästy toiminnassa eteenpäin kohti suurempaa yritystä. Kun Suomi valmistui liittymään Euroopan Unioniin, oltiin vaikeuksissa korkeiden rahoituskustannusten takia ja toimittiin ainoastaan kahden miehen vahvuudella. Nyt on opittu käyttämään hyväksi uudet tukimuodot, joista on kehitetty uusia liikesuhteita sekä Eurooppaan että muualle maailmaan. Tämä on tuonut varmuutta toimintaan ja Esa kertoikin, että on pystynyt saamaan hyvät työntekijät, jotka on sitoutunut työntekoon kotipaikkakunnallaan.

Vaikka toimintatavat muuttuivat koko ajan, on sahan paikka säilynyt koko ajan samana. Yrittäjä ei ole siirtynyt toiselle paikkakunnalle parempien kulkuyhteyksien ääreen tai hakien edullisimpia tarjouksia, joilla kunnat houkuttelevat työllistäjiä ja veronmaksajia. Näyttääkin siltä, että laitoksen vakiintuneella paikalla on merkitystä. Tärkeät yhteistyötahot ovat tulleet vuosien varrella tutuiksi: pankki, posti ja matkahuolto; metsänhoitoyhdistys, verotoimisto ja kunnanhallinto ovat nykypäivän yrittäjälle merkittäviä kumppaneita. Paikkakunnan vaihto katkaisisi työskentelyn tutuiksi tulleiden virkailijoiden kanssa ja uusien suhteiden luominen veisi yrittäjän aikaa ja energiaa varsinaiselta tuotantoon liittyvältä työltä.

Pienen maalaiskylän palvelut ovat kuitenkin vaatimattomia verrattuna esimerkiksi läheisen Oulaisten kaupungin koulutus- ja terveydenhoitotarjontaan. Esa Jussila asuukin perheineen Oulaisissa, josta kertyy työmatkaa sahalle noin 30 kilometriä. Puolison työpaikka ja lasten koulut eivät ole enää naapuristossa, mutta hyvien kulkuyhteyksien takia nopeasti saavutettavissa.

Selviytymisen strategiat

Bourdieu'n teoreettisen määrittelyn mukaan käytännöllinen järki ei ole välttämättä rationaalista ajattelua. Praktisen logiikan tasot sekoittuvat toisiinsa ja auttavat muodostamaan kuvan eteentulevasta, uudesta tilanteesta, joka vaatii totutusta poikkeavien ratkaisukeinojen hallintaa. Benediktin mukaan ratkaisukeinot ovat olemassa yhteisössä, joka suosii tietynlaisia malleja toisten, muualla hyväksytyjen mallien jäädessä täysin huomiotta. Kun Bourdieu havainnollistaa käytännölliseen logiikkaan liittyviä erilaisia hallittavia tasoja pelikenttämallilla, voidaan tällaisia konkreettisia kenttiä hahmottaa myös yrittämisen maailmasta. Yrityksellä on sijaintipaikka; maapalsta, rakennukset ja koneet, mutta myös toimintapaikka, johon yrityksen olemassaolo suoranaisesti vaikuttaa. Työntekijät, metsänomistajat, rakentajat, viranomaiset, palvelujen tarjoajat ovat kaikki yhteistyöketoissa, johon yrityksellä on vaikutusta. Pienellä yrityksellä nämä tahot ovat hyvin lähellä ja niiden kanssa usein kommunikoidaan kasvoikkain, ihmisten tuntiessa toisensa.

Yrittämisen ilmapiiriin taas vaikuttaa vielä laajempi taso, benediktiläisen ajattelun mukainen kulttuurin eetos, henkinen valmius omaksua uutta ja soveltaa sitä omaan toimintaan. Ilmapiiri tai yhteiskunnallinen näkemys on vaihtuva suure, jolla on vaikutusta ihmisten tekemiin valintoihin mikäli elinolosuhteet vaihtuvat niin paljon, että entinen elämisen malli ei ole enää mahdollinen. Tarkastelenkin näitä tasoja seuraavassa aikasidonnaisesti, josta samalla saadaan käsitys mahdollisesta sukupolvien välisestä eetoksesta ja praktisen logiikan olemuksen säilyvyydestä.

Sahan perustamisen aikaan aina 1920-luvulle saakka, jolloin Kaarlo Jussila tuli mukaan yhteisyritykseen, oli kansallinen innostus korkealla. Usko omaan maahan ja omiin voimavaroihin vahvistui koko ajan, ja oli siten yrittämiselle otollista aikaa. Kaarlo oli hakenut mallia ulkomailta ja tuonut mukanaan uusia tuulia, joiden takia palaaminen vanhaan autoritaariseen maanviljelyyn ei tuntunut onnistuvan. Palattuaan

1907 Kanadasta takaisin hän osti maatilan, mutta tuli töihin sahalle jo muutaman vuoden kuluttua. Sahoja oli syntynyt muualle Suomeen jo aiemmin ja niiden mallin mukaan toimittiin pienimuotoisesti myös tutkittavassa kylässä. Yrittämistä ei voi kutsua vielä tuolloin ammatiksi, sen verran kausiluontoista se oli, mutta saha oli olemassa ja sen miljöö rakentui koko ajan täydellisemmäksi. Puutavaran kysyntä oli maailmalla suurta ja hakkaamattomien metsien lähellä oleva saha houkutteli paikkakunnan ulkopuolisen yrittäjän koettamaan onneaan. Alue ei kuitenkaan ollut muuten kehittynyt yritystoimintaa suosivaksi. Kunnan edustajat kiistelivät teiden rakentamisesta ja koulujen perustamisesta. Haluttiin pidättäytyä karjavaltaisessa maataloudessa, joten omavaraisuuden ihanne oli korkealla. Tähän yhdistyi vielä tiukka kontrolli, jota harjoitettiin lestadiolaisuuden nimissä. Uudet tuulet alkoivat varsinaisesti virrata vasta kolmekymmentäluvulla, jolloin erilaiset seurat ja nuorten harrastuspiirit vetivät kyläläiset mukaan yhteistoimintaan. Silloin näyttää myös virinneen kyläläisten oma sahuuttaminen. Uusi ajattelutapa oli astumassa vanhan rinnalle ja tilalle, joka haluttiin osoittaa myös näkyvästi omassa asuinpiirissä. Rakentamiseen tuli mukaan sahattu lankku ja höylätty lauta vanhan hirren rinnalle ja tilalle. Tämä merkitsi myös sahalla investointitarpeita, mutta ennen kaikkea työtä Kaarlon kasvavalle perheelle. Omavaraisuus oli luonnollista työvoiman suhteen. Lisäapua palkattiin, jos oli tarvetta ja omaa väkeä ei ollut riittävästi. Näin pojat olivat jo pienenä isän mukana kaikissa töissä, joissa vain voimat riittivät. (vrt. myös Korkiakangas 1996, s.76) Pääomien käyttö oli varsin vaatimatonta verrattuna myöhemmin yrittäjiltä vaadittuihin sitoumuksiin raaka-aineen, laitteiden ja työntekijöiden suhteen. Osa maksuista suoritettiin jopa vaihtokauppana. Kynnys yrittäjäksi ryhtymiseen oli siten enemmän asenteellinen ja arvosidonnainen kuin taloudellinen seikka.

Sodanjälkeinen aika oli uutta etsikkoaikaa. Kaarlo oli jo eläkeikäinen ja siirtymässä syrjään jokapäiväisistä raskaista töistä. Saha ei oltu käytetty moneen vuoteen, joten koneet olivat huonokuntoisia ja rakennukset rapistumassa. Kuitenkin siellä oli työpaikka avoinna kaikilla perheen nuorille miehille. Vaikka jälkeinpäin arvioiden työnteko oli ”kitkuttelua” – ylimääräisten ongelmien kanssa kamppailua ja vähään tyytymistä, oli saha kuitenkin kaikkien mielestä mahdollisuus, jota kannatti yrittää. Nuorten

miesten mieli vaikuttaa omaan elämäänsä oli haastatteluissa voimakkaasti esillä vielä 50 vuotta myöhemminkin. Samaan aikaan teksteistä voi lukea huolenpitoa, jota Kaarlo osoitti poikiaan kohtaan. Ajanoloon saha siirtyi kokonaan Alpon haltuun ja kauppakirjoja tutkiessamme hän laushtikin, että mitään ei saatu ilmaiseksi. Kaarlo piti siis huolen, että kukaan lapsista ei saanut lopullisesti erityisasemaa, vaan joutui työskentelemään oman elämänsä eteen aivan samoin kuin nekin, jotka olivat luopuneet sahasta ja perustivat omia yrityksiään muille aloille. Kyse oli myös yksinkertaisesti Kaarlon ja Tyynen eläkkeistä, heidän elinaikanaan ei tunnettu yrittäjän työeläkettä.

Pojat tutkivat erilaisia tuotantomahdollisuuksia, joille rajat näyttivät tulevan ulkoisista seikoista, sen sijaan omaa kekseliäisyyttä oli yllin kyllin. Koneita ja varaosia kerättiin vanhoista varastoista ja tekniikkaa kehitettiin näillä resursseilla. Tuotantosuunta oli selvillä, koska yhä ajateltiin ja elettiin paikallisen kulutuksen ehdoilla. Vasta 50-luvulla sahan markkanat vahvistuivat niin, että toiminta muuttui enemmän yrittäjämäiseksi. Läheisten suurten rakennustyömaiden johdosta menekki oli turvatumpaa kuin aiemmin, jolloin asioitiin ainoastaan paikallisten isäntien tai pienrakentajien kanssa. Talvella oli jo tiedossa, millaista tavaraa voi saada kaupaksi ja tukkien ostoon ryhdyttiin yrittäjän itsensä toimesta, eikä tyydytty ainoastaan passiivisesti sahaustoimemeksiantoihin. Pienyrittäjällä ei kuitenkaan alussa ollut varaa suurinvestointeihin vaan tuotannon määrää lisättiin vuosi vuodelta. Toisaalta se näytti olevan myös kysynnän suunta, rakennustyömaat edistyivät samassa tahdissa ja paikalliset sahat pystyivät vastaamaan niiden tarpeisiin.

Kun alkuun oli päästy ja laitteet kunnostettu, alkoi toiminnan laajeneminen näkyä jo koko kyllällä. 60-luvulla aloitettiin tukinostot suoraan tilallisilta ja tilaisuuden tullen jatkettiin pienten metsäpalstojen hankkimista, joita Kaarlokin oli jo lunastanut aivan sattumanvaraisesti. Varsinaisesti sahan varallisuus kuitenkin perustui raaka-aine varastoon, sahalaitokseen ja ennenkaikkea työssä oppimalla hankittuun ammattitaitoon. Ajan myötä oli varaa jo laajentaa kauppa-aluetta vientiin ja siihen ryhdyttiin hankkimalla välittäjät varsinaisten laivausten, vientikirjojen ja kontaktien pitoon. Kielitaito ja kaupallinen osaaminen rajoitti aluksi oman osallistumisen lähialueen

toiminnaksi. Koska Suomesta oli tullut merkittävä sahatavaran viejä jälleen sodan jälkeen, oli kysyntää myös pienen yrityksen tuotteille. Tarvitsi vain saada ensikontakti agenttiin ja testata tämän luotettavuus muutaman kaupan avulla. Varsinaista kampanjaa ei tarvinnut käydä, koska suursahat olivat vallanneet markkinat täysin ja piensaha ainoastaan täydensi niiden sopimusvajeita. Suurteollisuutta suosiva 70-luku olikin otollista aikaa vähäeleiselle yritykselle, joka ei ollut suurimittainen työllistäjä, vaan antoi perheen ulkopuolisille työntekijöille lähinnä tilapäistä toimeentuloa. Alpo sanoi, että silloin sai keskittyä rauhassa töihin, kun yritystä ei ikäänkuin huomattu olevankaan. Tämä oli kuitenkin maaseudun sahayrittäjälle riittävää.

Vuosisadan loppua kohden tekninen kehitys johti sahoilla prosessien koneellistumiseen ja niihin vaadittaviin kalliisiin investointeihin. Tuotantomäärät kasvoivat yhä suuremmiksi, jolloin peruslautaa ja -lankkua myytiin joskus hyvinkin halvalla. Yleensä tuotteiden hinnat vaihtelivat rajusti, joten pienyrityksen oli vaikea ottaa suuria eriä tuotantoonsa. Toisen sukupolvenvaihdoksen jälkeen saha keskittyikin tuottamaan hyölätyä erikoistavaraa. Sahattu raaka-aine ostettiin läheisiltä suuremmilta sahoilta ja valmiin tavaran markkinat keskittyivät muutamaa kotimaisiin ja ulkolaisiin tukkuostajiin. Näissä yhteyksissä yrittäjältä vaadittiin kielitaitoa, koska kontaktit olivat suoria. Esan ekonomikoulutuksella voitiin jo toimia suoraan sahalta kaukomaille. Virheellisen erän saattaminen perille ostajalle, oli selvitettävä itse, ilman agentin tai muun välikäden apua. Toisaalta hyvä laatu oli hinnan puolestakin arvostettua ja kannusti siten palkkaamaan ammattitaitoisia ja kokeneita työntekijöitä. 90-luvulla pienyrityksiä kannustettiin solmimaan yhteistyötä keskenään ja hankkimaan kontakteja vientikohteisiin. Tätä tarkoitusta varten perustettiin Euroopan Unionin rahoittamia ja yliopistojen vetämiä projekteja, joihin Esakin osallistui muiden mukana. Kuitenkin kansainvälisyyttä ja yhteistyötä on ollut koko sahan olemassaolon ajan, koska ilman sitä ei toimintaa olisi voinut olla pitkäjänteisesti. Kuitenkin jyrkät kysynnän vaihtelut ja sesonkiluonne ovat yhä tyypillisiä sahatuotannossa.

Yrittäjän puhetta, rajanvetoa, me ja muut

Yrittämisen identiteetti

Tässä luvussa tarkasteltavaksi kentäksi (kuva 1.) olen rajannut yrittäjästä itsestään lähtevän tietoisuuden, yrittämisen identiteettikentän. Tietoinen samaistuminen muihin yrittäjiin, ja vielä enemmän erottuvuus muista ammasteista, on bourdieulaiselle habitukselle tärkeä tietoinesta. Tällöin haastatteluista noussut maalaisjärki on sukupolvelta toiselle siirtynyttä tietoisuutta tuloksellisista toimintatavoista, mutta yhtä hyvin siihen sisältyy omaan aikaan liittyvää herkkyyttä reagoida nopeasti ja oikealla tavalla uusissa yhteyksissä ilmeneviin kysymyksiin. Voidaan myös kysyä, päteekö pelikenttämalli enää identiteettikentässä? Onko yrittämiseen liitettävää tapaa toimia, jota ei kyseenalaisteta, vaan se säilyy sisällöltään samana yrittäjäpolvelta toiselle? Tämän avulla määrittyy yrittämisen eetos, jonka yrittäjäksi ryhtynyt hallitsee ja joka ilmenee ulkopuoliselle erilaisuutena, outoutena. Vedämme rajaa meidän ja muiden välille, mutta vain tilanteissa, jotka niin vaativat (Teinonen, 1997, s. 303 – 305). Kun yrittäjä osallistuu pesäpallopeleihin tai valmentaa junioreja, hän ei ole toisenlainen. Yrittämisen eetos aktualisoituu erityisesti siihen liittyvissä olosuhteissa, ja toki yrittäjänä olemisen normeissa. Tarkastelen seuraavassa tilanteita, joissa rajanvetoja ilmenee. Yrittäjä piirtää omakuvaa puhuessaan omista tavoitteistaan ja saavutuksistaan, mutta myös kertoessaan työntekijöistään tai yritykseen liittyvissä kaskuissa.

Koska tarkasteltava yritys on riittävän pieni, ei synny tilannetta, jossa erottautuminen tapahtuisi näkyvällä työtehtävien valinnalla tai leimallisella pukeutumisella. Tapahtuu paremminkin päinvastoin – yrittäjä ei tuo julki menestymistään arkisessa elämässään, vaan jättää sen ulkopuoliselle arvailujen varaan. Suhdannevaihteluista voimme lukea lehdissä, mutta vain harjaantunut silmä voi lukea ne suoraan yrityksestä. Keskusteluissa ja työhön osallistumisessa osallistuvan havainnoinnin aikana ulkopuolisille näkymättömät karikkopaikat koettiin raskaina, joskus ne näyttivät aluksi jopa ylipääsemättömiltä. Tässä kuitenkin uskon yrittämisen eetoksen auttavan yrittäjää

suoriutumaan näistäkin tilanteista. Aikaisempien sukupolvien luoma tuttu pohja auttaa toisen tai kolmannen polvan yrittäjää aivan eri tavalla kuin heitä, joiden taustalla ei tällaista perinnettä ole. Ei riittänyt ainoastaan, että oppi menettelytavat tukin oston tai vientikaupan suhteen, täytyi myös selviytyä verotuksesta ja siihen liittyvästä kirjanpidosta.

Alpo: Siinäki on saanu opiskella, että ne paperit oppii täyttämään. Tuosa oli kans kova opiskelu, kun tuota niin. Sillon oli meillä semmonen parempi vuosi, sillon just myytiin sinne Kreikkaan. Ja sillon oli tuloja, että tuli verotusta kovasti. Sitten, kun hinnat putos hyvin äkkiä, että ei kannattanu oikein enää ruveta sahhaamaan. Miten siinä sitten menettellee verojen kansa. Kaikellaisilta yritin kysellä, miten tämä homma hoijetaan? (Haa10, s.7-8).

Verotarkastajat vierailivat sahalla ja tarkastivat yhden pienen kokonaisuuden, jonka perusteella määräsivät verot. Jos kokonaisuutta olisi tarkasteltu, olisi tulos ollut toisenlainen, alalla jossa vuosittaiset ja kausivaihtelut vaikuttavat taloudelliseen tulokseen voimakkaasti. Kun kaikki käytännön työt olivat yrittäjän omalla vastuulla, ei ollut mahdollista käydä kursseja, eikä niitä lähiseudulla ollut tarjolla kuten ei myöskään erikoisasiantuntijoita. Yhä vielä tilanne on lähes samanlainen, mutta Esalla on toki koulutusta hallinnollisten töidenkin osalta. lakitekstien ja verosääntöjen oma tulkinta ei vielä riitä, kun esimerkiksi on kysymyksessä käsite pienestä ja suuresta yrityksestä. Veropäätösten sanamuodoista ei ole helppo ”hoksata”, mistä on kysymys.

Alpo: Se oli siltä ajalta just. Lääninverolautakunnasta tulivat tarkastaan, että meillä oli, kun oli väärin katkastu [myyntikirjanpito]. Sillälaila, niisähän ohjeisa oli. Minä olin tulukinnu niitä väärin, että kun se tuommonen pieni liike pysty niiku maksuperusteella kirjaamaan, mutta isommalla piti olla suoritusperusteella. Ja tein maksuperusteella. Niitä rupesivat verottaa, niin sitä tuli sitten joka vuosi. Aluksi minä en hoksannu. Ei yhtään saanu asiantuntijaa, joka ois ruvennu koriiaan. Piti ite ruveta tutkimaan.

Ja semmosta on se lääninverolautakunnan verotus. Sitten joku poika, joka sanoo hän on ollu vasta kursseilla, miten näitä lasketaan, semmonen oli sielä asiantuntijana. Voi hyväneaika, yhtä huijaustahan se on koko lääninverolautakunta.

Minä oikein tuonne veronmaksajien liittoon soitin. Ei sieltä apua tullu. Onneksi oli verojohtaja semmonen, piti lautakunnasa vähän puolia. Harvinainen vero-

johtaja. (Haa10, s.7-8)

Kirjanpidon opettelu sujui yrityksen ja erehdyksen menetelmällä niinkuin monet muutkin yritystoimintaan tulleet uudistukset. Vastaan törmäsi verohallinnon virkamiesmenteliteetti, joka perustui yhden alan asiantuntijuuteen ja siinä hankittuun omanarvontuntoon ja vallankäyttöön (Haa13, s. 12). Yrittäjän näkökulmasta oltiin tekemisissä yhden yksityiskohdan kanssa, jonka hallinta ei edes edistänyt varsinaista toimintaa, vaan päinvastoin, kului ainoastaan aikaa erilaisen katsantokannan ymmärtämiseen. Toisella osapuolella ymmärtämisen halua ei ollut, vaan asian opettelu tapahtui juridisten asiakirjojen ja vaikeaselkoisten ohjeistusten avulla. Yrittäjällä oli kuitenkin usko, että asiat saadaan järjestymään oikealla tavalla, kun vain ei hellitä ja anna periksi siitä, minkä katsoo olevan oikein. Tässä luotettiin jälleen omaan apuun, kun muita luotettavia neuvoja ei ollut saatavilla.

Hieman samanlaiseen tilanteeseen joutuivat monet yrittäjät 1990-luvun alussa pankissa asioidessaan. Vaikka pankinjohtajien erikoiset päätökset toki olivat jo kummastuttaneet aikaisempien polvien yrittäjiä (Haa10, s. 17-18), oli tilanne tukala monelle tottumattomalle aloittajalle lainojen korkojen nopeasti noustessa moninkertaisiksi. Samoin lainan saanti saattoi tyrehtyä täysin, kun vakuudet arvioitiin aikaisempaa pienempään arvoon (Haa10, s.19). Suhdannevaikutus heijastui myös sahalla konkursiin joutuneiden ostajien jättäessä laskunsa maksamatta, varaston hankintaan otettujen lainojen noustessa ja sahatavaran kysynnän laskiessa rajusti kotimaassa. Ulkolaiset ostajat ja luotettavat tavaran toimittajat pitivät kuitenkin sahan toiminnassa tuon vaikean kauden yli. Pankeissa siirryttiin keskitettyyn päätöksentekoon ja suuriin yksiköihin. Monet tutut pankinjohtajat joutuivat luopumaan tehtävistään, joten yrittäjien oli luotava neuvotteluasemat uudelleen.

Yrittäjän kannalta tilanne on yksinäinen. Tarvittavat päätökset on tehtävä usein nopeasti ja vaihtoehtojen etsimiseen ei ole riittävästi aikaa, koska tuotannon läpivienti vie yhtä paljon aikaa kuin muulloinkin. Tilanne ei aina tunnu olevan hallinnassa, mutta valittu elämäntapa kuitenkin auttaa eteenpäin. Yrittäjien keskinäinen yhteydenpito ei välttämättä satu kohdalle silloin, kun on tunne, että ollaan suurimman sanktion,

konkurssin, partaalla. Haastatteluissa ei konkurssinuhkaa nostettu esille, mutta se tuli esille havainnoinnissa. Suurimmat virheet saattoivat olla juuri verotuksen oikaisun hitaudesta ja rahoitusongelmista johtuvat yhteensattumat. Näihin asioihin yrittäjä saattoi varautua varovaisella etenemisellä siten, että yritystoimintaa laajennettiin vain pienin askelin vuosi kerrallaan. Toisenlaista strategiaa noudattavat yrittäjät ottivat suurempia riskejä ja onnistuessaan saattoivat laajentaa toimintaa hyvinkin ripeästi. Alan kehitystä seurattiin aiemmin tekemällä vierailuja toisille sahoille ja nykyään osallistumalla messuille tai näyttelyihin. Yhteyttä pidetään parempina aikoina, jolloin haetaan ideoita käytännön tasolla, mutta myös mitataan tasoa, jolla muut alan yrittäjät ovat.

Alpo: Kyllä ne oli hirviän mielenkiintoisia, kun teki niitä sahavierailuja. Kyllä joka kerta oppi jottain. Kyllä ne mielellään tuli keskustelleen. Kyllä se oli mukava keskustella, niistä sai aina jottain. Jostakin tuommosesta yksityiskohista. Saha-alan asioista, ja semmosista. Ja sinne kun meni, niin sielä aina jonkulaista, että tuohan on hyvä homma meillekin. Joka sahareissulla tuli uus idea. Niitä tuli kyllä mieleen joka kerralla. Laitalan Arvon kansa me käytiin, ja yksinkin. Esan kansa ei oo ollu vielä oikein aikaa. (Haa10, s.6)

Innostus ja mielenkiinto toiminnan jatkuvaan kehittämiseen nousee jatkuvasti esille. On tunne, että kaikki on mahdollista tietyissä rajoissa ja on isäntä omassa yrityksessään (Haa7, s. 6). Sosiaalinen yhteys muihin saman alan yrittäjiin ja vertailu, kuinka toiset ratkaisevat samat asiat antoivat luottamusta omiin resursseihin. ”Yksityiskohista” saattoi huomata, että toiset tekevät liki samoin kuin itsekin.

Alpo: Kyllähä se joka sahkaa ja kanttaa, ja teränterotukset ja muut. Kyllähä minä kauan aikaa nii ite laitton. Terät terotin ja laitton tällit. Ja oli siinä sitte hommaa, ku kaikki piti. Osti tukit ja piti kirijanpivon ja kaikki semmoset työt. Oikiastaan vähän toisinaan tuntu, että kaikki muut on vähä apumiehiä täsä. Ei oikiastaan tahtonu olla semmosta pätevää, joka ois kunnolla hallinnu sen tehtävän. Aina ku työtekijälle tulee, että ei pystyny tekkeen, niin se täyty vain tehdä. Ei siinä ollu vaihtoehtoja. Oli se aluksi, ku remontitki joutu tekkee. Ku ei ollu kulumahiomakonetta, eikä ollu hitsausvehkeitä. Ku viilalla ja rautasahalla joutu tekkeen ja niittaamaalla. Kamalaa. Mutta niillä sitä on pitäny toimeen tulla. On konstit täytyny aina keksiä, ku joku on särkyny. Ei muuta ku mennä romuläjälle katteleen, että mistä tuo sitte tehään. Kaikkia mielikuvitusta, ruveta niitä romuja yhistelleen, että näistä se

syntyy. Johonki hajottamolle ja sieltä ostamaan Mossen osia kuljettimiin. Mutta ne oli kuljettimesa hirviän hyviä. Ne kesti.(Haa12, s.18-19)

Yhä uudelleen ja uudelleen korostuu itse tekeminen (mm. Haa2, s. 10, 11, 12 tai Haa7, s. 2 ja Haa14, s.3). Pienyrittäjän on hallittava jokainen osa-alue, olipa sitten kysymys hallinnosta, tekniikasta tai markkinoinnista. Tekemisen vastuu on aivan omakohtainen. Töihin tartutaan ripeästi ja ne saatetaan loppuun asti mahdollisimman pian työpäivän pituudesta huolimatta (Haa4, s. 3). Asiakkaille lähtevät tuotteet ovat moitteettomia laadultaan, mutta sahalla tehtävässä pikkutarkassa työssä ulkonäkö tai työtavat eivät ole merkityksellisiä. Niiden sijaan arvostetaan tarkoituksenmukaisuutta ja käytännöllisyyttä. Kun työpäivät venyvät pitkiksi, on lepotaukoja otettava. Alpo ja Kaarlo ottivat pienet torkut ruokatauolla, Esan ottaa tauon aikana puhelimitse yhteyden kotiin.

Alpo: Kyllä se silloin [ennen]oli palijo parempaa kuin tänään. Tuo homma selevempää. Ne sai ne kaupat tehdä ja sitten sai ostaa tietyn määrän tukkia ja ne oppi kyllä tekemään ne sahuuulletelotki. Ja kun tukit sahattiin, niin ne ei palijo vaihtele. Tietää, kuinka palijo niistä tavaraa tulee. Ei ne kymmenen prosentti välillä heittää. Kyllä siinä joskus vähän tietysti kiirestä teki. Me Maunon kansa, kun tuota laskettiin niitä laivauspapereita sitten. Niin silloin minä oon ottanut ennätysnokkaunet. Silloin kertakaikkiaan, kun ne paperit piti saaha matkaan ja sano, ei pystyny enää. Ei jaksa. Minä sanon Maunolle, että katopas nyt kellosta, kuinka kauan mennee, kun minä otan norkun. Pikku unet. Niin neljäkymmentä seittemän sekuntia.

Minä: No, se riitti?

Alpo: Se riitti. Rupes homma taas käymään. Kun Mauno katto sekuntikellolla aikaa. Se homma käy aina. Ne on ollu niitä lyhimät nokkaunet. Kyllä tuola kans yhen kerran, kun kevväällä. Kun tuota niin, sitähan joutu töijen jälkeeseen vielä lähteen niihin tukin mittauksiin. Niin, kun oli kevätpuoli. Yrityksen Einon tukkeja mentiin mittaamaan. Niin ei auttanu mikkään muu, kun tukkikasan päälle, ennen kun alettiin mittaamaan. Niin siinä sitä vaan. Vai ei siinä menny viittä minuuttia kauemmin varmaan. Aurinko paisto. Mukavasti lämmitti tukkikasan päälle, niin siihen, kun istahti. (Haa10, s.10)

Aikojen muuttumisesta kyllä puhutaan muistelutyypisissä haastatteluissa, ja tietenkin näin osittain onkin. Käytännön tasolla painopisteet näyttävät muuttuvan, koska sopimuskumppanit ovat toiset kuin edellisten sukupolvien aikana. Tekniikan muutos luo uudentyyppiset työolosuhteet, joissa koneet ovat aina vain suuremmassa osassa

työntekijämäärän supistuessa (Haa10, s. 15). Yrittäjän omat työtavat näyttävät säilyvän sukupolvelta toiselle. Tehdään pitkiä työpäiviä ja rentoutumisenkin koetaan usein kuluvan hyödyllisen toiminnan merkeissä (Haa12, s. 9). Toinen merkittävä alue on tunne oman elämän hallinnasta. Yrityksen kehittyessä näkee konkreettisesti työn tulokset ja voi oikeutetusti sanoa, että päämääränä on miellyttävä työ.

Alpo: Sehän on nuilla kursseilla, kun on opetettu. Että se pitää tehdä semmonen päämäärä, mihin ja siitä lähtiä sitte sitä suunnitelmaa sitten tekkeen. Mulla oli semmonen, tuota nuin: kohtuullinen toimeentulo ja miellyttävä työ. Se oli se päämäärä. Ei ollu se jatkuva kasvu. Ei tarvinnu olla suuri ja kaunis. Kohtuullinen toimeentulo ja miellyttävä työ. Se oli se päämäärä, työn päämäärä. Siihen suurinpiirtein pääsin.

Minä: Oliko se yrityksen toiminta-ajatus?

Alpo: Se oli toiminta-ajatus. Ei ollu silloin tarkotuskaan. Että se riitti, se. (Haa10, s.13)

Tässä luvussa toimintatavoiksi nousevatkin oma apu, tahto selvitä ja selvittää asiat itse, monipuolisuus ja kyky pitää vireillä useita hankkeita yhtä aikaa samoin kuin ripeys ryhtyä toimiin ja konkreettisesti tekemällä kehittää suunnitelmia.

Sosiaalista vastuuta

Ennen sotia, Kaarlon aikana, elettiin vielä siirtymäkautta omavaraisuudesta rahatalouteen. Monet töihin tulleet eivät saaneet sahalta pääasiallista elantoaan, vaan saivat lisäapua toimeentuloonsa, mahdollisesti ainoan rahallisen palkan. Tuohon aikaan oli vielä tavallista auttaa naapuria talkootöiden merkeissä ja se merkitsi, että palveluksesta odotettiin vastapalvelusta ja apua myös tarjottiin, jos huomattiin siihen tarvetta. Kaisa kertookin, kuinka joulun alla vietiin heinäkuormia tai halkokuormia samoille naapureille, jotka olivat töissä sahalta (Haa8, s. 1). Töissä oltiin yhtenäisenä joukkona, ja tavat määrittyivät aika paljon samaan tapaan kuin Ilmar Talve (1962) kuvaa vuosisadan vaihteen sahatutkimuksessaan. Tämä heijastuu myös Kaisan muistikuvassa nuoruudesta, jolloin työmiehet kävivät lepotauon aikana Jussilan pirtissä kahvilla.

Kaisa: Muistan kai minä sillo, ku ne kuluki ne sahamiehet siinä Jussilalla kahavilla, ku se äiti piti niille sitä kahavilaa. Se oli ensin tuo Alatalon Jussi ruvennu tahtoon, että mahtasko se. Isä tuli kyssyy sitä äitiltä, sehä aina [kysyi]. Tuota, eihän se ollu, kun jonku viikon se sahhausaika talavella. Vai siinä oli palijo miehiä. Niitä pitkä jono tuli. Vähä niiku etumies oli se Alatalo Jussi. Se sieltä ensimmäissä tuli. Sitte kun ne lähti, niin se Jussi pani sen lakin päähän ja sitte sitä lähettiin. Niin. Palijasta kahavea vain. Toisinaaha silloli äitillä niiku palavelija. Sillo, kun oli se sahhausaika. (Haa8, s. 3).

Työtaidot eivät aina vastanneet ammattitaitovaatimuksia, mutta mukanaolon halu ja miesten määrä sitten korvasivat muut puutteet. Joukkoon pyrittiin jo pikkupojasta lähtien, isän ja vanhempien veljien esimerkin mukaan. Muutamista tulikin pitkäaikaisia työntekijöitä, kun taas toiset lähtivät muutaman päivän kokeiltuaan muualle.

Salme: Se on kans semmonen yksi ylimääräinen rasite [työtekijöiden koulutus], että aina joutuu niinku niien kans varmaan aluksi. Ja sitte, kun se niin tarkonki ne kouluttaa. Että Naapotin, kukahan se oli, tuli niin pienenä töihin, että sehän kasto sen. Sehän otti kantapäistä kiinni ja siitä sillalta niin tukkasi päätä Järvioijaan ja kasto sen työmiehen. Ja siitähän tuli ihan hyvä työmies. Kuka se oli, se tuli hyvin pikku poikana seki töihin. Oliko se Naapotin Kalevi? Joo, että vähän semmonen henki sielä on. Patruuna kastaa työmiehen ensin ja sitte rupiaa sitä opettaa. (Haa2, s.6)

Välillä oli mahdollista myös hieman kujeilla, mikä osaltaan osoittaa yhteenkuuluvuutta. Tosin kohde ei aina ollut ajantasalla, tai huvittunut seurauksista. Maaralan Ahti ja sahan omistajat Sulo ja Alpo olivat ikätovereita ja pelasivat vapaa-aikanaan muun muassa pesäpalloa kyläjoukkueessa. Hyvä yhteishenki paljastuu näiden kaverusten tempauksista myös työpaikalla.

Salme: Sen minä muistan, kun tuole Pusan Einolle sahattiin. Ja se oli ihan oottamasa. Ja se oli ehkä ihan niiku pikkusta vaille valmistumassa jo ne sen puut. Ja tuota Maaralan Ahtihan oli semmonen vähän sen henkinen, että se piti tätä työväestön puoltaki. Sillä lailla, sitä ei niiku riistetty millään tavalla. Piti varansa. Ja kun sieltähän meni raamin luota, oli reikä siinä konehuoneen seinässä ja siitä meni rautalanka konehuoneeseen, ja siitä kun nykäsi niin kello soi siellä konehuoneessa. Se oli semmonen merkinanto systeemi. Ja tuota Sulo oli varmasti sillon konneen käyttäjänä. Mutta Pusan Eino, kun seiso siinä vieresä niin kello kun meni nelijään. Ahti katto ihan tarkasti. Kello kun oli nelijä, sillon se veti rautalangasta ja koneet pysähty ja muutama tukki jäi sahhaamatta. Niin Pusan Eino katteli vähä pahasti, kun työläiset lopetti siltä päivältä ja sen piti tulla

seuraavana päivänä sitte uudelleen. (Haa2, s. 4).

Työturvallisuuskeskustelut eivät näyttäneet olevan päällimmäisenä huolena hyvinkin raskaissa töissä. Työpaikalla oltiin omissa vaatteissa ja kukin hankki ne harkintansa tai varallisuutensa mukaan. Vaikka tapaturmalaki oli jo voimassa sahan perustamisen aikoihin, sitä on alettu soveltaa ja tarkkailla vasta aivan viimeisten vuosikymmenien aikana. Sahalle rakennetut tai käytettyinä ostetut koneet ovat olleet aikakautensa käsityksen mukaisesti yhtä turvallisia kuin muuallakin.

Salme: Maaralan Ahtilla oli niin resuset tennarit, että tästä ihan poikki siitä päältä. Ja sitte ne oli olleet vaaleet aluksi ja sitte ne oli ihan nokiset ja likaset, kun sieloli kaikilla likaset ja nokiset kengät. Ja sitten kun on ne kiskot, jota pitkin tukit mennee raamiin. Semmoset aika kapiat kiskot. Niin se pani jalan siihen kiskolla ja tämmönen pravuurinnumero siinä sitten oli, kun tukkivaunut siinä lähesty tuolta, niin se veti varpaat ulos sieltä kengästä. Sieltä sen reijän kautta ja anto niien vaunujen mennä siitä sen kengän yli. Sillä oli niin resunen kenkä, että se voi heleposti vettä varpaat ulos sieltä kengästä. Kylmän rauhallisesti seiso siinä, kun tukkivaunut meni kengän yli. Ja varpaat pelastu.

Minä: Mutta sitte sielä ei tosiaan oltukaan kumisaappaissa ja tämmösissä paksuissa kengissä?

Salme: Ei, ei sitä oltu. Ei ollu turvakenkiä. Eikähän mullakaan haalareita päällä ollu. Eikä semmosia sillon vielä. Sen jälkehen. (Haa2, s. 6)

Minä: Olitko sinä sitten iha mekko päällä siten?

Salme: Olin varmaan. Olin varmaanki. Eihän mulla.

Minä. Minusta tuntuu että sinä oot sitte varmaan aino, ainoita naisia, jotka on sielä sahalla ollu töisiä.

Salme: Niin voi olla. Niin minäkin luulen. En minä muista että ois ollu. Eihän sielä tuota. (Haa2, s. 6)

Aina eivät tapaturmat olleet vältettävissä. Näistäkin tilanteista jälkeenpäin kerrotaan pilke silmäkulmassa. Sen verran suuria tapauksia ne toisaalta olivat, että nousevat esille melkein joka haastattelussa. Alpo oli itse täysin raitis, mutta näyttää ymmärtäneen, kuinka toimia viinaan menevienkin kanssa. Mitään todella suurta onnettomuutta ei sattunut, mutta niin kuin Mauno huomauttaakin, se oli hämmästyttävää (Haa7, s. 4).

Alpo: On siinä kyllä ollu monenlaista työntekijää. Yksiki työntekijä vietiin muhakauhalla kerran kotia, ku seuli uupunu sinne kantintekkoon. Kontiahon Ahti oli. Silloli ollu pontikkapullo matkasa ja seuli tullu otettua sitä liikaa ja seuli

nukahtanu sinne kanttimontuun. Nii pantiin, rukinkauhaan pistetiin muhia, ja kannettiin se rukinkauhaan ja vietiin rukilla kotia. Sei tienny mittään, veteli unia vain. (Haa12, s. 17)

Alpo: Toinenha seuli sillä Ahtilla sillo, ku se ajo tuon rugin tuonne oijaan. Ja silloli ollu se pontikkapullo sieläki, oli ollu rugin kopisa. Se löyty sieltä. Se ajo sillanpähän ja se keikahti se rukki tuonne oijaan. Se yritti alakaa jolleki panna kutterilastua. Helmikö se sitte hommas Sulon sinne. Ja seuli tuota Ahti ollu kömpimäsä sieltä kopista ylös. Ja meinannu, että hän oli kahtomasa, että miten sille miehelle oli käyny. Sulo vei sen sitte heti tuonne lääkäriin, ku seuli semmonen käräys ollu. Vai eihän seus millään lähteny, ku seuli senverran hutikasa. (Haa12, s. 17)

Alpo: Seun melekein yks niitä parraita työntekijöitä ollu se Ahti. Siltä kyllä onnistu vaikka mikä työ. Ja sillei tarvinnu monta kertaa sitä sanua. Riitti, kun kerran sannoo. Suurin osa työmiehistä on, että ku vaikka sille sannoo, kuinka monta kertaa, nii aina tulee sama virhe. Se kyllä käsitti. Silloli tavallista enemmän sitä maalaisjärkiä. Saa sanua, että kymmenellä kerrotuna tavalliseen työntekijään. Seus ollu melekein sama mihin ammattiin seus alakanu, nii kaikki ois onnistunu. Apulaisjohtajaksiha sitä sanottiin. (Haa12, s. 17)

Tämän saman tapauksen olen merkinnyt muistiin kaikilta haastatelluilta ja sen lisäksi sitä kerrotaan monesti esimerkkinä sahatöistä. Toinen toistuva tapa kertoa sahasta on muistella, keitä siellä oli kuusikymmentäluvulla kesätöissä kouluaikoina.

Mauno: Minä oon kyllä ollu niiku issää tuuraamassakin jo vähän yli kymmenvuotiaasta lähtien, silloin kun se on jossakin ollu. Niikun myymässä, justin niitä hommia tehenny. En minä niinkään palijo oo, en oo höylänny palijo ollenkaan ja semmosta. Mutta oon apumiehenä ollu kyllä.

Isähän sano, että se on tosi huippumies se Kontinahon Ahti. Että jos se ei ois viinaan menny niin se ois kyllä ollu jossakin kovemmissa hommissa. Että se oli tosi. Se pysty tekkeen mitä vaan.

Mutta tuota se oli hämmästyttävä, että vaikka se joskus joi. Niiku se sillä vanhalla höyläkonneella höyläs, niin sielä oli semmosia pitkiä remmejä, muistakko, semmoset hirviät remmit. Niin sielä sohi kepillä ja sano, että älä sinä Mauno hättäile. Kyllä tämä hyvin mennee. Ja ihime, että se meni. Se kyllä, se oli tosi taitava mies se kyllä. Ja Ruhan Veska kans. Että tuota sehän on toinen merkkihenkilö. Että seki tuota isän kans pohtivat sahan työasioita. Että se niiku hyvin vilipittömästi se niitä asioita mietti.

Niin se Veskahan on ollu viistoistavuotiaasta asti. (Haa7, s. 4 – 5)

Seuraavassa haastattelussa muistelevat Alpo ja Veska yhdessä yrityksen aikoja, jolloin Alpo oli jäänyt yksin huolehtimaan sahasta. Veskan isä oli kuollut sodassa ja hän oli heti pienestä asti töissä mukana. Muistan itsekin, kuinka Jussilassa pidettiin erityisesti

huolta tämän perheen toimeentulosta. Tyyne teetti Veskan äidillä kaikenlaista pientä askareita, tai osti marjoja ja sieniä talven varalle. Veska oli kuitenkin nuorena miehenä rakennustöissä kierrellen ympäri Suomea, ja palasi osin alkoholisoituneena takaisin kotimökilleen. Myös hän painottaa normia, jonka mukaan jokaisen on huolehdittava omasta osuudestaan tekemällä töitä ja maksamalla velkansa. Seuraava ote haastattelusta myös paljastaa pitkään jatkuneen yhteistyön hengen. Vaikka Alpo on työnantajan osassa, on Veskalla selvä varmuus ystävyydestä, johon voi luottaa.

Alpo: Oli se hirviän tuntonen höylä, kun se pyöri niin kovasti.

Veska: Niin sinähän jätit viimesen pölkyn aina

Alpo: Niin, höyläämättä, kun ei ollu vahinkua vielä tullu. Nakattiin menneen.

Veska: Joo, niihän sinä sanot sitä.

Alpo: Koko ajan sai pelätä.

Veska: Joo, on me Alpon kans töitä tehty.

Alpo: Korennolla kannettiin sitä vettäki.

Veska: Joo, niin tehtiin

Alpo: Sitä meni hirviästi.

Veska: Joo, ja minäki olin meleko poikanan vielä.

Alpo: Joo.

Mauno: Olikkos sinä sen jälkeken töissä sahalla pitkän aikaa? Monta vuotta.

Veska: Olin, olin. Mehän Alpon kans oltiin. Me oltiin kahestaanki, tuota sen jälkeken niin monta vuotta.

Mauno: Eikö siinä sitte muita ollu?

Veska: Ennenku armeijaan lähin. No, me kahestaan oltiin.

Mauno: Eikö sahalla ollu kettään muita?

Alpo: No, ei siinä. Sitte talavella sahhuu aikana mitä oli.

Veska: Ei, minä olin vain.

Mauno: Sinä olit niiku vakituinen työmies.

Veska: Heh, me Alpon kans vain oltiin.

Alpo: Tässä kaikki.

Veska: Toisilleen juoniteltiin.

Alpo: Ei ollu oikein muita, kelle ois juonitellu.

Veska: Hehe, niihä se on. Ja ei meillä ollu mittään, kyllä me Alpon kans on pärijätty hirviän hyvin. Vaikka me on juoniteltuki toisilleen. Vai mitäpäsiin. Saahan sitä.

Alpo: Se ei ollu vaarallista.

Veska: Ei oo vaarallista.

Mauno: Onko se kottia antanu, kun on tullu tahtoon?

Veska: On se sillo antanu. Eihän minun nykyää oo tarvinnukkaan, kato minähän en oo. Onkohan minä käyny hakemasakaa.

Alpo: No, ei oo nyt pitkään aikaan, kun et oo ennää ollu töisäkää.

Mauno: Niin, mutta sillo aikasemmi, antoko se kottia?

Veska: Anto, anto se. Anto Alpo.

Mauno: No, jos ei ollu saalissa. Antoko sitten?

Veska: Anto. Antohan se nimen paperiinki, ihan, kun minä vekselin tein.

Joo. Kyllä se, kyllä me Alpon kans on pärijätty. Vai eihä se muuten naapuri oiskaa.

Mauno: Nii, mutta ainapa sinä oot maksanu takasi ja oot töissä ollu.

Veska: Joo, kyllä me on töisä pärijätty. (Haa4, s. 1-2)

Kun kaivostoiminta alkoi vain viiden kilometrin päässä, sen vaikutus näkyi muutenkin kuin uusina työtilaisuuksina. Nuoret ovat aina herkästi aistimassa ajassa liikkuvat virtaukset, niin tutkimuskylässäkin. Koska Veskan perheessä oli jo totuttu työväestöasetelmaan, oli luonnollista, että jonkin asteinen kapinointi kohdistui juuri sahaan, tuttuun paikalliseen työnantajaan. Tilannetta kuitenkin kuvaa, että yrittäjän kannalta välikohtaus oli merkityksetön, jopa suotuista, mutta kuvastaa aatemaailman muutosta yhteiskunnassa.

Alpo: Se Veskan nuorempi velimies, se Niilo, sai aivan lakon aikaan sahalla.

Minä: Onko sielä lakkoki ollu?

Alpo: Se oli hirviän hyvä, sitte, kun sielä oli tuo Niemelän Erkki tuosta, Niemelästä. Asu tuosa melekein vastapäätä. Niin se Erkki oli töisä ja senhän ois mielellään pannu pois, vaan ku se oli nuin naapuri, niin sitä ei oikein kehannu. Siinä pullahti sitte mukavasti lakkolainen pois, kun eihän niitä ollu. Se oli siihen aikaan, se oli vain niille pitkäaikaisia työntekijöitä varten. Kun lakko oli, sai ne pois.

Minä: Oliko sielä sitten palijo miehiä, sielä lakossa?

Alpo: Sehän koko porukka meni. Se ei ollu oikein sahhuaikaa. Sehän oli aivan sama, oliko ne lakosaki. Se ei juuri mittään merkannu.

Minä: Mistä ne, minkä takia ne sitten?

Alpo: Kai se palakosta oli. (Haa10, s. 2 – 3)

Oli myös toisinpäin siirtymistä. Jos kaivoksen teollisuustyötahti ei soveltunut, oli töitä ennenpitkään etsittävä muualta. Monesti työteon motivaatio oli pelkkä ansio ja sen karttuminen tunteja laskemalla. Se ei kuitenkaan sopinut yrittäjälle, oli tultava myös tuotteita. Pienen sahan työt olivat kuitenkin niin pieniä sarjoja tai muuten päivän mittaan monipuolisia tehtäviä, että niistä oli vaikea saada aikaan urakaluontoisia kokonaisuuksia. Sitäkin on kuitenkin tehty.

Minä: Oliko ne urakatoissa?

Alpo: Kyllä ne oli yhtenä vuotena. Minä laskin sillä lailla, että oliko se määrätystä määrästä, kun me höylättiin, kun tuli. Niin kyllä se nosti niitä palakkoja. Kyllä ne tykkäs siitä. Jopa Suntpekkiki, joka kuluki sieltä kaivokselta.

Minä: Kun tuo oli kerta tuommosta kausiluontosta tuo työ, eikö ne menny sitten kaivokselle töihin, kuka kynnelle kykeni.

Alpo: No kyllä niitä meni. Kyllä niitä meni, mut siinoli palijo sitte niitä, niiku maanvilijelijöitä. Ja ne on kaikista parasta työntekijöitä, jotka on kotona käyttäny jo sitä maalaisjärkiä. Sillä sitä onnistuu. Ne hyviä työntekijöitä, ne on semmonen hyvä porukkaa, kun nehän talavisyvännä joutavat. Nii kevväällä suurinpiirtein touvontekkoon joutuvat. Kyllä se sillon, kun kaivos tuli, niin kyllä sinne lähti täältä. (Haa10, s.11)

Työtehtäviä, joita nykyään tehdään suurissa vientisahoissa tietokoneiden, elektronii-kan ja kuljettimien avulla, tehdään yhä samoilla menetelmillä kuin vuosisadan alussa. Aivan viime vuosina vaatimukset ovat vain lisääntyneet, koska on oltava entistä tarkempi työssä ja tehtävä nopea päätös suorituksen onnistumisesta. Siksi onkin hyvä, että tulijoita on riittänyt ja niistä seuloontuneet tehtäviin sopivat tekijät. Eri työteh-tävät vaativat erilaisia ominaisuuksia.

Alpo: Tuo Kujalan Antti, se oli. Se oli yllättävän hyvä lajittelemaan. Se pyöräytti sen tavaran ja sano mitä lajia. Kyllä sille oli neuvottu, mutta miten sillä oli jääny se kartta niin hyvin päähänsä. Ei oo muut palijo pystyny niin hyvin lajittelleen, kun Antti.

Moniki sitä vahtaa, sitä lauttaa kauan, eikä sitten tiiää. Se pyöräytti ja kahto molemmilta puolilta ja sano, että mitä tämä on. Minkä lajittelijan tulee kattuaki. Se tuli heti, mitä se on.

Yks tuli myöhemmin ja se pani lautoja eri läjiin ja sille oli niiku neuvottu. Ja se ei tienny, mikä mihinki tullee, vaan vähän ajan päästä meni kysymään, että mitä nyt tuosa pinossa on. Niin se ei tienny ennää, että mitä misäki oli. Vaikka monta kertaa neuvottiin. (Haa10, s. 4)

Samanlaista prosessia on käyty jälleen, kun yhdeksänkymmentäluvun lopun työjoukko on muodostettu. Toisaalta suuret työnantajat ovat useiden kymmenien kilometrien päässä, joten tarjolla on motivoituneita työntekijöitä. Vuosisadan vaihteessa oli töissä kuusi miestä ja tehtiin osittaista työvuoroa kuudesta kuuteen. Sahalla uskotaan jälleen lamavuosien jälkeen tulevaisuuteen. Se on aistittavissa jo alueelle saapuessa yrittäjän ja työntekijöiden ilmeistä. Vienti on suhteellisesti suurempaa kuin koskaan ja volyymin kasvu auttaa uusien investointien suunnittelussa. (Haa14, s. 6-7).

Itsenäisiä, keksijöitä

Jo aiemminkin on tullut esiin lähes rajattomalta näyttävä itsenäisyys ja kekseliäisyys. Työ on usein ruumiillisesti raskasta ja kiireistä, mutta yhteishenkeä näyttää olleen joka aikakautena. Kaarlo, Alpo ja Esa ovat johtajan ja työnjohtajan asemassa ja viimekädessä sanovat kuka tai mitä kulloinkin tekee, mutta se ei estä laskemasta leikkiä omasta tai työmiesten asemasta. Muistan itsekin nähneeni taulun, josta Salme mainitsi haastattelussa.

Salme: Tai ohan sielä semmonen omalaatunen huumorinsa, ku sielähän luki oven päällä että varokaa hulluja repsikoita, syöttäminen kielletty. (Haa2, s. 1)

Työtahdin ja työtehon laskeminen oli aiemmin satunnaista, mutta oli kyllä tiedossa, kuinka kauan aikaa tarvitaan eri työvaiheisiin. Mauno oli tehnyt laskelmia huvittaakseen itseään, mutta Esan aikana alettiin jo määrätietoisemmin tarkkailla tehokkuutta erilaisilla laskelmilla. Menetelmät oli opittu muodollisen koulutuksen myötä teollisuuden suurtehtaan paneutuvissa opinto-ohjelmissa. Alpo tiesi jo käytännössä, että pienyrityksen tehokkuus pohjautuu motivointiin ja työntekijöiden kanssa elämiseen. Niinpä motivoiminen saattoikin käydä vaikkapa seuraavaan tapaan.

Salme: Katopa, kun Alpohan on semmonen. Sillähän on hirveen hyvä. Se on kauhian hyvä laskemaan pääsä. Sillähän on semmonen tietokone täälä pääsä. Niin tuota sielä [sahalla oli] sillälaila turhaa kävelyä. Että jos sinä otat kymmenen turhaa askelta niin ja niin monta kertaa päiväsä ja täälön kymmenen miestä ja ne kaikki ottaa, siitä tulee nii ja nii palijo turhia askeleita päiväsä. Ja sitten jos tuota aatellaan, että tätä työtä tehään nii ja nii monta päivää vuojessa. Niin sehän ois sama mejän lähettää yks mies käymään kävelemällä Helsingissä. Ei tarvis kaikkien mejän turhaa kävellä täälä. Tämmösiä laskelmia se. (Haa2, s. 5)

Joskus yrittäjä joutuu välimieheksi virkamiesten ja työntekijöiden välille perintäasioissa. Enää tänä päivänä ei voi jättää asiaa huomioitta, vaan myös tällaiset lisätehtävät, kuten ulosoton hoitaminen, kuuluvat palkka-asioihin. Aiemmin koneisto ei ollut aivan näin tehokas ja näkyikin selvästi, kenen puolella asiassa oltiin.

Alpo: Maaralan Ahti oli töisä ja ulosottomies tuli. Niin Ahtin palakoista he tuli niiku pijättään. Ja minäki kävin niiku Jussilasa. Sei puhunu mittään. Se istu hyvin tärkeänä. Seuli tuo Laurila Mikko, nii se istu hyvin tärkeänä sielä, siinä isän kirjotuspöyän vieresä ja kirjotti jotakin paperia. Ja sei sanonu mittään. Ja sitte se sano, että tähän pitäs panna nimi. Ja ei se selevittäny, että mikä seuli. Se oli kirjottettu semmonen pijätystojistus ja siitä Ahtin palakasta pijättämmään. Minen ruvennu siihen panemaan nimiä, niin se meinas, että pitäneekö ryhtyä muihin toimenpiteisiin. Ja ei se sitte.

Sieloli sahalla semmonen, ku sitä kattilaa täytetiin. Seuli sitä höyryaika. Nii kattila täytettiin. Semmonen lainattiin tuolta palokunnalta. Seuli semmonen miehenpumppu, semmonen valtavan iso paloruisku. Se justiinsa oli kattila täytetty ja sielä oli se vielä ja letkut ja nii muut. Ja sitte sieloli tuommosia tukkikasoja. Nii me sitä suunniteltiin, että jos sieltä Lauris Mikko tulee nii joku mennee letkun kansa sinne tukkikasojen välliin. Ja toiset pumppaa sitte, että annetaan sille vesisuihku. (Haa12, s. 16)

Sosiaalinen vastuu koettiin molemmin puolin, yrittäjän ja työntekijöiden mielissä.

Veska oli yhtä hyvin mukana koneiden asennuksessa kuin Alpon kesämökin lattiatalkoissa. Vaikka työpäivä päättyi neljältä, saattoi vapaa-aika jatkaa samoissa merkeissä. Sosiaalitoimisto ja pankki olivat joillekin työntekijöille lähes outoja laitoksia, vaikka tänään tässä asemassa olevat miehet olisivat näiden instituutioiden asiakkaita. Tänään sahalla on töissä ammattilaisia, mutta myös laitapuolen kulkijoita, aivan kuten aiemminkin.

Mauno: Sahalla oli semmosta sosiaalista otetta [vielä] kaheksankymmentäluvulla, johon Esan aikana ei ollu enää mahdollisuutta. Sieloli semmosia miehiä, jotka juopotteli ja aina kottia ottivat. Mullaki oli aina rahhaa. Piti muutama satanen olla aina taskussa, että kun tulivat pyytämään sahalla. Ainahan se merkattiin ylös ja kyllähän ne sen aina sitten makso.

Minä: No, kyllä ne sitä kottia vielä nytkin ottivat, mutta tuota sielä oli ihan vain joku tyyppi, jotka tarvitsivat, ei pankin kautta kaikkia maksettu..
Mutta sillälaila ei oo toisaalta niin psykologisesti hyvä johtaja. Ja kuitenkin niin hyvä johtaja, niin ei ne kai hirviästi vastustanu. Että kun se on niin luonteva. Että kyllä se on tullu toimeen niien kans, ja saanu tekemäänki niitä hommia siitä huolimatta. (Haa7, s. 1)

Saha oli myös turvallinen paikka. Ei aina teknisessä mielessä vaan sosiaalisena yhteisönä ja viime kädessä tulevaisuuden mahdollisuutena. Kaikki kokeilut ja yritykset eivät tuottaneet toivottua tulosta, mutta analyysin jälkeen saattoi tehdä asiat toisin. Mauno hymähtääkin, että hän ajatteli aivan jotain muuta akateemisesta vapaudesta ryhtyessään opettajaksi ja

tutkijaksi. Paljon enemmän hänen mielestään on yrittäjällä vapautta ja mahdollisuuksia toteuttaa ajatuksiaan.

Mauno: Pienestä asti on isä ollu sielä sahalla. Ja se on ollu vähä pelottavaki [kun olen] sinne joskus illaki menny [pienenä]. Ja on semmonen muistikuva, että menny sinne pimiällä. Ja isä ollu sielä höyläämässä. Ja sitten, kun sinne valloon on päässy, silloin on ollu turvallinen paikka. (Haa7, s. 1)

Kun siirryttiin uuteen aikakauteen kaikki ei ollut itsestään selvää. Täytyi yrittää.

Ominaista olikin riskin uhalla tehdä asiat niinkuin parhaaksi näki, mutta kuitenkin niin, että epäonnistumiset olivat siedettävissä myös taloudellisesti. Turha oli jäädä murehti-
maan pitkäksi aikaa, vaan aina asioissa oli valoisat puolensakin.

Alpo: Sähkö tuli joskus, tulikohan se enne viittäkymmentä. Silloin tämä höyryvoima lopetettiin. Onhan siinä ollu monenlaista. Kun ne höyrykattilat ja vehkeet tuhottiin, nii siinä yritettiin kuivaamuaki tehä sinne konehuoneeseen. Mutta se epäonnistu täysin.

Se on semmonen sementtine. Mikä on nyt teränterotushuone. Nii se oli aluksi kuivaamona. Minä Törmänperältä ostin semmosen Lokomon ja sillä. Vai ei se. Sehä oli iha, ei sillä ollu minkäänlaista mahdollisuuttakaan. Ei sielollu sitä tueltusta palijo ollenkaan. Semmonen pikku puhallin ja Lokomosta sinne lämpyä yritetiin sinne saaha. Ja piti olla lämmittäjä koko aika. Kujalan Elias piti olla lämmittämäsä. Me oltiin Kittiläsä käymäsä ja sinne Elias jäi lämmittämään. Ei kai se ollu palijo lämmittäny varmaan, ku ryypiskelly. Nehä yritti homehtua. Se verran sinne tuli lämpyä, että ne homehtu. Ku ne rakenti täälä just tuota kaivoskylän koulua. Sinne yritettiin niitä lattialautoja kuivata. Ei niitä kuitenkaan joutunu korvaamaan. Vai ei niistä maksuakkaan saanu. Sillonku ne oli, niin ei ne kuivunu yhtään. (Haa13, s. 13)

Kun Sulo kuvasi yritystoiminnan alkua kitkutteluksi ja Mauno pitemmälle ehtinyttä kautta ”kauhiaksi touhuamiseksi (Haa7, s.6)”, jäi kuitenkin yrittäjille vielä aikaa harrastuksillekin. Kaarlo touhusi kylän yhteisten asioiden ajajana ja otti kantaa yhteis-
kuntakehitykseen muun muassa järjestämällä kokoontumisia kotonaan. Jussilan salissa järjestettiin joskus suuria ja useasti pienempiä pitoja, joissa paikkakunnalla vierailevat virkamiehet tapasivat kunnan edustajia. Vapaa-aikaa vietettiin ystävien ja perheen kanssa. Muistan itse, kuinka me koko Jussilan lapsijoukko illansuussa odotimme Alpon sahalta tuloa ja luvassa oli uintiretki noin viiden kilometrin päässä olevalle järvelle. Ja varmaa oli, että me viisi alle kouluikäistä emme ainakaan olleet väsyneitä

raskaan työpäivän jälkeen. Samoja harrastuksia on Esalla, joka valmentaa junioripesäpalljoukkuetta.

Minä: Mutta eikös niitä sullaki niitä harrastuksia oo ollu jonku verran? Ku minä ainaki muistan, että sinä kovasti pelasit pesäpallua ja niissä nuorisoseurahommisa.

Alpo: Onhan niitä ollu.

Minä: Silti vielä ehtiny niihinki.

Alpo: Joo. Ja oikiastaan semmoset jotka tekkee kovasti työtä, ne parraiten joutaa niihi harrastuksiinki. Sitä paremmin sitä aikaa riittää.

Nii neun oppinu sitä aikaa käyttämään. Sitähä on kaksikymmentä nelijätuntia vuorokauvesa. Ja loppujen lopuksi ei ne harrastuksetkaan vie niin kauhian kauan, ja ku ne tietää ne ajat. Ja joka oppii sitä aikaa käyttämään, niin se pystyy käyttämään sitä tarkon. Jakaa semmosiin hetkiin, että riittää.

Minä: Nii siinei tarvi jahkailla, että mitä nyt tehtäs.

Alpo: Sillon on aika tehdä sitä.

Minä: Niin se varmaan onki. Ja sitte tuo, että mitä pittää harrastuksena ja mikä on työntekua.

Alpo: Niin justiin. (Haa12, s. 9).

Käytännön työn ja aikaansaannosten arvostus sekä oman osuutensa hankkiminen työtä tekemällä ovat taustanormina sekä työntekijöillä että yrittäjällä. Rajan muodostaa mahdollisuudet toteuttaa ideoitaan vapaasti. Toki asiakkaat ja virkakoneisto asettavat raameja, mutta lopullisen päätöksen tekee yrittäjä. Hänellä on lopullinen valta yrityksessä. Häneltä odottavat kannanottoa suurissa linjoissa myös kokeneemmat työntekijät, joilta toistuvat rutiinit onnistuvat ilman työnjohdollista puuttumista.

Rajaa tuodaan julki sanattomasti yksityiselämän puolella. Vaikka usein muistellaan alkuaikojen puutteita, jätetään vaatimattomasti kertomatta toisia puolia. Jokainen yrittäjä on omana aikanaan hankkinut auton käyttöönsä. Ennen sotia hankittu Ford joutui pakkolunastetuksi armeijan käyttöön ja kului runsaasti aikaa ennen kuin Alpo sai hankittua oman auton, jolla kulkea metsänmittauksessa. Esa ei aikaillut vaan on vaihtanut autoja aina uudempaan säännöllisesti. Toki nämä ovat myös yrittäjän aikaa säästäviä välineitä ja niiden hankintaa kannustetaan myös verotuksellisin keinoin. Kulutusyhteiskunnassa odotetaan myös yrittäjän kuluttavan.

Sahanomistajan asunto on myös muita laadukkaampi. Kaarlo rakensi suurperheen

talon ja se erottautui muista kylän taloista lähinnä puutarhan ansiosta. Alpo rakensi sodan jälkeisen ajan tyyppitalon, jota laajennettiin uima-allasosastolla. Esan talo on myös aikakautensa tyyppinen rakennus kauniissa jokirannassa kaupungin keskustassa, jossa vaimo on innostunut sisustamisesta ja puutarhasta. Kaikissa taloissa on runsaasti tilaa ja avaruutta.

Raja vedetään virkamiesten, suuryhtiöiden ja rahoituslaitosten edustajien välille siten, että heidän päätöksiinsä ja kannanottoihinsa sopeudutaan, kun muuta vaihtoehtoa ei ole. Työntekijöiden ja yrittäjien välillä vallitsee symbioosi, jossa molempien osapuolten edut tulee ottaa huomioon ja niihin joko sopeudutaan tai sitten yhteistyö loppuu. Pientyönantajalla ei ole suurta neuvotteluasemaa, koska paikkakunnalta on aina totuttu lähtemään muualle töihin, jos oma kylä ei tarjoa riittäviä mahdollisuuksia. Toiset yrittäjät ja naapurit ovat rajan samalla puolella. Heidän tavoitteensa ovat suurimmalta osalta samoja ja heidän norminsa tukevat yrittäjän omaa arvomaailmaa. Tämä tulee esille eräänlaisena kilpailutilanteena, jossa halutaan näyttää toisille oma menestyminen. Sahavierailut ja messut kannustavat jatkamaan. Samoin tapaamiset ja keskustelut naapureiden kanssa. Heiltä on myös lupa odottaa apua.

Kulttuuriantropologinen yrittämisen eetos

Kulttuuriantropologinen tutkimus tuottaa aineistomateriaalia runsain mitoin. Sen seulominen ja järjestäminen tuntuu aluksi täydeltä kaaokselta. On nauhoituksia, kuvia ja havaintomuistiinpanoja. Kun vielä lisäksi aineiston keräyksessä ovat mukana innokkaat tutut informantit, tuntuu että loppua ei ole näkyvissä. Ihmisryhmän kulttuurin tutkimusta ei voi täysin ennalta rajata, koska antropologinen tutkimus haluaa selvittää laajasti tiedostettua ja tiedostamatonta. Näkyvät kulttuurin tuotteet ovat helposti rekisteröitävissä, mutta jos tutkimuksen kohde on abstrakti käsite, on kaikki saatavilla olevat tiedonjyvät noukittava talteen. Tarkempaa analysointia varten onkin sitten tehtävä rajausta myös aineiston suhteen, jotta sen hallinta olisi mahdollista. Maalaisjärjen tutkiminen on työlästä vivahteisen folkloristisen aineiston takia, jos nojaututaan ainoastaan suulliseen tietoon. (Geertz 1993, s. 90 - 91). Tämän takia käytän seuraavassa valokuvia apuna, jotta tarkastelu auttaisi jäsentämään jo kerrottua tietoa.

Yrityksestä otetut valokuvat (liite 3) kertovat osaltaan yrittämisestä. Edellä kertomuksista välittynyt eetos on tulkittavissa myös tässä: paikka, tavat ja mielenlaatu. Kuvassa 3 näkyy sahan palon jälkeen 20-luvulla rakennettuja tiloja, joita käytettiin aina 70-luvulle saakka. Höyrykonetta varten tehtiin sementtirakennus ja korkea piippu hallitsi kokonaisuutena. Alue on avara, peltojen ja asuintalojen ympäröimä rakennus ja varastorypäs melkein kylän keskustassa. Vuonna 2000 sahalla on suurikokoinen nimikyltti (kuva 4.) ja maisemaa hallitsevat erilaiset suojarakennukset ja laajat alueet suurten koneiden työskentelyä varten. Työpäivän jälkeen ihmisten poistuttua alue näyttää odottavan työntekijöiden saapuvan minä hetkenä hyvänsä: höyrykoneen pillin alkavan piipata tai raamin käynnistyvän niin, että kylän valot vilkkuvat sen tahdissa tai dieselmoottorin murista tavaran siirtelyssä.

Kuljettimet ja automatiikka ovat korvanneet työmiesten osuutta (kuva 5.). Ennen tukit nosteltiin miesvoimin vaunulle ja työnnettiin raamille sahattavaksi. Käsiteltävät tukit ovat tutuista metsistä ja lautoja ostavat asiakkaat ovat aina olleet kaikkien työmiesten

tiedossa. Ennen asiakkaat kävivät henkilökohtaisesti sahalla asioimassa, mutta 2000 – lukua kohti tultaessa ovat asiakkaat yhä kauempana. Kuitenkin jokaisella valmistus-erällä on yhä nimeltä tunnettu ostaja, joten tiedetään mitä tehdään.

Lautojen erottelu ja taplaaminen on ollut runsaasti työllistävää (kuva 6.). Nykyään hankitaan pakkauskoneita, joilla valmiit laudat niputetaan suoraan kuljetettaviksi satamaan. Enää ei varastoida suuria määriä saha alueelle, vaan rekkalastit lähtevät mahdollisen nopeasti kohti asiakasta. Pääpiirteiltään työ on samaa, mutta työtahti ja tekniikka on muuttunut.

70-luvulla työmiehillä ja yrittäjillä oli haalarit ja turvakengät sekä kuulosuojaimet (kuva 8.). Työsuojeluohjeiden mukaisesti koneet suojattiin tapaturmien varalta. Työtekijöistä kannetaan vastuuta muulloinkin kuin palkanmaksupäivänä, ollaanhan naapureita ja muutenkin tuttuja. Työttömyysavustukset ja sosiaalivakuutukset osaltaan tulivat korvaamaan entisaikojen yhteisöllistä huolenpitoa, mutta yrittäjän kannalta on myös tärkeää, että hyväksi työtoveriksi osoittautunut mies pysyy sahalla pitkään. Näillä miehillä on aivan erikoisasema ”apulaisjohtajina”. Kiireettöminä aikoina voi yrittäjä itse ottaa hieman rennommin, kun tietää, että sahalla työt ovat käynnissä. Vielä nykyäänkin työmiehet ovat kotoisin lähialueelta ja tuntevat toisensa myös työajan ulkopuolella. Niin hurja huumori kuin juonittelukin sallitaan aina mielialan mukaan.

Höyläystä ja pakkausta varten on hankittu uudet laitteet (kuva 9.). Työ on tehtävä tarkasti, koska tavara kuljetetaan mahdollisesti maapallon toiselle puolelle. Niillekin on kehitelty omat syöttölaitteet, jotta päästäisiin hyvään hyötysuhteeseen eli pienellä väellä kilpailemaan suurten laitosten välissä. Kansainvälisyys tuo mentaalista väljyyttä ja turvaa paikallisten suhdanteiden vaihdellessa. Globaalissa maailmantaloudessa on aina alueita, joissa rakennetaan ja tarvitaan puutavaraa. Saha on toiminut globaalisti koko vuosisadan ajan.

Höylätyt laudat ovat hyvin kuivattuja ennen asiakkaalle toimittamista. Kuivaamon laajennushanke on jälleen vireillä. Ennen nykyisen kuivaamon rakentamista käytettiin

kehittelyyn paljon aikaa kokeilemalle erilaisia vaihtoehtoja. Nyt se lämmittää samalla Alpon taloa ja sahausjätteet ovat haluttua polttoainetta myös lähistön taloyhtiöissä. Vanhat vaunut ja raiteet, joilla ennen työnnettiin tukit raamille, ovat uudessa käytössä.

Yrittäjä tekee varsinaisen suunnittelun ja konttorityöt illalla ja viikonloppuina kotona (kuva 13.). Hyvinä keskustelukumppaneina ovat puoliso ja pojat. Monesti vastuu tuntuu liian suurelta kantaa yksin, mutta viikonlopun levon jälkeen jaksaa taas tehdä uusia päätöksiä ja toteuttaa ideoita. Itsenäisyydellä on näin kaksi puolta. Jo tehtyjen sijoitusten on tuotettava ja sopimukset on täytettävä. Vaikeimpana lamakautena oli jopa lehti-ilmoitus yrityksen myyntiä varten, mutta yhtään tarjousta ei tullut. Yrittämistä ei voi lopettaa noin vain hetken mielijohteesta.

Pojat ovat pienestä asti tottuneet tulemaan mukaan työhön. Tyttöjä ei Alpon ja Esan perheisiin kuulukaan. Hiljaisena päivänä Esa tarkastaa, joko Joni on valmis päiväunilta (kuva 11.). Pitkä työpäivä vaatii myös aikuisilta pienet torkut ruokatauolla. Kun isän työ on näin lähellä ja poikien siihen opittua, heille maksetaan työstä korvausta kuten muillekin työmiehille, on sitä helppo oppia arvostamaan (kuva 12.). Samalla lapset oppivat itse arvioimaan kustannuksia ja punnitsemaan riskejä. Mitään ei saa ilmaiseksi, mutta ei myöskään turhasta kannata maksaa.

Alpo on teroittanut teriä koko ikänsä (kuva 10.). Vielä 80-vuotiaana hän on joka päivä sahallä töissä, samoin oli hänen isänsä. Eri sukupolvet luovat turvallisuutta toisilleen. Varsinkin uuden suunnittelussa vanhapolvi on innokkaasti mukana ja toisaalta tällä tavalla nuorenpolven ideat tulevat jo tuoreeltaan testattua ennen suurempia investointeja. Yrittäjä uppoutuu työhönsä niin, että ei huomaa laskea tunteja tai työvuosia. Kun yksi tavoite on saavutettu, on jo mielessä toinen ja useita ”projekteja” viedään läpi yhtäaikaan. Ennakkoluulottomuus kuuluu yrittäjän ominaisuuksiin. Ja työstä nauttiminen.

Valitsin tutkimuksen kohteeksi yrittämisen, koska työnteko yleensäkin on ollut omaa intressiäni. Problematiikka, joka minua on askarruttanut, on työnteon kokonaisvaltaisuus meidän elämässämme. Sen ympärille kietoutuva arvomaailma ja normit, jotka määrittävät omaa päätöksentekoaamme tulevat myös vapaa-aikaan ja perheeseen. Tämän johdosta tutkin juuri yrittämistä. Oletamme helposti (vrt. s. 3), että siinä korostetusti tulee esille työnteon kietoutuminen koko elämään.

Oma taustani on haastava kulttuuriantropologisen tutkimuksen tuttu – vieras perusasetelman mukaan. Kyselen tutuilta ihmisiltä heidän työstään ja elämästään ja tästä materiaalista minun on tehtävä johtopäätöksiä kuten vieras tekisi tulkintaa eksootisesta ilmiöstä saadakseen sen näyttämään tutulta. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa yleensäkin tulisi refleksoida omia oletuksiaan ja tiedostaa, että kohteessa ei ole mitään niin tuttuja elementtejä, etteikö niitä tarvitsisi ottaa käsittelyyn. Toisaalta tällä menetelmällä voidaan juuri päästä syvällisemmin kohteeseen käsiksi, kuin pelkällä kyselytutkimuksella. Näin on, jos kohde niin haluaa¹. Vierasta lähestyttäessä saamme siitä juuri niin paljon esille kuin kohde on päättänyt paljastaa. Tuttu tietää jo, että tiedämme yhdessä paljon toisistamme. Hienotunteisuus ja etiikka ovat myös kulttuuriantropologisen tutkimuksen lähtökohtia. Onkin kysymys tulkinnasta. Juuri siksi aiheena on sukuni yritys. Jätän myös lukijalle mahdollisuuden tarkastaa tulkintaani esittämällä haastattelukatkelmat niin pitkinä, että niistä välittyy kertojan oma sanoma.

Huomasin myös, että haastatteluissa on eri tasoja. Vasta eletty todellisuus ei ole vielä haastatellun mielessä käyty läpi ja kiteytynyt niin perusteellisesti kuin se on vanhemmalla polvella. Jos olisin kirjoittanut tutkimukseni valmiiksi heti pääasiallisten haastattelujen jälkeen, olisi nykyisen yrittäjän tilanne näyttänyt hieman toiselta kuin se on nyt vuonna 2000. Ajan kuluminen tuo perspektiiviä tulkintaan ja auttaa itse kertojaakin asettamaan sanansa toisin, kun taas tapahtumien tuoreus tuo esiin liiankin kärjekkäitä väittämiä aina haastateltavan temperamentin mukaan. Vuoden 1995 aikoihin oli edessä suuri yhteiskunnallisen sopeutumisen vaihe ja silloin annetut kommentit tuntuivat nyt liian pessimistisiltä, mutta niiden sävy tuo kyllä julki yrittämisen stressitilan-

---

1 Grenander-Nyberg, 1985 tutkiessaan osittain samoilla menetelmillä tukholmalaista perheyrittäjä

teita. Haastattelutilanne tuottaa myös erilaisia tekstejä. Kun vapaa-aikana kotona haastateltu kertoo jo pohdittua elämäntarinaa, niin työpaikalta soitetut puhelut tai kahvitauolla esiin tulleet henkilösuhteet saattavat antaa aivan toisenlaista informaatiota. Toinen ulottuvuus aineistonkeruutyölleni oli koota muistitietoa ja historiallista etnografiaa aiheesta, jotta siitä voitaisiin tehdä myöhemminkin päätelmiä nyt vallitsevasta ajasta ja tavasta tulkita elämäämme (Marcus 1986, s. 96). Kun olen tehnyt tulkintaani yrittämisen eetoksesta otin myös omat kokemukseni ja joskus muistiin merkitsemättömät tapahtumat, huomioon. Ne ovat joka tapauksessa tutkijalla mielessä, mikäli hän on paneutunut koko persoonallaan keruutyöhön. Vaikka haastattelulainaukset on otettu vanhemman polven kerronnasta, olen katsonut niiden edustavan ainakin jossain määrin jokaista kolmea polvea. Näin olen toiminut benediktiläisessä hengessä etsien vastausta eetokseen.

Kun sanakirjan mukaan eetos tarkoittaa asuinpaikkaa, tapoja ja mielenlaatua, olen pohtinut niitä kenttiä tutkimalla. Yrityksen ympäristö ja sijaintipaikka syrjäisellä maaseudulla ei välttämättä tunnu kovin rationaaliselta ratkaisulta yrityksen paikkana, mutta tulee perustelluksi lähemmässä tutkimuksessa. Se on pystynyt mukautumaan aina uuteen aikaan, koska taustatuki on vahva. 1900-luvun alussa omistajat vaihtuivat muutaman vuoden välein, mutta kun alkuun oli päästy, ei kehitystä ole pysäyttäneet vaikeatkaan ajat. Jos laudan menekki on ollut huono, niin tuotantoa on vähennetty. Joskus on vain yrittäjä ollut ainoa työntekijä ja hänen palkkansa on riippunut täysin ainoastaan yrityksen tuloksesta. Omaisuuden sijoittaminen osittain metsiin on ollut kannattavaa koko vuosisadan ajan, koska pitkällä aikavälillä sen arvo ei ole laskenut. Laitteisiin on investoitu vain niin, että tuotanto on ollut järkevää. Vaikka lainaa ja avustuksia olisi ollut tarjolla, ne on aina maksettava takaisin ja yrittäjä on pitänyt niitä enemmän tai vähemmän ”kirottuina papereina”.

Yrittäjän oma elämäntapa ei eroa paljontaan muiden paikkakunnalla asuvien tavoista, sillä muut yrittäjät ja tilalliset näyttävät samalla tavalla vaurauttaan kuluttamalla asumiseen ja autoihin. Esa kertoikin, että kyllä hän voi pankin vuosikertomuksesta lukea, mikä oman yrityksen asema on paikallisen varallisuuden suhteen. Varsinaisesti kulutus ei ole tärkeä elementti käytännön työtä arvostavan elämässä. Arvostettua on

sen sijaan vapaa-ajan vietto ystäväpiirissä. Usein siihen kuuluu muita yrittäjiä, tai kuten Kaarlolla ja Esalla, virkamiehiä ja kunnan päättäjiä. Ajan virtaukset tulevat näin pohdittua ja käsiteltyä monelta kannalta ja siitä lähtevät syntymään yrityksissä toteutetut ideat ja sovellukset. Vaikka yrittäjä itsekkin herkästi ajattelee olevansa yksin vastuussa ja tekevänsä päätöksiä ja töitään yksin, on hänellä taustajoukko, jonka avulla hän nämä ratkaisut on tehnyt. Tuo joukko ei kokoonnu säännöllisesti, eikä sillä ole tarkkaa miehitystä, vaan se on yrittäjän kommunikointikanava aina asiasta riippuen. Useimmin se on kuitenkin oma puoliso tai isä.

Kun kysyn jälleen kerran Esan luona iltaa istuessamme, onko pojista tulossa työntekijöitä, on Esan ja Tuulan yhteinen vastaus, että ei se ole ainakaan tarkoitus. Konsta hymyilee vieressä, eikä sano mitään. Yrittämisen viehätys on kuitenkin osittain onnistumisen tunteissa, joita saadaan, kun saavutetaan se, mitä on tavoiteltu suurillakin panoksilla. Tuula kertoikin ihmetelleensä, kuinka hänen opettajatoverinsa kauppaopistossa voivat uskoa, että konkurssi on kannattavaa. Hänen käsityksensä mukaan siinä menettää kaiken. Hänen mielestään on moraalisesti arveluttavaa kannustaa yrittämiseen nuoria, joilla on koko elämä vielä edessään. (Haa14, s. 2).

Meadilaisen eetoksen mukaan erilainen perinteen arvostus leimaa kulttuureja. Kun perheessä on useita yrittäjiksi ryhtyneitä, on selvää, että tämä toimintatapa on kotona ollut korostetussa asemassa ja hallitseva kasvatuksessa mukana oleva mielenlaatu. Ratkaiseva merkitys on myös puolison tuella. Tätä voi perustella sillä, että kolmannessa polvessa ei enää ole paljon yrittäjiksi ryhtyviä, vaan koulutetut ammatit ja palkkatyö houkuttelevat enemmän. Mielenkiintoista oli kuitenkin huomata, että yrityksen alulle panneen Järvelän suvun jäsenet jatkavat myös samalla kylällä yrittäjinä. Menossa on jo neljäs polvi ja heidänkin yrityksensä perustuu paikalliseen tuotantoon. Laaja maansiirtoliike ja siihen liittyvien koneiden vienti aina Aasian saakka oli hämmästyttävää kuultavaa pitkään paikkakunnalta poissa olleelle.

Kallen ryhtymistä yrittäjäksi mietimme molempien poikien, Alpon ja Sulon kanssa. Heidän mielestään pelkkä maanviljelijän työ ei riittänyt Kaarlolle. Hän oli kiinnostunut kaikesta uudesta ja nähnyt nuorena miehenä elämää myös muualla kuin kotikulmilla.

Jo yhteiskunnallisiin asioihin osallistuminen osoittaa innostuneisuutta saada muutoksia ja parannuksia aikaan ja toisaalta näihin toimiin valituksi tuleminen osoittaa, että hänen kykyihinsä luotettiin myös muiden taholta. Teosofisen seuran perustaminen syrjäkylälle osoittaa mielestäni orastavalla asteella olevan tieteellisen elämäntutkimuksen versomista. Toisaalta se saattaa olla myös kritiikkiä liian tiukkaa körttiläisyyttä kohtaan. Kaarlon ominaisuuksiin kuului olla monessa mukana ja hän oli tottunut, että häntä kuunneltiin.

Alpo ei osaa itse täysin selittää, kuinka hänestä tuli yrittäjä, mutta kun katsoo perhe-diagrammia (liite 1), melkein kaikista muistakin sisaruksista tuli. Näin kävi maaseudulla, jos ei omistanut omaa tilaa, jota viljellä. Voisi ehkä paremminkin sanoa, että Alpo jäi yksin yrittämään, kun muut lähtivät kukin omille tahoilleen. Eetu kommentoi, että hän oli siinä vähän apumiehenä tai arvioi Kaarlon äkkipikaisuutta. Ne antavat osittain vihjettä, miksi oman yrityksen aloittaminen tuli ajankohtaiseksi. Sulo oli ollut aina eniten kiinnostunut sahan koneista, joten autoilijan työ oli varmasti mieluisa. On otettava huomioon, että siihen aikaan ei ollut vielä sahatoiminnassa näkyvissä muuta kuin suuria investointeja ja autoilijan toimeen erityisesti houkuteltiin nimismiehen taholta. Reilusti Sulo antaakin tunnustuksen veljelleen, että hän on pystynyt yksin kehittämään sahan hyvälle tasolle.

Esan ja Maunon valinta oli varmasti yhtä vaikeaa. Esa oli aivan nuorena paljon töissä myös muualla. Opiskeluaikoina hän kokeili ekonomille sopivia töitä, mutta ei viihtynyt niissä kovin hyvin. Hän oli jo avioitunut ennen lopullista yrittäjäksi ryhtymistä, joten se on ollut puolisojen yhteinen päätös. Mauno oli puolestaan vuoden ajan sahalla töissä ja sanookin, että kylmässä lumisohjossa kulkeminen kumisaappaat jalassa nosti kovasti opiskelumotivaatiota. Hän on sitä mieltä, että sahan laitteet ja niiden kehittäminen eivät häntä kiinnostaneet, mutta paperityöt kyllä, jos niillä pelkästään olisi pärjännyt. Maunon päätyminen yliopisto-opettajaksi ja tutkijaksi ei tässä valossa tunnu oudolta valinnalta, kun muistaa, kuinka läheinen keskustelusuhte hänellä oli Kaarlon kanssa ja kuinka muutenkin kylällä arvostettiin koulutusta.

Esan kouluttautuminen on osaltaan tuonut uutta panosta sahan toimintaan, mutta toki

hän on opetellut monet asiat käytännön kautta. Monimutkaisten byrokratiakuvioiden nopea ymmärtäminen ja henkilökohtaiset ulkomaansuhteet ovat vain vahvistaneet yrityksen asemia. Hänelläkin on rohkeutta toteuttaa ideoitaan ja, mikä tärkeää, välillä nauraa myös omille virheille, aivan kuten aiemmilla polvilla. Tässä vaiheessa jää arvailujen varaan, jatkaako seuraava polvi yrittämistä. Voisi ajatella, että näin käy.

Kun johtamiseen ja talouteen liittyvät yrittäjätutkimukset keskittyvät nykyaikaan ja tekevät johtopäätökset aivan viimeaikojen tapahtumien ja mielteiden perusteella, voin tämän kulttuuriantropologisen perinnetutkielman perusteella kiteyttää yrittämisen eetoksen yrittäjän omin sanoin:

tarvitaan vähän *tavallista enemmän* maalaisjärkeä (Haa12, s. 17).

Lähteet

Painamattomat tutkielmat

Hytönen, Jorma 2000: Sortteerimiehestä tukkilajittelijaan, raamista veistosahaan ja taapelista kuivaamoon – Sahatyön, -tekniikan ja –teknologian muutos ja sen kokeminen Mikkelin maalaiskunnan Otavassa 1890-luvulta 1990-luvulle. Pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopiston etnologian laitoksessa.

Verkasalo, Elli 1953: Sahan ja myllyn historiikki. Raahen seminaarin harjoitustyö.

Verkasalo, Markku 1965: Kotiseutuni saha. Kansakoulun perinnekerhon työ.

Kysely

Kyselylomakkeet 1 - 18

Nauhoitteet ja havainnointiaineisto (tekijän hallussa)

Haa1	Elma (s. 1927) ja Velu (s.1923) Kotila
Haa2	Elli (s.1933) ja Veikko (s.1928) Tiittanen
Haa3,6	Huugo (s.1921) Verkasalo
Haa4	Veikko (s.1925) Ruha
Haa5	Oskari (s.1900) Klemetti
Haa7	Markku (s.1952) Verkasalo
Haa8	Elvi (s.1924) Rankinen
Haa9	Liisa (s. 1923) Verkasalo
Haa10,12,13	Ahti (s.1920) Verkasalo
Haa11	Maria (s.1895) Verkasalo
Haa14	Jukka (s.1955) Verkasalo, havainnointimuistiinpanot

Saha1.bmp – Saha72.bmp digitaalinen valokuva-arkisto

Kirjallisuus ja muut painetut lähteet

Ahvenainen, Jorma 1984: Suomen sahateollisuuden historia. Helsinki: Werner Söderström Oy.

Alasuutari, Pertti 1996: Toinen tasavalta. Suomi 1946 - 1994. Tampere: Vastapaino.

Benedict, Ruth 1949: Patterns of Culture. New York: Mentor Books.

Bourdieu, Pierre 1977: Outline of a theory of practice. Cambridge university press. Cambridge. Alkuteos Esquisse d'une théorie de la pratique, précédé de trois études d'ethnologie kabyle. 1972. Switzerland. Librairie Droz. Kääntänyt englanniksi Richard Nice.

Bourdieu, Pierre 1985: Sosiologian kysymyksiä. Tampere. Vastapaino. Alkuteos Questions de sociologie. Kääntänyt J. P. Roos.

Bourdieu, Pierre ja Wacquant, Loïc J.D. 1995: Refleksiiviseen sosiologiaan. Tutkimus, käytäntö ja yhteiskunta. Joensuu University Press. Alkuteos Invitation to Reflexive Sociology. 1992. Kääntänyt englannista M'hammed Sabour ja Mikko A. Salo.

Corporate Futures. The diffusion of the culturally sensitive corporate form. 1998: Marcus, George E. (toim.). Chicago: The University of Chicago Press.

Geertz, Clifford 1993: Local Knowledge. Further essays in interpretive anthropology. Lontoo: Fontana Press.

Grenander-Nyberg, Gertrud 1985: En charkuterifabrik med tradition. Folklivsskildring från 1950-talets Stockholm. Tukholma: Stockholmsmonografier bd 64.

Hjerpe, Riitta 1993: Ulkomaankauppa alimmillaan sodan ja säännöstelytalouden aikana. - Suomalaisten tarina 3. (toim.) Jaakko Itälä. Helsinki: Kirjayhtymä.

International Dictionary of Regional European Ethnology and Folklore. Volume 1. 1960. UNESCO. Kööpenhamina: International Commission on Folk Arts and Folklore.

Koiranen, Matti 1993: Ole Yrittäjä. Ulkoinen ja sisäinen yrittäjäyys. Tampere: TT-Kustannustieto Oy.

Korhonen, Teppo 1993: Vesimyllyt. Historia, rakenne, käyttö ja kunnostus erityisesti kainuulaisen myllyperinteen valossa. Kajaani: Kainuun Museo ja Museovirasto.

Korkiakangas, Pirjo 1996: Muistoista rakentuva lapsuus. Agraarinen perintö lapsuuden

työnteon ja leikkien muistelussa. Helsinki: Kansatieteellinen arkisto 42. Suomen muinaismuistoyhdistys.

Kuisma, Markku 1993: Metsäteollisuuden maa. Suomi, metsät ja kansainvälinen järjestelmä 1620 - 1920. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatus etnologiatieteisiin. 1999: Lönnqvist Bo, Kiuru Elina, Uusitalo Eeva (toim.) Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Lackman, Matti 1991: Raahen tienoon historia III. Raahen kaupunki, Pattijoen (Salon emäseurakunnan), Saloisten ja Vihannin kunnat sekä seurakunnat 1870-luvulta vuoteen 1975. Jyväskylä: Raahen kaupunki, Pattijoen ja Vihannin kunnat sekä Raahen, Saloisten, Pattijoen ja Vihannin seurakunnat. (Gummerrus Kirjapaino Oy.)

Laki tulojen ilmoittamisvelvollisuudesta kunnallisverotusta varten sekä muu kunnallisverotusta koskeva lainsäädäntö. 1920: Ahla J. Eino (toim.) Helsinki: Otavan asetuskokoelma 36.

Lönnqvist, Bo, Norlund, Ivar, Ståhls, Monica, Båsk, Katia 1997: Industrisamhälle och Arbetarkultur. En etnologisk studie över Tolkis cellulosafabrik i Borgå landskommun 1893-1975. Helsinki: Svenska litteratursällskapet i Finland.

Marcus, George E., and Fischer, Michael M. J. 1986: Anthropology as Cultural Critique: An Experimental Moment in the Human Sciences. Chicago: University of Chicago Press.

Mead, Margaret 1970: Culture and Commitment. A Study of the Generation Gap. Lontoo: The Bodley Head Ltd.

Mellqvist, Karl 1897: Käytännöllinen neuvonantaja metsien omistajille y.m. sekä Pelkkiä Numeroita III. Pori: Satakunnan kirjakauppa.

Moore, Jerry D. 1997: Visions of Culture. An Introduction to Anthropological Theories and Theorists. California: Saga Publications.

Näkökulmia kulttuurin tutkimukseen 1997: Korhonen, Teppo & Leimu, Pekka (toim.). Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.

Pohjois-Pohjanmaan kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet osa 3. 1993: Pohjois-Pohjanmaan seutukaavaliitto. Oulu: Julkaisu A:117.

Sarmela, Matti 1984: Kirjoituksia kulttuuriantropologiasta. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Sarmela, Martti 1989: Rakennemuutos tulevaisuuteen. Postlokaalinen maailma ja Suomi.

Helsinki: Werner Söderholm osakeyhtiö.

Selby, J. Ashley 1984: *Entrepreneurs in rural areas: a humanistic approach to the study of small sawmills in North Karelia, Finland*. Helsinki: Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 146.

Selby, J. Ashley 1989: *An exploratory investigation of entrepreneurial space: the case of small sawmills, North Karelia, Finland*. Helsinki: Acta Forestalia Fennica 205.

Sinisalo, Hannu 1981: *Ihmisen ja työn kuvia. Valokuvia 1920- ja 1930-luvun kansanelämästä*. Kuopio: Kimy kustannus Oy.

Sirelius, U.T. 1989: *Suomen kansanomaista kulttuuria. Esineellisen kansatieteen tuloksia 2*. Helsinki: Kansallistuote Oy.

Suomalaisten tarina 3. Rakentajien aika 1937 - 1967. 1993: Itälä, Jaakko (toim.). Helsinki: Kirjayhtymä.

Talve, Ilmar 1962: *Suomen sahatyöläisen työstä, työajasta ja palkkaustavasta ennen 1920-lukua. - Sananjalka*. Turku: Vol. 4.

Teinonen, Markku 1997: *Symboliset rajat etnisessä kohtaamisessa. - Näkökulmia kulttuurin tutkimukseen*. Korhonen, Teppo & Leimu, Pekka (toim.). Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.

Waris, Heikki 1961: *Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipolitiikka. Johdatus sosiaalipolitiikkaan*. Helsinki: Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisu 5.

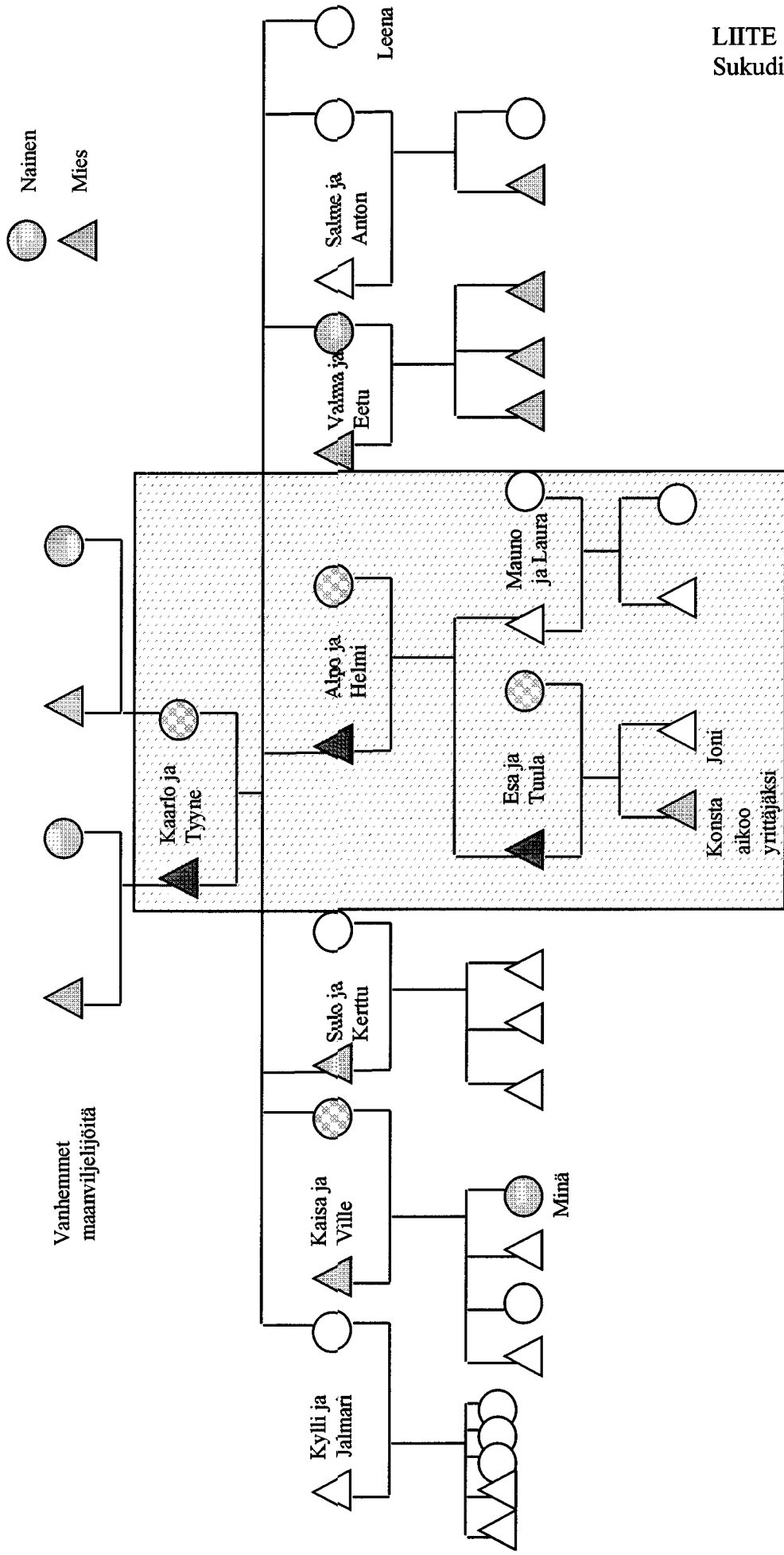
Vesterinen, Ilmari 1999: *Mitä kulttuuriantropologia on? - Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatus etnologiatieteisiin*. 1999: Lönnqvist Bo, Kiuru Elina, Uusitalo Eeva (toim.) Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Vihannin kirja 1. 1977: Karjalainen, Merja (toim.). Vihanti: Vihannin kunta.

Le Wita, Béatrix 1994: *French bourgeois culture*. Pariisi: Editions de la Maison des Sciences de l'Homme and Cambridge University Press. Alkuteos *Ni vue ni connue: approche ethnographique de la culture burgeoisie*. Kääntänyt ranskasta J. A. Underwood.

Vuorala, Toivo 1975: *Suomalainen kansankulttuuri*. Porvoo: Wsoy.

Väätäinen, Elina 1978: *Työväenkulttuuri osakulttuurina - teollisuustyöväestön yhdistys- ja yhteistoiminnasta sekä vuorovaikutustilanteista Kymmin Tiutisessa vuoteen 1943 asti*. Jyväskylä yliopisto. Etnologian laitos. Tutkimuksia 8.

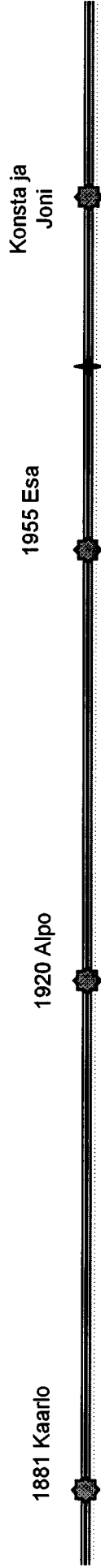

LIITE 1
Sukudiagrammi

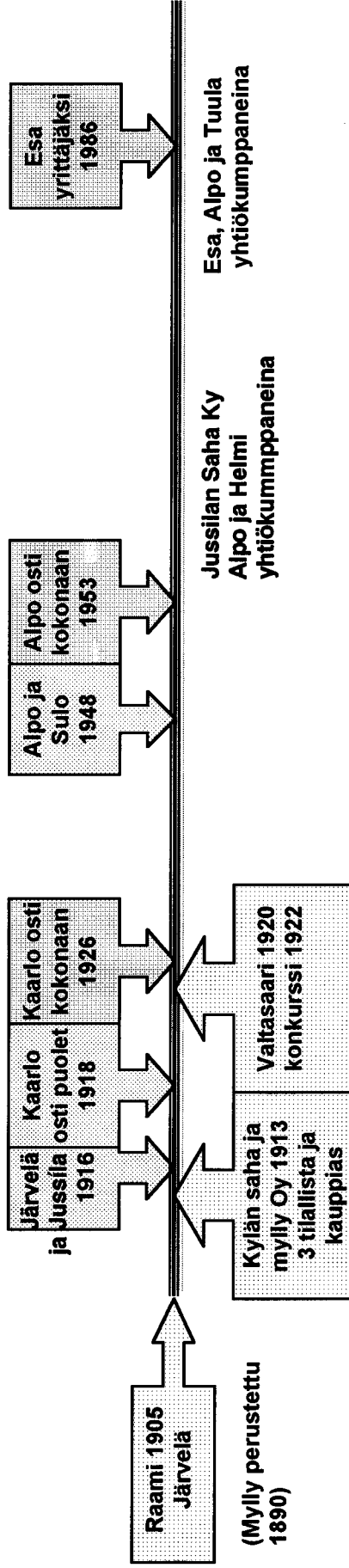
Yrittäjäsuku. kuvio tarkoittaa varsinaista yrittäjää, jolla on oma yritys. Puoliso on osakkaana yrityksessä. Ei yrittäjä.
1., 2. ja 3. polvessa on kuvattu avioliittosuhteet. 4. ja 5. polvessa ne on jätetty pois selvyden lisäämiseksi, koska kenenkään aviopuoliso ei ole yrittäjä.

Sahan omistussuhteet ja käännekohtat maailmalla

Yrittäjien syntymävuodet

Kauppakirjamerkinnyt omistajamuutoksista

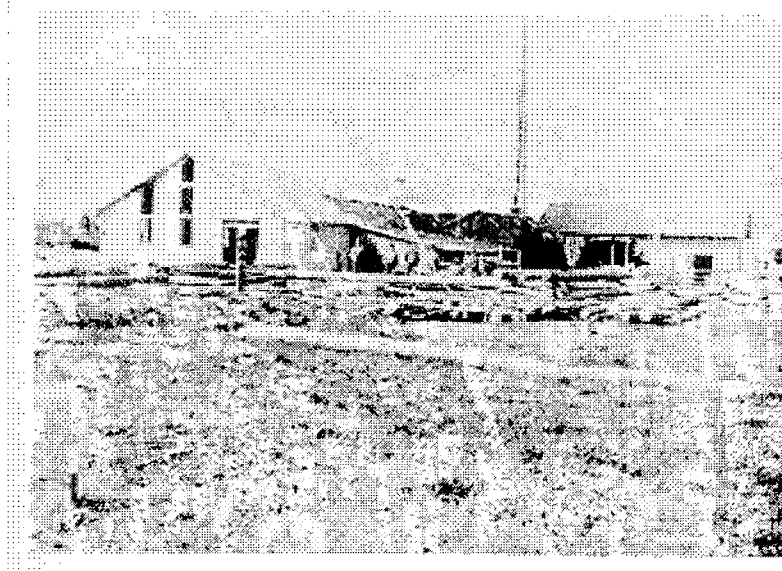
Jussilan Saha Ky
Alpo ja Helmi
yhtiökumppaneina

Esa, Alpo ja Tuula
yhtiökumppaneina

Maailmantapahtumat

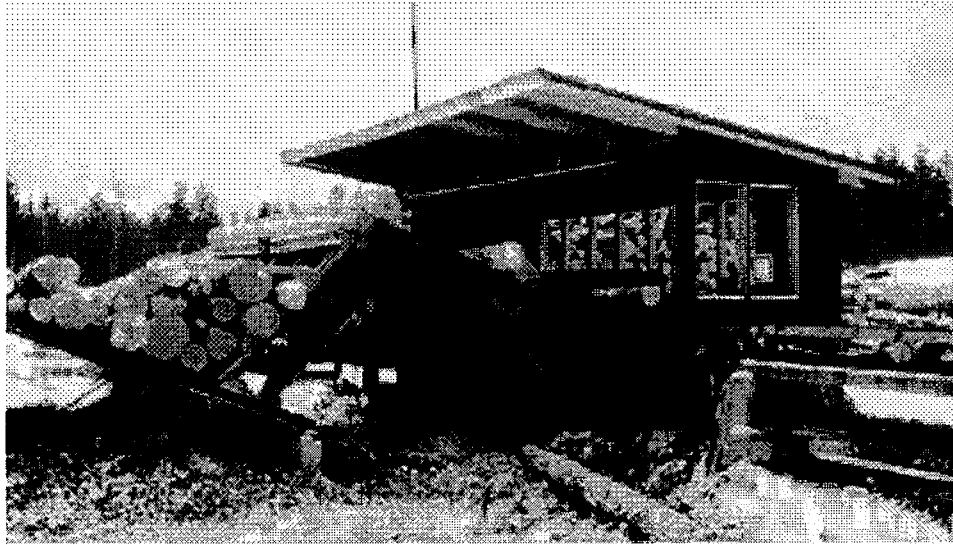

Kuva 3. Sahan miljöö 20-luvulla.

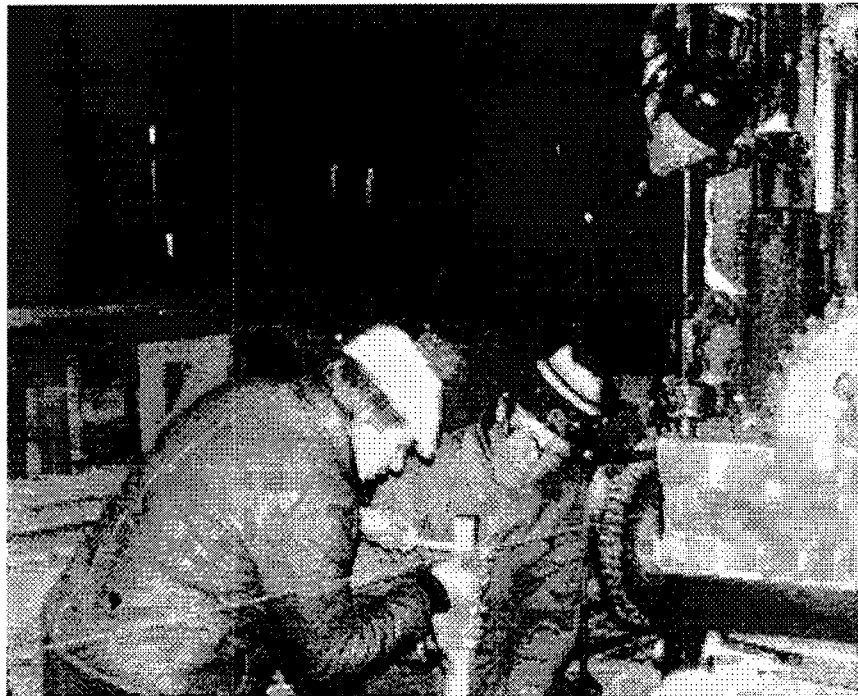
Kuva 4. Saha 90 - luvulla.

Kuva 5. Tukkien siirtelyä hoitavat kuljettimet korvaavat ihmistyövoimaa.

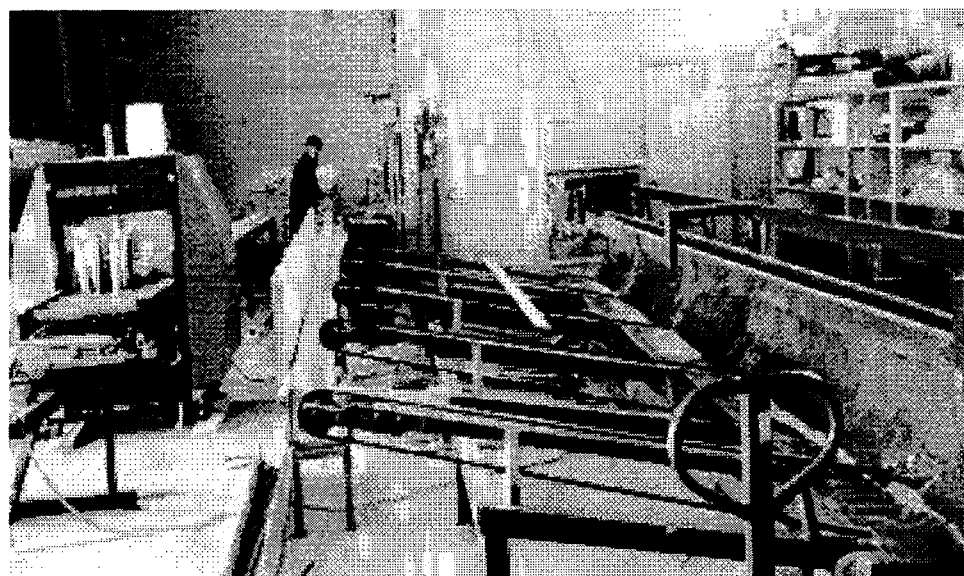
Kuva 6. Kolme repsikkaa aloittamassa lautojen taplaamista.

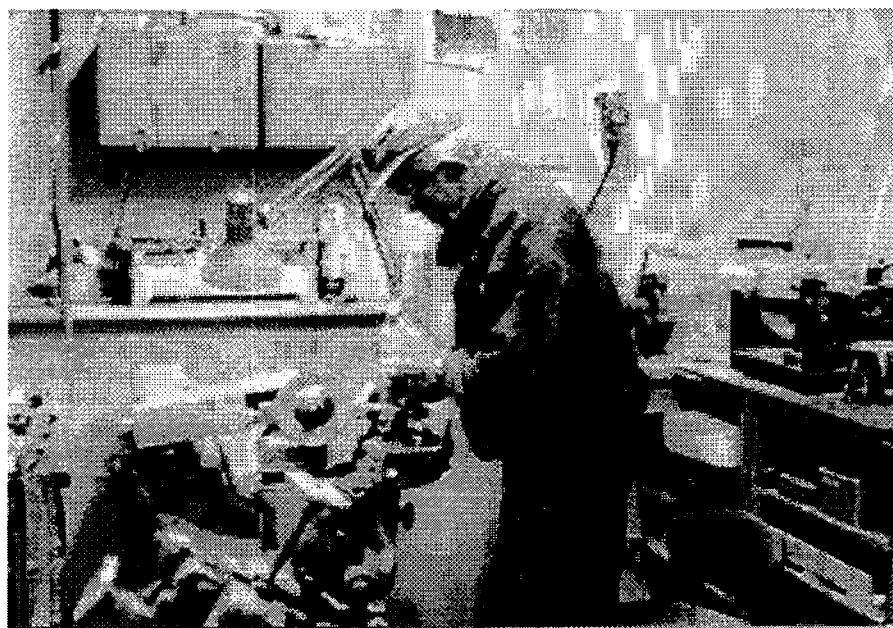
Kuva 7. "Sahalla touhutaan kauhiasti". Miehet tarkastavat raamissa sahattavan tukin syöttösuuntaa itse kehitetyillä laitteilla.

Kuva 8. "Tuli tämä siisteys kans" ja turva-asut.

Kuva 9. Höylätyt laudat niputetaan ja kääritään muoviin kuljetusta varten.

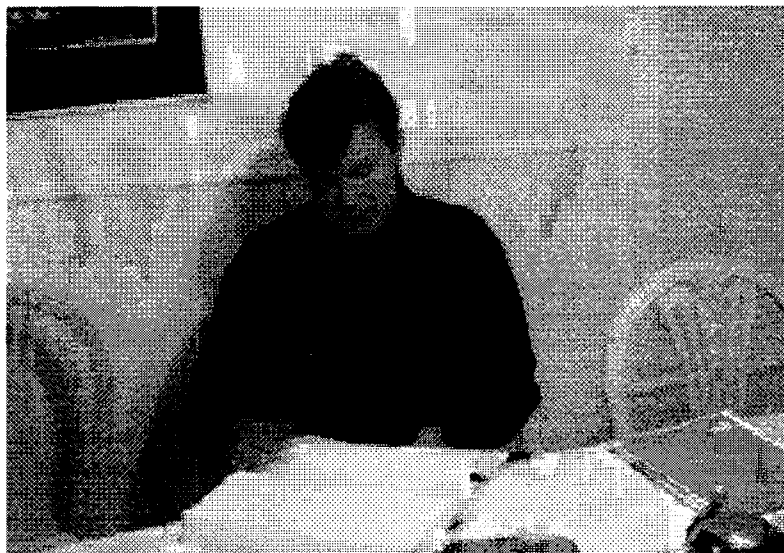
Kuva 10. Eläkkeelle siirtynyt yrittäjä.

Kuva 11. Lapset ovat mukana työpaikalla pienestä asti.

Kuva 12. Alpo opettaa Jonia trukin käytössä.

Kuva 13. Yrittäjä viikonloppupuuhissaan.